

Πανεπιστήμιο Πειραιώς
Τμήμα
Οικονομικής Επιστήμης

Τ.Ε.Ι. Πειραιά
Τμήμα
Διοίκησης Επιχειρήσεων

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΗΣ ΥΓΕΙΑΣ»

MSc in Health Management

Κούγκας Στέφανος*

**«Η ιστορική εξέλιξη και το Νομικό Πλαίσιο της Κοινωνικής
Προστασίας της Παιδικής Ηλικίας»**

**Διπλωματική Εργασία για την απόκτηση
Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης**

Πειραιάς, 2013

* Υπότροφος του Ι.Κ.Υ.

Πανεπιστήμιο Πειραιώς
Τμήμα
Οικονομικής Επιστήμης

Τ.Ε.Ι. Πειραιά
Τμήμα
Διοίκησης Επιχειρήσεων

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΗΣ ΥΓΕΙΑΣ»

MSc in Health Management

Κούγκας Στέφανος*

**«Η ιστορική εξέλιξη και το Νομικό Πλαίσιο της Κοινωνικής
Προστασίας της Παιδικής Ηλικίας»**

Επιβλέπων Καθηγητής : Dr. Ντάνος Αναστάσιος

**Μελέτη για την απόκτηση
Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης**

Πειραιάς, 2013

* Υπότροφος του Ι.Κ.Υ.

University of Piraeus
Department of
Economics

TEI of Piraeus
Department of
Business Administration

MSc in Health Management

Stefanos Kougkas*

**«The Historical Evolution and the Legal Framework of the
Social Protection of Children»**

Supervisor: Dr. Danos Anastasios

**Graduate Thesis Submitted for the Degree “Master in Health
Management”**

Piraeus, 2013

* A scholarship holder of the State Scholarships Foundation

Στη μικρή Χριστίνα,
φιλοξενούμενη της Στέγης Ανηλίκων «Ο Καλός Ποιμήν»
της Εταιρείας Προστασίας Ανηλίκων Πειραιά,
με την ευχή να βρει σύντομα τον δρόμο της και να νιώσει αγάπη,
που με τόση λαχτάρα περιμένει...

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ-ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η εργασία που ακολουθεί πραγματοποιήθηκε κατά βάση με βιβλιογραφική μελέτη της Ιστορικής Εξέλιξης της Κοινωνικής Προστασίας των Παιδιών και με μελέτη των Νόμων και των Προεδρικών Διαταγμάτων που συγκροτούν το θεσμικό πλαίσιο της Πρόνοιας για την παιδική ηλικία, με μελέτη πορισμάτων του Συνηγόρου του Πολίτη, με έρευνα στα αρχεία του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, της Γενικής Γραμματείας Πρόνοιας του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, του Κέντρου Βρεφών “ΜΗΤΕΡΑ”, της Παιδόπολης “Αγία Βαρβάρα”, του Παπάφειου Κέντρου Παιδικής Μέριμνας “Ο Μελιτεύς”, όπως επίσης και με προσωπικές συνεντεύξεις του προσωπικού και μελών των παραπάνω φορέων. Ακόμη με έρευνες στις Βιβλιοθήκες του Α.Τ.Ε.Ι. Αθηνών και του Παντείου Πανεπιστημίου. Τέλος, πολύτιμη βοήθεια πρόσφερε και το Διαδίκτυο. Η εργασία συγγράφηκε τους μήνες Μάρτιο, Απρίλιο και Μάιο του 2013. Εντούτοις αξιοποιήθηκε προηγούμενη γνώση αλλά και ιδιαίτερο ενδιαφέρον πάνω στο θέμα που αντλήθηκε από προηγούμενη παρακολούθηση σχετικών σεμιναρίων.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα Καθηγητή Dr. Αναστάσιο Ντάνο για την υπομονή και την κατανόησή του, τον κύριο Αναστάσιο Κοφινά, Διευθυντή της Διεύθυνσης Προστασίας της Οικογένειας της Γενικής Γραμματείας Πρόνοιας του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων για τις πολύτιμες συμβουλές που μου πρόσφερε και για την εν γένει ιδιαίτερα σημαντική του βοήθεια, τη Δικηγόρο Θεσσαλονίκης κα.Αικατερίνη Λιολιοπούλου για τις νομικές συμβουλές, τη Φιλόλογο-Γλωσσολόγο κα.Αναστασία Χόντζογλου καθώς και την Dr.Στέλλα Τσίτουρα, Διευθύντρια του Τμήματος Κοινωνικής Ιατρικής του Νοσοκομείου Παίδων «Παν. & Αγλ. Κυριακού».

«Τα παιδιά-θύματα να μην τα μετράμε με νούμερα, φτάνει και μόνο ένα παιδί να χαθεί έτσι... τότε ο κόσμος μας ο δήθεν πολιτισμένος, ο δήθεν χριστιανικός, έχει χρεοκοπήσει. Αυτό που πεθαίνει είναι η ψυχή του παιδιού».

Αντώνης Σαμαράκης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εργασία που ακολουθεί αφορά στην Κοινωνική Προστασία της Παιδικής Ηλικίας και χωρίζεται σε δύο ενότητες : την Ιστορική Εξέλιξη και το Νομικό Πλαίσιο αυτής. Η πρώτη ενότητα είναι χωρισμένη σε κεφάλαια που αντιστοιχούν σε μεγάλες ιστορικές περιόδους. Για καθεμιά περίοδο περιγράφονται αναλυτικά όλες οι εκφάνσεις της Κοινωνικής Προστασίας της Παιδικής Ηλικίας.

Στο πρώτο κεφάλαιο βλέπουμε την οικογένεια στην Προϊστορική Εποχή, κατά την Εποχή του Λίθου και κατά την Εποχή του Χαλκού, όπου κυρίαρχο πρότυπο είναι η μητριαρχία και τα παιδιά μεγαλώνουν κοντά και στους δύο γονείς. Στη συνέχεια έχουμε την Αρχαία Αθήνα όπου βλέπουμε να γίνονται σπουδαίες προσπάθειες για τη μόρφωση του παιδιού. Αντιθέτως, στην Αρχαία Σπάρτη το ζητούμενο είναι η στρατιωτική εκπαίδευση του παιδιού για να προετοιμαστεί ώστε να γίνει καλός πολεμιστής.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, στα Ρωμαϊκά χρόνια, η θέση του παιδιού έμοιαζε πολύ με αυτή του δούλου. Κατά τον Μεσαίωνα βασικό στοιχείο αποτελεί η χριστιανική ιδέα με ιδιαίτερος αυστηρή, ωστόσο, διαπαιδαγώγηση. Στην Αναγέννηση παρατηρούμε ότι η ανάγκη του ανθρώπου της Δύσης για απελευθέρωση από τα ποικίλα δεσμά του Μεσαίωνα οδήγησε στο ενδιαφέρον για τον άνθρωπο και την ολόπλευρη ανάπτυξή του, γεγονός το οποίο εισήγαγε νέες παιδαγωγικές θεωρίες με ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα. Επιστρέφοντας στα καθ' ημάς, γίνεται η παρουσίαση των κύριων προνοιακών θεσμών για το παιδί της Βυζαντινής εποχής, όπου υπό την επίδραση του Χριστιανισμού βλέπουμε μια σημαντική βελτίωση. Τέλος, ενδιαφέρον παρουσιάζει η ανάπτυξη της πρόνοιας μέσα στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Μνημονεύονται τα κρυφά σχολεία όπου οι μορφωμένοι κληρικοί κλήθηκαν να επιτελέσουν το έργο της διαπαιδαγώγησης των ελληνόπουλων.

Στο τρίτο κεφάλαιο περιγράφεται η κοινωνική πρόνοια για το παιδί από την ίδρυση του ελληνικού κράτους έως το 1921. Βλέπουμε την περίοδο διακυβέρνησης του Ιωάννη Καποδίστρια (1828-1831), αυτού του Μεγάλου Κυβερνήτη που έδωσε την ψυχή του στην προστασία των παιδιών του ελληνικού Έθνους. Στη συνέχεια έχουμε την περίοδο διακυβέρνησης του Όθωνα και της Αντιβασιλείας (1832-1862), όπου εισάγονται νέες αντιλήψεις στον τομέα της παιδικής προστασίας μαζί με την οικονομική ενίσχυση από τις Μεγάλες Δυνάμεις. Ακολουθεί η περίοδος από τη Συνταγματική Βασιλεία του Γεωργίου Α΄ έως τη Μικρασιατική καταστροφή (1864-1921), στα πρώτα χρόνια της

οποίας -έως το 1912- έχουμε τη δυσπραγία του κράτους στον τομέα της κοινωνικής πρόνοιας για το παιδί. Το κενό που αφήνει η άσκηση της δημόσιας κοινωνικής πρόνοιας αναπληρώνεται από την ιδιωτική και εκκλησιαστική πρωτοβουλία. Στη συνέχεια και λόγω των πολέμων που μεσολαβούν (Βαλκανικοί, Α΄ Παγκόσμιος) το Κράτος αναγκάζεται να λάβει ενεργό ρόλο στον τομέα της πρόνοιας, παραδείγματος χάρι για την περίθαλψη των χιλιάδων ορφανών.

Στο τέταρτο κεφάλαιο βλέπουμε την περιγραφή της κοινωνικής πρόνοιας για το παιδί από τη μικρασιατική καταστροφή έως τη μεταπελευθερωτική περίοδο και τη δικτατορία των συνταγματαρχών. Το Κράτος, συνειδητοποιώντας την αδυναμία της ιδιωτικής πρωτοβουλίας να ανταποκριθεί επαρκώς στα προβλήματα της παιδικής ηλικίας, δείχνει έντονο ενδιαφέρον για την οργάνωση του τομέα της παιδικής προστασίας κυρίως μέσω ενός εκτεταμένου δικτύου ιδρυμάτων. Σιγά-σιγά φτάνουμε στα χρόνια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου με την έναρξη του οποίου αναστέλλεται κάθε προσπάθεια ορθολογικού σχεδιασμού μέτρων προνοιακής πολιτικής. Στη διάρκεια της κατοχής, στο έργο της διάσωσης του πληθυσμού από την πείνα και τις ασθένειες καθοριστική ήταν η βοήθεια από το εξωτερικό (Διεθνής Ερυθρός Σταυρός, Έλληνες ομογενείς της Αμερικής) και η δράση της Εκκλησίας της Ελλάδας. Με το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου ξεσπά εμφύλιος πόλεμος έως το 1949. Με πρωτοβουλία της τότε βασιλικής οικογένειας ιδρύονται οι Παιδοπόλεις για την περίθαλψη των χιλιάδων ορφανών των πολέμων, αν και εκφράζονται αμφιβολίες για τη δράση τους. Στην περίοδο που ακολουθεί γίνεται προσπάθεια για αναδιοργάνωση της κοινωνικής πρόνοιας με τη βοήθεια και διεθνών οργανισμών, όπως της UNRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration) του Ο.Η.Ε. Μετά το 1950 η κοινωνική πρόνοια στην Ελλάδα καταγράφει ανοδική πορεία. Στον τομέα της παιδικής προστασίας παρουσιάζει σημαντικό έργο. Η κατάλυση της δημοκρατίας μετά το πραξικόπημα των Συνταγματαρχών στις 21 Απριλίου 1967, προκαλεί σοβαρές δυσχέρειες στην πορεία της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης της χώρας. Αν και στον τομέα της κοινωνικής πρόνοιας καταγράφονται κάποιες κινήσεις, όπως η δημιουργία του Εθνικού Οργανισμού Πρόνοιας, οι μελετητές αυτής της περιόδου τις αποδίδουν σε προσπάθειες δημαγωγίας εκ μέρους της Χούντας.

Στο πέμπτο κεφάλαιο περιγράφεται η περίοδος από τη μεταπολίτευση έως και σήμερα. Την περίοδο αυτή προωθείται η λαϊκή επιμόρφωση, αναμορφώνεται το οικογενειακό δίκαιο και εκσυγχρονίζεται το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των Μονάδων

Κοινωνικής Φροντίδας. Η μεγάλη αλλαγή γίνεται με την ένταξη της χώρας μας στην τότε ΕΟΚ και μετέπειτα Ευρωπαϊκή Ένωση, κυρίως με την έναρξη της χρηματοδότησης από την Ε.Ε. Επίσης, από το 1990 και μετά εμφανίζονται και οι πρώτες Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) που ασχολούνται με την προστασία των παιδιών. Τέλος, στη δημόσια κοινωνική πρόνοια έχουμε τις πρόσφατες προσπάθειες για Ανασυγκρότηση των Φορέων Κοινωνικής Αλληλεγγύης.

Στη δεύτερη ενότητα περιγράφονται οι υπηρεσίες ανοικτής φροντίδας και ιδρυματικής περίθαλψης, που προσφέρονται από το κράτος και την ιδιωτική και εκκλησιαστική πρωτοβουλία.

Στην πρώτη υποενότητα περιγράφονται οι βρεφονηπιακοί και παιδικοί σταθμοί, οι παιδικές κατασκηνώσεις και οι Διευθύνσεις Κοινωνικής Υπηρεσίας των ΟΤΑ. Επίσης, γίνεται εκτενής αναφορά στην επιδοματική πολιτική ενίσχυσης των παιδιών. Τέλος αναλύονται λεπτομερέστατα οι θεσμοί της Επιτροπείας, της Αναδοχής και της Υιοθεσίας.

Στην δεύτερη υποενότητα γίνεται καταγραφή των Υπηρεσιών Κλειστής Φροντίδας. Έτσι έχουμε τα Κέντρα Προστασίας Παιδιού (πρώην Κέντρα Παιδικής Μέριμνας και Παιδοπόλεις), το Κέντρο Βρεφών “ΜΗΤΕΡΑ”, τις αποκεντρωμένες υπηρεσίες του πρώην Π.Ι.Κ.Π.Α., τα προστατευόμενα διαμερίσματα, τους ξενώνες, τα εργαστήρια κ.α., το Πρόγραμμα Προστασίας και Κοινωνικής Φροντίδας των Παιδιών στον Δρόμο, το Εθνικό Κέντρο Άμεσης Κοινωνικής Βοηθείας (Ε.Κ.Α.Κ.Β.), τις Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων, τις Δομές της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και τέλος τα εκκλησιαστικά ιδρύματα. Περιγράφεται το «Παπάφειο» πρώην Κέντρο Παιδικής Μέριμνας, η πρώην Παιδόπολη «Αγία Βαρβάρα», η Στέγη Ανηλίκων «ο Καλός Ποιμήν» και τέλος τα Παιδικά Χωριά SOS.

Συμπεράσματα και σχόλια κρίθηκε ότι αξίζει να καταγραφούν για το περιεχόμενο της δεύτερης ενότητας με δεδομένο ότι στην πρώτη ενότητα παρουσιάζεται η ιστορική εξέλιξη της Κοινωνικής Προστασίας της Παιδικής Ηλικίας.

Στο τέλος της εργασίας παρατίθενται προτάσεις για την βελτίωση τόσο των ανοικτών όσο και των κλειστών δομών κοινωνικής φροντίδας

ABSTRACT

The following paper is about the Social Protection of Children and it consists of two main sections: Historical Evolution and Legal Framework. The first section is divided into chapters that correspond to large historical eras. For each era, every form of Children's Social Protection is being analytically described.

In the first chapter, the concepts of "family" is being presented at the Pre-Historic era, at the Stone Age and at the Bronze Age where the dominant family pattern was the matriarch with children were being raised close to both parents. Thereafter, great effort for child's education is done in Ancient Athens. On the contrary, at Ancient Sparta the most important fact was to properly prepare each child through extensive military training in order to be a good warrior.

In the second chapter, in Roman times, child's position in the society was similar to that of a slave. During Middle Age, one fundamental principle was that of the Christian way with excessively however strict education. During Renaissance, it can be observed that the need of Western civilization to be liberated from the various beliefs of Middle Age, led to an explosion of interest about the human being and its development and thus new educational human-centric theories were evolved. Then, basic welfare principles about the child in the Byzantine era, where a lot of improvement can be seen under Christianity, are being presented. In the end of this chapter, the development of social welfare through the years of Ottoman occupation with the rise of secretive schools under the administration of educated priests is being discussed.

The third chapter describes the social welfare for the child from the establishment of the Greek state until 1921. Ioannis Kappodistrias (1828-1831), this great leader, gave a huge fight towards protection of children of the nation. After that, Othonas and his kingdom came in Greece (1832-1862), when new ideas for child protection are implemented and also financially supported by the Great Powers that time. From 1864 since 1921, no actions were taken in the area of child protection from the official government and Church along with private sector took initiatives to fill this gap. Then, after all the wars Greece took part, the State is forced to actively participate in social welfare, for instance taking care of thousands of orphan children.

In the fourth chapter, there is a discussion of social welfare policies from the destruction of Mikra Asia until the dictatorship of the Colonels. A wide network of institutions is organized until the Second World War when all actions are immediately stopped again. During the German occupation, great help had come from external sources along with the help of Church. Thousands of orphan children after this war and the Civil War that followed were taken care of in massive Child Cities as they were called. Later, International Organizations like UNRA of the UN, tried to reorganize State's policies and hence social welfare demonstrates progressive course. During dictatorship, economic and social development slowed down but National Welfare Foundation is being established with a possible, according to researchers of this era, effort of demagogue.

The last chapter of the first section is referring to the period from restoring democracy until nowadays. Promotion of public training, transformation of Family Law and modernization of the institutional framework of operation of the Social Care Units are some of the initiatives that can be seen in this era. The greatest change in these policies came when Greece entered the European Union mostly due to huge imported funds. Furthermore, Non-Government Organizations who act upon children's protection are created after 1990. Finally, for public social welfare, recent efforts for reformation of the Foundations of Social Solidarity can be counted.

In the second Section, which is organized into two sub-sections, we can see various services of open care and institutional care provided by the State and public sector. The first sub-section includes descriptions of Early Childhood and Childhood Day Care, the Childhood camps and the Departments of Social Services of the Local Authorities Organization. Furthermore, the section presents the policy of allowance to support children and finally it analyzes the statute of Trusteeship, Foster Families and Adoption. In the second sub-section, Services of Closed Care are being recorded. Children Protection Centers, Infant Center "MITERA", decentralized services of ex-PIKPA, protected apartments and guest houses, the Program of Protection and Social Care of Children on the Street, the National Center of Instant Social Help (EKAKB) and Corporations of Protecting Children are some of those Closed Care Services.

In the end of this paper, conclusions and suggestions for improvement of the Open and Closed structures of Social Care are presented.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
1. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.....	4
1.1.ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΟΧΗ - ΑΡΧΑΙΑ ΑΘΗΝΑ - ΑΡΧΑΙΑ ΣΠΑΡΤΗ.....	4
1.1.1 Η προϊστορική εποχή.....	4
1.1.2 Αρχαία Αθήνα.....	6
1.1.3 Αρχαία Σπάρτη.....	8
1.2.ΑΡΧΑΙΑ ΡΩΜΗ - ΜΕΣΑΙΩΝΑΣ - ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ - ΒΥΖΑΝΤΙΟ - ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ.....	10
1.2.1 Αρχαία Ρώμη.....	10
1.2.2 Μεσαίωνας.....	10
1.2.3 Αναγέννηση.....	11
1.2.4 Βυζάντιο.....	12
1.2.4.1 Διάκριση ηλικιών στο Βυζάντιο.....	12
1.2.4.2 Προστασία του εμβρύου και του βρέφους.....	12
1.2.4.3 Κακοποίηση παιδιών.....	14
1.2.4.4 Σεξουαλική κακοποίηση παιδιού.....	14
1.2.4.5 Φιλανθρωπία προς τα παιδιά.....	15
1.2.5 Τουρκοκρατία.....	16
1.3. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΝΟΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΕΩΣ ΤΟ 1921.....	17
1.3.1 Περίοδος διακυβέρνησης του Ιωάννη Καποδίστρια (1828-1831).....	17
1.3.2 Περίοδος διακυβέρνησης του Όθωνα και της Αντιβασιλείας (1832-1862)..	19
1.3.3 Περίοδος από τη Συνταγματική Βασιλεία του Γεωργίου Α΄ έως τη Μικρασιατική καταστροφή (1864-1921).....	21
1.3.3.1 Η κοινωνική πρόνοια από το 1864 έως το 1912.....	21
1.3.3.2 Η κοινωνική πρόνοια από το 1912 έως το 1921.....	23

1.4. ΑΠΟ ΤΗ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΕΩΣ ΤΗ ΜΕΤΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΩΝ.....	26
1.4.1 Η περίοδος από την Μικρασιατική καταστροφή έως το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.....	26
1.4.2 Η περίοδος του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου.....	30
1.4.3 Προσπάθειες για την επούλωση των πληγών των πολέμων.....	31
1.4.4 Η μεταπολεμική περίοδος ανασυγκρότησης της Ελλάδας και οι νεώτερες εξελίξεις στον τομέα της κοινωνικής πρόνοιας μέχρι και τα χρόνια της επτάχρονης δικτατορίας.....	33
1.4.4.1 Η περίοδος της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών.....	38
1.5 Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ ΕΩΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ.....	39
2. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ.....	44
2.1. ΟΙ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΑΝΟΙΚΤΗΣ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ.....	45
2.1.1. Βρεφονηπιακοί και παιδικοί σταθμοί.....	45
2.1.2. Παιδικές κατασκηνώσεις.....	48
2.1.3. Διευθύνσεις Κοινωνικής Υπηρεσίας των ΟΤΑ.....	49
2.1.4. Πρόνοιακή πολιτική οικονομικής ενίσχυσης των παιδιών.	51
2.1.5. Θεσμός της επιτροπείας.....	54
2.1.6. Θεσμός της αναδοχής.....	60
2.1.7. Θεσμός της υιοθεσίας.....	71
2.2. ΟΙ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΚΛΕΙΣΤΗΣ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ.....	94
2.2.1. Κέντρα Προστασίας Παιδιού.....	96
2.2.3. Κέντρο Βρεφών “ΜΗΤΕΡΑ”	104
2.2.2. Αποκεντρωμένες υπηρεσίες του πρώην Π.Ι.Κ.Π.Α.....	109
2.2.4. Προστατευόμενα διαμερίσματα και ξενώνες, εργαστήρια κ.α.	112
2.2.5. Πρόγραμμα Προστασίας και Κοινωνικής Φροντίδας των Παιδιών στον Δρόμο.....	114
2.2.6. Εθνικό Κέντρο Άμεσης Κοινωνικής Βοηθείας (Ε.Κ.Α.Κ.Β.).....	119
2.2.7. Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων του Υπουργείου Δικαιοσύνης.....	120

2.2.8. Ο ρόλος των μη κερδοσκοπικών προνοιακών οργανώσεων.....	122
2.2.9. Ο ρόλος της Εκκλησίας της Ελλάδας.....	124
3. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΤΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ.....	127
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	132
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	133
ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ.....	135
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	136

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η οικογένεια, σε όλες τις ανθρώπινες κοινωνίες, από τα βάθη των αιώνων, είναι ο κυριότερος θεσμός για τη βιολογική και κοινωνική αναπαραγωγή. Σύμφωνα με το άρθρο 16, παρ. 3, της Οικουμενικής Διακήρυξης: “Η οικογένεια αποτελεί το φυσικό και βασικό στοιχείο της κοινωνίας και δικαιούται της Προστασίας της κοινωνίας και του κράτους”. Όλοι οι κοινωνικοί επιστήμονες που έχουν μελετήσει το θεσμό της οικογένειας αναγνωρίζουν ότι μέσα σε αυτήν υπάρχουν οι καλύτερες προϋποθέσεις για την υγιή ανάπτυξη της προσωπικότητας των μελών της. Ο Ματθαίος Γιωσάφατ, ιδρυτής της ελληνικής εταιρίας ομαδικής ανάλυσης και οικογενειακής θεραπείας, διατείνεται ότι “μέσα από την οικογένεια ικανοποιούνται οι βασικές ανάγκες του παιδιού, που δεν είναι παρά οι ανάγκες της κοινωνίας, και οι ανάγκες της κοινωνίας δεν είναι - ούτε πρέπει να είναι - τίποτε άλλο από την ικανοποίηση των ουσιαστικών αναγκών του παιδιού. Η οικογένεια μεταβιβάζει τα ήθη, τα έθιμα, τους θεσμούς και τις αξίες της κοινωνίας στο παιδί το οποίο, με τη σειρά του, θα διαμορφώσει ιδεολογίες στην αυριανή κοινωνία”. Συνεπώς, η προστασία της οικογένειας αποτελεί ταυτόχρονα προστασία τόσο του ατόμου όσο και της κοινωνίας γενικότερα.

Το παιδί αποτελεί βασικό δομικό στοιχείο κάθε κοινωνίας και γι’ αυτό πρέπει να αντιμετωπίζεται με υπευθυνότητα και σοβαρότητα τόσο από την ίδια, όσο και από την οικογένειά του. Την κύρια ευθύνη για την ανάπτυξη του παιδιού φέρει η οικογένεια, στους κόλπους της οποίας ζει, αναπτύσσεται και διαμορφώνει την προσωπικότητά του. Για την ομαλή και ολοκληρωμένη ανάπτυξη του παιδιού απαιτείται ένα σταθερό και υγιές περιβάλλον, το οποίο θα ανταποκρίνεται στις ανάγκες του παιδιού και δεν θα θέτει σε κίνδυνο την ψυχοσωματική του ανάπτυξη.

Οι ανάγκες ενός παιδιού διακρίνονται σε βιολογικές, ψυχικές και κοινωνικές. Οι βιολογικές ανάγκες αφορούν την σωματική υγεία του παιδιού μέσα από την σωστή διατροφή και περίθαλψη. Στις ψυχικές ανάγκες είναι η ανάγκη του παιδιού για αγάπη, ασφάλεια, εκτίμηση και αποδοχή της προσωπικότητάς του. Τέλος οι κοινωνικές ανάγκες αφορούν την ανάγκη για σχέσεις με τους συνανθρώπους, την εκπαίδευση, την κοινωνικοποίησή του, ώστε να μπορεί να ζήσει προσαρμοσμένο στην ευρύτερη κοινωνία.

Όπως προαναφέραμε η οικογένεια συντελεί στην ομαλή ανάπτυξη του παιδιού και στην πλήρη κάλυψη των αναγκών. Όμως πολλές είναι εκείνες οι περιπτώσεις των παιδιών, που είτε στερούνται του οικογενειακού περιβάλλοντός τους, λόγω κοινωνικών και ειδικών προβλημάτων είτε η οικογενειακή στέγη δεν είναι κατάλληλη για την κάλυψη των αναγκών τους και την ομαλή Ψυχοκοινωνική τους ανάπτυξη.

Τέτοιοι ψυχοκοινωνικοί παράγοντες που καθιστούν αδύνατη ή ακατάλληλη την παραμονή των παιδιών στην οικογένεια είναι η αδυναμία των γονέων να ανταποκριθούν στις ευθύνες τους, η σωματική ή ψυχονοητική ασθένεια γονέα, οικονομικά προβλήματα, συγκρουσιακές σχέσεις μεταξύ των γονέων, παραμέληση, εγκατάλειψη του παιδιού, σωματική, συναισθηματική ή σεξουαλική κακοποίηση. Σε τέτοιες περιπτώσεις παρεμβαίνει το Κράτος, το οποίο θεσπίζοντας ειδικά μέτρα αναλαμβάνει την Κοινωνική Προστασία των παιδιών.

Ο όρος «κοινωνική προστασία του παιδιού» αναφέρεται στο σύνολο των μέτρων και των δραστηριοτήτων που πρέπει να αναπτύσσονται από την πολιτεία και τους κοινωνικούς φορείς με σκοπό να εξασφαλίσουν για ολόκληρο τον παιδικό πληθυσμό ίσες ευκαιρίες ανάπτυξης των σωματικών, πνευματικών, ψυχικών, ηθικών και κοινωνικών του δυνατοτήτων, κατά τρόπο υγιή, ελεύθερο και αξιοπρεπή.

Η οικογένεια, όμως, ως προς τη δομή και τις λειτουργίες που επιτελεί, μεταβάλλεται συνεχώς. Στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης και της Β. Αμερικής, η πυρηνική-συζυγική οικογένεια δεν είναι πλέον ο κυρίαρχος τύπος οικογένειας. Συνυπάρχουν και άλλες μορφές, όπως η μονογονεϊκή, η οικογένεια της διπλής σταδιοδρομίας, η ημιεκτεταμένη. Έτσι και η ελληνική οικογένεια τα τελευταία 30 χρόνια υπόκειται σε πολλές αλλαγές ως προς τη δομή και τις λειτουργίες τις οποίες επιτελεί. Μετά το 1950 που άρχισε η εκβιομηχάνιση της χώρας, η εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση αποδυνάμωσαν τη μικρή κοινότητα και την εκτεταμένη μορφή της οικογένειας. Η αλλαγή αυτή, από την αγροτική-παραδοσιακή σε αστική-σύγχρονη κοινότητα είχε μια βαθιά επίδραση στην κοινωνία. Βέβαια, παρά τις αλλαγές που έχουν γίνει, η οικογένεια στην Ελλάδα παραμένει συζυγική.

Το παιδί μέσα από όλες αυτές τις αλλαγές του οικογενειακού status επηρεάζεται ψυχολογικά, καθώς αναδύονται δυσκολίες σχετικές με την ανατροφή, τη διαπαιδαγώγηση, τη συναισθηματική ολοκλήρωση και την προστασία του. Συνεπώς, ο

ρόλος της πολιτείας είναι άκρως σημαντικός για τη στήριξη του κάθε παιδιού που έχει ανάγκη, ιδιαιτέρως στη σημερινή κοινωνία. Διατρέχοντας την ιστορική γραμμή, παρατηρούμε ότι στην Ελλάδα, από την πρώτη κιόλας εμφάνιση του ανθρώπινου είδους, το παιδί βρίσκεται προστατευμένο στο ασφαλές περιβάλλον της οικογένειας. Με την εναλλαγή των εποχών το παιδί άλλοτε θεωρείται κτήμα των γονέων (ρωμαϊκή εποχή, Βυζάντιο), άλλοτε αποτελεί τον δέκτη μιας ολόκληρης φιλοσοφίας της εποχής στην οποία ζει (αρχαία Σπάρτη, Μεσαίονας, Επταετία) και άλλοτε διάγει μια άνετη ζωή με πολλά προσφερόμενα αγαθά (από τη Μεταπολίτευση έως σήμερα).

Είναι αδιαμφισβήτητο ότι οι εποχές αλλάζουν και συμπαρασύρουν τον θεσμό της οικογένειας και κατ' επέκταση τον τρόπο ζωής των παιδιών. Επομένως, πρέπει να υπάρχουν σταθερές κοινωνικές δομές, οι οποίες να είναι πάντα σε θέση να στηρίζουν γονείς και παιδιά που βρίσκονται σε δύσκολη κατάσταση. Άλλωστε, το ανθρώπινο είδος έχει το χάρισμα της λογικής για να μπορεί να βελτιώνεται και να προάγει πολιτισμό. Πτυχή του πολιτισμού αυτού είναι η ποιοτική ζωή, δικαίωμα όλων των ανθρώπων.

1. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

1.1 ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΟΧΗ - ΑΡΧΑΙΑ ΑΘΗΝΑ - ΑΡΧΑΙΑ ΣΠΑΡΤΗ

1.1.1 Η ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Η εμφάνιση των πρώτων εκδηλώσεων «πρόνοιας» στην ιστορία της ανθρωπότητας ανιχνεύεται στα όρια της οικογένειας και λαμβάνει τη μορφή φροντίδας και αλληλεγγύης μεταξύ των μελών της. Σιγά σιγά, καθώς ο άνθρωπος συγκροτεί πιο σύνθετες κοινωνικές οργανώσεις, η αλληλεγγύη αυτή επεκτείνεται στη συγγενική ομάδα, τη φυλή και την κοινότητα.

Εποχή του Λίθου

Πριν την εμφάνιση του αρότρου, ηγετική θέση μέσα στην οικογένεια είχε η γυναίκα (παλαιολιθική εποχή). Ήταν η εποχή που ήκμασε ο θεσμός της μητριαρχίας. Η γυναίκα λατρεύτηκε ως Μητέρα-Θεά, ως θεά της γονιμότητας, μιας και αυτή ήταν που έφερνε στον κόσμο τα παιδιά. Την σέβονταν και την εκτιμούσαν γιατί είχε κυρίαρχη θέση στην οικογένεια αλλά και στην αγωγή και στην ανατροφή των παιδιών είχε την αποκλειστική μέριμνα. Η θέση της ενισχυόταν και από το γεγονός ότι ήταν σίγουρη ως μάνα των παιδιών που γεννούσε, ενώ ο πατέρας ήταν αμφισβητούμενος. Στην μητριαρχική οικογένεια τα παιδιά έπαιρναν το όνομα της μητέρας και την περιουσία την έπαιρναν οι κόρες (Αμαζόνες). (Πυργιωτάκη, 1984, σελ.6)

Την εποχή λοιπόν της μητριαρχίας τα παιδιά μεγάλωναν κοντά και στους δύο γονείς, τους συνόδευαν στο κυνήγι και στην αναζήτηση ριζών και τύχαιναν μεγάλου σεβασμού από την ομάδα. Ο πατέρας φρόντιζε τα παιδιά και τα μάθαινε οτιδήποτε χρήσιμο για την επιβίωσή τους καθώς και τεχνικές κυνηγιού.

Με την εμφάνιση όμως του αρότρου (νεολιθική εποχή) τα πάντα ανατρέπονται. Η γυναίκα δεν έχει την σωματική δύναμη να οργώνει και έτσι η ισχύς και η εξουσία περνάνε στον άντρα (πατριαρχία). Η επικράτηση του πατέρα - συζύγου, καθαιρεί τη γυναίκα από τη θέση της μητέρας-θεάς και την κάνει σκλάβα και υποταγμένη στις απαιτήσεις του συζύγου-εξουσιαστή. Έτσι την ανατροφή των παιδιών την έχει τώρα αποκλειστικά η μητέρα χωρίς να υπάρχει η παλιότερη μυθοποίηση για το όνομά της, κάτι που της επιβάλλεται από τις συνθήκες εργασίας που επικρατούν και από το κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον που έχει διαμορφωθεί. (Borneman, 1988, σελ 70-74 και 160-168)

Εποχή του Χαλκού

Στους ελληνικούς πολιτισμούς της εποχής αυτής (Κυκλαδικός - Μινωικός) παρατηρείται ότι κυρίαρχη εξουσία στην κοινωνία κατέχει πάλι η γυναίκα-πηγή ζωής και γονιμότητας, όπως αποδεικνύει η θρησκεία της εποχής: οι λατρευτικές συνήθειες, τα ειδώλια, οι τοιχογραφίες με θέματα από θρησκευτικές πομπές και λοιπές τελετές. Στις Κυκλάδες το χαρακτηριστικότερο είδος τέχνης ήταν το ειδώλιο που απεικόνιζε γυμνή γυναίκα. Ομοίως, στη μινωική Κρήτη η κυρίαρχη θεότητα ήταν η Πότνια (=Σεβάσμια) που ήταν η μητέρα φύση. Οι μητριαρχικές αυτές κοινωνίες σέβονταν ιδιαίτερος το σχήμα γέννηση-θάνατος-ανάσταση, δηλαδή τη διαδοχή των εποχών αλλά και την ανανέωση της ζωής με μια νέα γέννηση παιδιού. Συνεπώς, το παιδί τύγγανε φροντίδας και προστασίας και είχε στενούς δεσμούς και με τους δύο γονείς του.

1.1.2 ΑΡΧΑΙΑ ΑΘΗΝΑ

Στην Αρχαία Αθήνα η γέννηση ενός υγιούς παιδιού ήταν ένα χαρμόσυνο γεγονός για την οικογένεια. Ο πατέρας του παιδιού κρεμούσε στην πόρτα της οικίας, ως ένδειξη της αύξησης της οικογένειας, ένα κλαδί ελιάς αν το παιδί ήταν αγόρι και μαλλί αν ήταν κορίτσι. Ωστόσο, κυρίως όταν επρόκειτο για άρρωστα ή ανάπηρα παιδιά ή όταν η οικογένεια είχε ήδη τόσα παιδιά, ώστε ένα ακόμη θα αποτελούσε αβάσταχτο βάρος για τις οικονομικές της δυνατότητες, ο πατέρας του παιδιού είχε το δικαίωμα να επιλέξει αν θα το αναθρέψει ή όχι. Αν η απόφασή του ήταν αρνητική, το εξέθετε τις πρώτες μέρες μετά τη γέννα¹. Αυτή η τύχη αφορούσε κυρίως τα κορίτσια. Στην θετική περίπτωση, όμως, της παραμονής του παιδιού στην οικογένεια, την πέμπτη ή τη δέκατη ημέρα μετά τη γέννησή του, στο πλαίσιο της αμφιδρόμιας (οικογενειακής γιορτής εξαγνισμού) μαζεύονταν όλοι οι συγγενείς της οικογένειας και έκαναν το γύρο της εστίας με το παιδί και μ' αυτόν τον τρόπο το αναγνώριζαν επίσημα. Συνήθως τού έδιναν τότε και το όνομά του, που για το μεγαλύτερο αγόρι ήταν κατά κανόνα το όνομα τού πάππου από την πλευρά τού πατέρα του. Οι Έλληνες, σε αντίθεση με το ονοματικό σύστημα άλλων λαών (όπως των Ρωμαίων), είχαν μόνο ένα όνομα², π.χ. Σωκράτης. Την τρίτη ημέρα των Απατουρίων, μιας ετήσιας γιορτής των φρατριών, ο πατέρας του νεογέννητου έκανε θυσίες και με όρκο διακήρυττε την έγγαμη νομιμότητα του παιδιού του, ενώ στη συνέχεια ακολουθούσε η εγγραφή του στον κατάλογο της φρατρίας³.

Κατά τη διάρκεια των έξι πρώτων ετών της ζωής των παιδιών, αγοριών και κοριτσιών, τη φροντίδα τους είχε η μητέρα και το γυναικείο υπηρετικό προσωπικό, ενώ ο πατέρας δεν είχε αυτή την εποχή σχεδόν καμία πρακτική ανάμειξη στη φροντίδα και την ανατροφή τους. Μια σειρά παραστάσεων, ιδίως στην αγγειογραφία, απεικονίζουν σκηνές από τη ζωή των πρώτων αυτών παιδικών χρόνων. Εδώ θα πρέπει να αναφέρει κανείς κυρίως μια ομάδα μικρές οινοχόες, οι οποίες αποτελούσαν ίσως δώρο προς τα παιδιά, όταν στεφανώνονταν σε ηλικία τριών χρόνων κατά την τρίτη ημέρα των Ανθεστηρίων, τη γιορτή των Χοών.

¹ Η έκθεση των βρεφών γινόταν σε δημόσιους χώρους, όπου υπήρχε η δυνατότητα να τα βρουν και να τα αναθρέψουν άλλοι, κάτι που δεν ήταν σπάνιο, αν κρίνουμε από τη συχνότητα με την οποία συναντάται το μοτίβο τού έκθετου μωρού στους κωμικούς ποιητές.

² Στα επίσημα έγγραφα και για να αποφευχθεί η σύγχυση με άλλους που είχαν το ίδιο μικρό όνομα, προσέθεταν και το πατρώνυμο στη γενική ή/και το όνομα του δήμου στον οποίο ανήκαν σε μορφή επιθέτου, π.χ. Σωκράτης Σωφρονίσκου Αλωπεκεύς.

³ Σε διαφορετική περίπτωση, η εγγραφή αυτή έπρεπε να γίνει με την είσοδο του νέου στην εφηβική ηλικία (ήβη) σε συνδυασμό με την Κουρεώτιδα, γιορτή κατά την οποία τα μακριά μαλλιά τού νεαρού θυσιάζονταν στους θεούς.

Συνήθως, με τη συμπλήρωση των επτά χρόνων, τα αγόρια τα εμπιστεύονταν σε έναν οικιακό δούλο, ο οποίος ασκούσε το ρόλο τού παιδαγωγού, ενώ τα κορίτσια εξακολουθούσαν να μένουν στο γυναικωνίτη υπό την εποπτεία της μητέρας. Στην ανατροφή των παιδιών τη γυναίκα βοηθάει και μια γυναίκα «η τροφός». Το κορίτσι ακολουθεί το παράδειγμα της μητέρας από την οποία μαθαίνει τις δύο μεγάλες αρετές που θα την αναδείξουν σαν μια αξιόπιστη οικοδέσποινα. 1) να υποτάσσεται στον μέλλοντα σύζυγό της και 2) να μένει όσο το δυνατόν στην διακριτική αφάνεια του νοικοκυριού της.

Κύρια υποχρέωση του παιδαγωγού ήταν να συνοδεύει τα αγόρια στο δρόμο για το σχολείο⁴ και να τα προφυλάσσει από κινδύνους. Επίσης, ο παιδαγωγός φρόντιζε για την καθωσπρέπει συμπεριφορά του μαθητή του, τον οποίο είχε και το δικαίωμα να τιμωρήσει. Η στοιχειώδης εκπαίδευση δεν ήταν κρατική αλλά λειτουργούσε σε ιδιωτική βάση και οι διδάσκαλοι πληρώνονταν απευθείας από τους πατέρες. Διδάσκονταν τα κείμενα των κλασικών και κυρίως του Ομήρου. Ένα επίσης σημαντικό μάθημα ήταν η μουσική, το οποίο δεν είχε στόχο μόνο τη ψυχαγωγία αλλά τη σταθεροποίηση του χαρακτήρα και την καλύτερη κατανόηση των αρχαίων θεατρικών έργων, τα οποία είχαν πάντοτε μουσικές προσθήκες. Μεγάλη σημασία δινόταν και στην άσκηση του σώματος, η οποία γινόταν υπό την εποπτεία ενός ειδικού δασκάλου, του παιδοτρίβη. Οι πληροφορίες που έχουμε σχετικά με τη συνολική διάρκεια της στοιχειώδους εκπαίδευσης στο σχολείο δεν είναι ακριβείς. Σε γενικές γραμμές τα αγόρια πρέπει να τελείωναν το σχολείο σε ηλικία μεταξύ 15 και 17 ετών. Βεβαίως, λόγω της έλλειψης νομικών ρυθμίσεων, ο χρόνος λήξης της παρακολούθησης των μαθημάτων βρισκόταν σε άμεση εξάρτηση από την καλή θέληση και τις οικονομικές δυνατότητες του πατέρα. Η συμμετοχή σε μαθήματα μετεκπαίδευσης μετά το πέρας της στοιχειώδους εκπαίδευσης πλάι σε φιλοσόφους με κατεύθυνση στις φυσικές επιστήμες, σε σοφιστές ή ρήτορες ήταν βέβαια προνόμιο των λιγιστών, όπως κάτι ιδιαίτερο ήταν και η μαθητεία στην Ακαδημία του Πλάτωνος.

Όταν κατά τον 4ο αιώνα π.Χ. η Εφηβεία έγινε μόνιμος κρατικός θεσμός στην Αθήνα, ο νεαρός άντρας (έφηβος) έπρεπε στα δεκαεννέα του χρόνια να παρουσιαστεί στο στρατό για να εκπαιδευτεί επί δύο χρόνια. Η εφηβεία σηματοδοτούσε την έναρξη της

⁴ Μολονότι τα παιδιά δεν ήταν υποχρεωτικό από το νόμο να πηγαίνουν στο σχολείο, ο Αθηναίος πατέρας αισθανόταν την ηθική υποχρέωση απέναντι στην κοινωνία να στείλει τον γιό του στο σχολείο.

ενήλικης ζωής του νέου με την καταχώρισή του στον κατάλογο του πατρικού δήμου και τον εφηβικό όρκο.

Η ανατροφή και η εκπαίδευση των κοριτσιών γινόταν — εκτός από σπάνιες εξαιρέσεις όπου το κορίτσι επισκεπτόταν το σχολείο εκτός οικίας— μέσα στο γυναικωνίτη υπό την εποπτεία της μητέρας. Είναι ευνόητο ότι το επίπεδο της μόρφωσης παρέμενε εν γένει σχετικά χαμηλό, παρότι η γνώση της γραφής και ανάγνωσης ήταν συνηθισμένο φαινόμενο στις γυναίκες. Περισσότερο βάρος έδιναν όμως στην εκμάθηση των πρακτικών δεξιοτήτων που έπρεπε να γνωρίζει κάθε γυναίκα, όπως το γνέσιμο και η υφαντική. Όπως ακριβώς η μητέρα ή οι μεγαλύτερες αδελφές μάθαιναν στα κορίτσια τα πράγματα που θα ήταν χρήσιμα στη ζωή τους, έτσι και ο πατέρας εισήγαγε τα αγόρια στις αρμοδιότητες και τα καθήκοντα των αντρών. Κοντά στους τεχνίτες, τους εμπόρους και τους αγρότες —τα πιο συνηθισμένα οικογενειακά επαγγέλματα στο πλαίσιο της οικονομικής δομής που επικρατούσε τότε— οι γιοι μάθαιναν σε πολύ μικρή ηλικία όλα τα απαραίτητα για το επάγγελμά τους. Τα παιδικά όμως χρόνια δεν ήταν αποκλειστικά και μονό αφιερωμένα στην εκμάθηση των απαραίτητων για τη ζωή. Στην αρχαία Αθήνα τα παιδιά είχαν χρόνο για παιχνίδι και διασκέδαση, όπως μαρτυρούν με γλαφυρό τρόπο όχι μόνο τα ευρήματα αυθεντικών παιχνιδιών, αλλά και μια σειρά αγγειογραφιών.

1.1.3 ΑΡΧΑΙΑ ΣΠΑΡΤΗ

Η σημαντικότερη αξία της κοινωνίας της αρχαίας Σπάρτης υπήρξε το ηρωικό ιδεώδες, η γενναιότητα και η δύναμη των ανδρών ώστε να είναι ικανοί πολεμιστές. Η γέννηση ενός υγιούς παιδιού ήταν αιτία για πανηγυρισμούς και γιορτές, ενώ αντιθέτως ενός μη αρτιμελούς και μη υγιούς παιδιού αιτία για πένθος. Συγκεκριμένα όπως είχε νομοθετήσει και ο Λυκούργος όταν γεννιόταν ένα παιδί ο πατέρας του υποχρεούνταν να το πηγαίνει στη λεγόμενη «λέσχη», η οποία απαρτιζόταν από τους πρεσβύτερους των φυλών. Εκεί εξεταζόταν το παιδί αν ήταν αρτιμελές και δυνατό. Σε θετική περίπτωση το παρέδιδαν στον πατέρα και τον διέτασσαν να το αναθρέψει για να μπορέσει αργότερα εκείνο να προσφέρει τις υπηρεσίες του στην πατρίδα. Στην αρνητική περίπτωση

ασθενικών παιδιών ή αυτών που είχαν κάποια δυσμορφία τα έστελναν στους «αποθέτες», ένα βάραθρο στο όρος Ταύγετος όπου και τα έριχναν. Το μέτρο αυτό αν και σήμερα φαντάζει αποτρόπαια απάνθρωπο, σύμφωνα με τις τότε επικρατούσες αντιλήψεις χαρακτηριζόταν δίκαιο διότι πίστευαν ότι εφαρμοζόταν προς το συμφέρον τόσο της πόλης και της φυλής εν γένει όσο και του ίδιου του παιδιού. (Μαστρογιάννης, 1957, σελ. 16)

Σύντομα οι Σπαρτιάτες συνειδητοποίησαν την αξία της σωστής ανατροφής των παιδιών που μόλις ενηλικιώνονταν ετοιμάζονταν για τον πόλεμο, αλλά και την αξία της σπαρτιάτισσας μάνας που γεννά τους μελλοντικούς πολεμιστές. Αυτό επέφερε αποτελέσματα σε δύο τομείς :

- Την εξύψωση της θέσης της γυναίκας-μητέρας, η οποία δεν ήταν καθόλου υποβαθμισμένη και τύγγανε του ίδιου σεβασμού με τον άντρα-πατέρα. Η ίδια μορφωνόταν -όχι βέβαια όπως ο άντρας- και της δινόταν το δικαίωμα να έχει γνώμη για πολλά θέματα (ακόμα και για πολιτικά). Γυμναζόταν για να αποκτήσει δυνατό σώμα, ώστε να γεννήσει γερά παιδιά.
- Το παιδί στην κοινωνία της αρχαίας Σπάρτης ήταν το επίκεντρο του ενδιαφέροντος και της προσοχής των μεγάλων. Την αγωγή των παιδιών την αναλάμβαναν και οι δύο γονείς ως τα έξι χρόνια τους. Κατόπιν τα αγόρια πήγαιναν σε κάποιους χώρους που έμοιαζαν με στρατόπεδα όπου κατατάσσονταν σε ομάδες για να διαμορφωθούν ως ικανοί πολεμιστές, πάντα με αγωγή ηρωικού ιδεώδους. Την φροντίδα τους την αναλάμβαναν παιδοκόμοι. Τα κορίτσια λάβαιναν αισθητική αγωγή μετά τα δέκα τους χρόνια. (Borneman, 1988, σελ 364-365)

1.2 ΑΡΧΑΙΑ ΡΩΜΗ - ΜΕΣΑΙΩΝΑΣ - ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ - ΒΥΖΑΝΤΙΟ - ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

1.2.1 ΑΡΧΑΙΑ ΡΩΜΗ

Η θέση του παιδιού στην αρχαία Ρώμη έμοιαζε πολύ με αυτή του δούλου. Η Δωδεκάδελτος⁵ όριζε την πλήρη εξουσία του πατέρα πάνω στα παιδιά του, τα οποία μπορούσε ακόμα και να σκοτώνει αν μειονεκτούσαν σωματικά ή γενικότερα για λόγους που εκείνος θεωρούσε πως έτσι έπρεπε να πράξει. Ο πατέρας, αρχηγός και ηγεμόνας στην οικογένειά του, είχε απόλυτη εξουσία στα παιδιά, εξουσία θανάτου και αγοραπωλησίας τους, μιας και τα θεωρούσε ως κτήμα του.

Ο ίδιος δεν είχε καμία ανάμιξη στην ανατροφή τους, κάτι που αναλάμβανε αποκλειστικά η μητέρα. Ο πατέρας εφάρμοζε απλώς τη σημασία του ονόματός του: "pater" σημαίνει παραγωγός και κάτοχος, η δικαιοδοσία του οποίου είχε πολλές φορές άσχημες επιπτώσεις πάνω στα παιδιά του, όπως ξυλοδαρμούς μέχρι θανάτου ή και πώλησής τους ως δούλους. Τα παιδιά ειδικά των φτωχών έμπαιναν από νωρίς στη δουλειά γιατί έπρεπε να προσφέρουν στην οικογένεια. Συχνά παραμελούταν η εκπαίδευσή τους και υποχρεώνονταν να ασχοληθούν με χειρωνακτικές εργασίες. Μόνο τα παιδιά των πλουσίων είχαν καλύτερη αγωγή από παιδαγωγούς, αλλά η επαφή και η επικοινωνία με τον πατέρα τους ήταν ελάχιστη και διαποτισμένη από φόβο. (Cal, 1970, σελ. 56,64-65).

1.2.2 ΜΕΣΑΙΩΝΑΣ

Στις περισσότερες μεσαιωνικές κοινωνίες, (συμπεριλαμβανομένης και της Βυζαντινής) το παιδί δεν αποτελεί το κέντρο ενδιαφέροντος της οικογένειας και η θέση του δεν είναι προνομιακή μεταξύ των μελών της. Στην περίοδο των μεσαιωνικών χρόνων, η αγωγή που παρείχαν οι γονείς και οι δάσκαλοι στα παιδιά, είχε ως βασικό στοιχείο την χριστιανική ιδέα. Σε ορισμένες περιπτώσεις, όμως, εφαρμοζόταν υπερβολική αυστηρότητα στα παιδιά, σε σημείο τρομοκρατίας. Η αυστηρή διαπαιδαγώγηση γινόταν

⁵ Η Δωδεκάδελτος (λατινικά duodecim tabularum) μαζί με τον Ακουίλιο νόμο, υπήρξαν από τους σημαντικότερους νόμους της Αρχαίας Ρώμης. Χρονολογείται περί τον 5ο αιώνα, ενώ χαρακτηριστικό της αποτελεί η μακροβιότητα της καθώς αποτελούσε νομική πυξίδα μέχρι και το τέλος των Ιουστινιάνειων χρόνων.

έμμομη ιδέα, μεγάλων και μικρών, με όλες τις προκαταλήψεις που υπήρχαν και τις βαριές τιμωρίες που έπρεπε να υπομείνει κάποιος που είχε διαφορετικές αντιλήψεις ή έστω κάποια ερωτήματα για το Χριστιανισμό.

Στην περίοδο αυτή που οι κοινωνικές τάξεις είχαν τεράστιο χάσμα, ο πατέρας των χαμηλών τάξεων προσπαθούσε να βρει δουλειά, να εξασφαλίσει τα προς το ζην για την οικογένεια και δεν είχε χρόνο για την αγωγή των παιδιών του (ενώ, όμως, νοιαζόταν για την ηθική προς τα έξω εικόνα τους). Η μητέρα από την άλλη προσπαθούσε μόνη της να αναθρέψει τα παιδιά. Όπως αναφέρει η Ιωάννα Πυργιωτάκη, οι βιοτικές συνθήκες της εποχής όχι μόνο δεν επέτρεπαν την σωστή διαπαιδαγώγησή των παιδιών, αλλά πολλές φορές ούτε καν την επιβίωσή τους. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την αμάθεια του μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού και τους μεγάλους κοινωνικούς διαχωρισμούς της εποχής αυτής. (Πυργιωτάκη, 1992, σελ 259-261)

1.2.3 ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ

Την εποχή αυτή, η ανάγκη του ανθρώπου της Δύσης για απελευθέρωση από τα ποικίλα δεσμά του Μεσαίωνα (κυριαρχία της θρησκευτικής ηθικοπρέπειας, δογματισμός, ανελευθερία) οδήγησε στο ενδιαφέρον για τον άνθρωπο και την ολόπλευρη ανάπτυξή του. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την αναζήτηση ιδεών μέσα από τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, τη φιλοσοφία και τις τέχνες. Κατ' επέκταση, την περίοδο αυτή βελτιώνονται οι βιοτικές, κοινωνικές και πολιτιστικές συνθήκες, ανοίγονται μεγαλύτερες ευκαιρίες μόρφωσης για τα παιδιά, κυριαρχεί το λογοτεχνικό ιδεώδες της αγωγής και οι παιδαγωγοί είναι επηρεασμένοι από τον δυτικό τρόπο σκέψης και από τα φιλοσοφικά ρεύματα της εποχής.

Στις ευκατάστατες οικογένειες οι γονείς δεν έχουν ανάμειξη στην αγωγή του παιδιού, τα οποία μεγάλωναν με παραμάνες, παιδαγωγούς, καθηγήτριες ξένων γλωσσών κτλ. Στις χαμηλές τάξεις την ανατροφή των παιδιών την είχε η μητέρα, ενώ ο ρόλος του πατέρα είναι έμμεσος, αφού κύριο μέλημά του είναι η συνεχής προσπάθεια να έχει μόνιμη εργασία. Κατά τα χρόνια της Αναγέννησης ιδιαίτερα ενισχυμένος είναι ο ρόλος του σχολείου, καθώς εισάγονται νέες επιστήμες, φιλοσοφικές και παιδαγωγικές θεωρίες με ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα. (Berstein S.–Milza P., 1999, σελ. 157)

1.2.4 BYZANTIO⁶

Όπως έχει προαναφερθεί οι κοινωνικές αντιλήψεις της εποχής –όπως περιγράφονται ανωτέρω– επηρεάζουν και την Βυζαντινή κοινωνία. Ωστόσο, πληροφορίες από τις ιστορικές, αγιολογικές και ιατρικές πηγές μαρτυρούν τη στάση της Πολιτείας και της Εκκλησίας προς τον ανήλικο πληθυσμό σχετικά με τη ζωή του (απαγόρευση εκτρώσεων, έκθεσης βρεφών κ.α.) και την υγεία του (σωματική, ψυχική και κοινωνική) θέτοντας τη φιλανθρωπία στην κορυφή των αρετών και υλοποιώντας την με διαφόρους τρόπους όπως με τη δημιουργία ευαγών ιδρυμάτων.

1.2.4.1 Διάκριση ηλικιών στο Βυζάντιο

Η νομική αναγνώριση της παιδικής ηλικίας ως αυτοτελές έννομο αγαθό είναι ανύπαρκτη στο μεγαλύτερο διάστημα της Βυζαντινής αυτοκρατορίας και μόνο στους τελευταίους αιώνες επιχειρείται να καλυφθεί το κενό με το έργο του Κωνσταντίνου Αρμενόπουλου «Εξάβιβλος⁷». Στο κεφάλαιο «Περί άνηβων και αφηλίκων», του ανωτέρω συγγράμματος, ορίζεται η ανηλικότητα από τη γέννηση μέχρι το 25ο έτος και καταγράφονται οι ειδικότερες διακρίσεις.

«Ίμφαντες» ή «νήπιοι» ονομάζονται οι ανήλικοι μέχρι 7 ετών. «Άνηβοι» καλούνται τα αγόρια μέχρι το 14ο και τα κορίτσια μέχρι το 12ο έτος της ηλικίας τους και «αφήλικες» από τα όρια αυτά μέχρι το 25ο έτος.

1.2.4.2 Προστασία του εμβρύου και του βρέφους

Κάθε βυζαντινή οικογένεια θεωρούσε ύψιστο σκοπό τη συνέχειά της μέσω της απόκτησης απογόνων. Η τεκνοποίηση όχι μόνο ήταν αυτονόητη, αλλά και πηγή μεγάλης χαράς και ευλογίας για το ζευγάρι. Τα παιδιά αποτελούσαν στήριγμα για τους γονείς στα γηρατειά τους, αλλά και ελπίδα διατήρησης και διεύρυνσης των κοινωνικών οριζόντων

⁶ Για την παράθεση στοιχείων για την κοινωνική προστασία της παιδικής ηλικία στο Βυζάντιο αξιοποιήθηκε υλικό από στον διαδικτυακό τόπο Ιεράς Κοινότητας του Αγίου Όρους www.agioritikonima.gr

⁷ Η Εξάβιβλος θεωρείται το σημαντικότερο νομικό έργο του Βυζαντινού νομομαθούς Κωνσταντίνου Αρμενοπούλου. Συντάχθηκε κατά τη διετία (1344-45), όταν αυτοκράτορας του Βυζαντίου ήταν ο Ιωάννης Ε΄ Παλαιολόγος, με βάση τις νομικές αντιλήψεις της εποχής. Δεν πρόκειται για νομικό έργο με πρωτότυπο περιεχόμενο, αλλά για κωδικοποίηση της ισχύουσας νομοθεσίας που συνοδευόταν από σχόλια του συγγραφέα.

τους είτε με την επαγγελματική τους άνοδο, είτε με επωφελείς γάμους. Η ατεκνία αποτελεί αιτία λύπης, αλλά και (ίσως περισσότερο) ντροπής για την οικογένεια, ως κοινωνικό στίγμα. Στη Βυζαντινή κοινωνία, η υιοθεσία είναι συνηθισμένη και μία πληθώρα νόμων την θεσμοθετούν.

Η διάθεση του νομοθέτη να προστατεύσει τον παιδικό πληθυσμό από κάθε επιβουλή εναντίον του είναι εμφανής στην αυξανόμενη αυστηρότητα με την οποία τιμωρούνται οι αξιόποινες πράξεις που στρέφονται κατά των ανηλίκων. Η μέριμνα αυτή επεκτείνεται στα έμβρυα, τα οποία έχουν τα ίδια δικαιώματα και θεωρούνται αναπτυσσόμενες ψυχοσωματικές οντότητες. Ο σεβασμός προς το έμβρυο επιβάλλει την αναστολή κάθε καταδίκης της μητέρας στη διάρκεια της εγκυμοσύνης, αλλά ακόμα και την υποχρεωτική αφαίρεση του κυήματος από την αποθανούσα έγκυο λόγω πιθανότητας να είναι ζωντανό. Η Πολιτεία φροντίζει επίσης σε περιπτώσεις θανάτου του πατέρα ή διαζυγίου να αναλάβει την προστασία του παιδιού που θα γεννηθεί διορίζοντας «κουράτορα» (επίτροπο) που οφείλει να μεριμνήσει για την ανατροφή του.

Υπό την επίδραση του Χριστιανισμού παγιώνεται η απαγόρευση των εκτρώσεων και καταδικάζονται τόσο από την Εκκλησία όσο και από την Πολιτεία ανεξαρτήτως του λόγου για τον οποίον γίνονται (κληρονομικά δικαιώματα, διαζύγιο, αντίδραση προς το σύζυγο, δωροδοκίες συγγενών, προσωπική επιθυμία της μητέρας), της οικογενειακής κατάστασης της μητέρας (νόμιμο ή νόθο έμβρυο) και της χρονικής στιγμής (πρώιμη ή πιο προχωρημένη εγκυμοσύνη). Η ποινή περιλαμβάνει τη μητέρα αλλά και το συνεργό της στην πράξη που ισοδυναμεί με φόνο, δηλαδή τον ιατρό, τη μαία ή οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο και κυμαίνεται από εξορία, σωματικές ποινές, δήμευση περιουσίας, ακόμα και θάνατο. Η Εκκλησία προσθέτει και 10ετές επιτίμιο.

Η μέριμνα της Πολιτείας επεκτείνεται σε όλη τη διάρκεια της εμβρυϊκής ζωής και στον τοκετό. Καταλογίζονται ευθύνες στη μητέρα αν χάσει το νεογνό από αμέλεια. Αποφασιστική είναι και η παρέμβαση της νομοθεσίας στο ευρύτατα διαδεδομένο φαινόμενο στις κοινωνίες της αρχαιότητας, την έκθεση βρεφών, η οποία χαρακτηρίζεται ως ανθρωποκτονία, ανεξαρτήτως έκβασης της πράξης αυτής (αν επιζήσει ή όχι το νεογνό). Ο νόμος θεωρεί ένοχο όποιον εκθέτει σε δημόσιο χώρο ή αρνείται την τροφή σε βρέφος. Ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός κατάργησε το δικαίωμα του πατέρα να απορρίπτει τα παιδιά του, απόρροια του αρχαίου δικαιώματος που διαιωνιζόταν μέχρι τότε. Ωστόσο

η διαρκής ανανέωση της απαγόρευσης αυτής σε όλες τις νομοθεσίες είναι ενδεικτική ότι δεν ήταν εύκολο να καταργηθούν αντιλήψεις αιώνων παρά το πνεύμα του Χριστιανισμού που κυριαρχεί στο Βυζάντιο.

1.2.4.3 Κακοποίηση παιδιών

Η έλλειψη φροντίδας προς τα παιδιά επισύρει στους γονείς νομικές κυρώσεις. Το κράτος υποχρεώνει γονείς και κηδεμόνες να παρέχουν τροφή και υγειονομική περίθαλψη στα τέκνα και να τα προστατεύουν. Στο θέμα, όμως, της βίας μέσα στην οικογένεια και στο σχολείο, ο μεσαιωνικός αντιλήψεως νομοθέτης διαφοροποιεί τις ευθύνες των σωματικών βλαβών που επιφέρονται στους ανήλικους από γονείς, δασκάλους και συγγενείς, αν ο σκοπός είναι ο σωφρονισμός. Στο σχολείο η παράδοση της σωματικής βίας συνεχίζεται από την αρχαιότητα με στόχο τη φιλομάθεια και την υπακοή.

Τα όργανα σωφρονισμού (ράβδος και μαστίγιο) είναι παρόντα και συνεχώς σε χρήση κατά των αμελών μαθητών, ενώ απουσιάζουν εντελώς αντίθετες φωνές που να καταδικάζουν υπερβάσεις στην εξουσία των διδασκόντων⁸. Η Βυζαντινή κοινωνία δείχνει σε μεγάλο βαθμό το μεσαιωνικό της πρόσωπο κι έτσι βλέπουμε σ' αυτή τη μορφή βίας να προστίθενται, στο σχολείο και στο σπίτι, ραπίσματα, τραβήγματα μαλλιών, άλλες ταπεινώσεις όπως εμπτυσμός και μουτζούρωμα του προσώπου με μελάνι. Είναι χαρακτηριστική η παρουσία της βίας κατά των παιδιών σε όλα τα κοινωνικά στρώματα. Αντίθετα, δεν δικαιολογούνται και τιμωρούνται οι πράξεις βίας ενήλικων κατά παιδιών που δεν συνδέονται με συγγενική ή παιδαγωγική σχέση μαζί τους.

1.2.4.4 Σεξουαλική κακοποίηση παιδιού

Στη Βυζαντινή εποχή οι νόμοι για την τιμωρία της ασέλγειας σε ανήλικους είναι ιδιαίτερα αυστηροί. Ο νομοθέτης κατακεραυνώνει όσους παρασύρουν παιδιά με δώρα και υποσχέσεις. Από τον 4^ο αιώνα θεσπίστηκε η ποινή της θανάτωσης με ξίφος που τυπικά διατηρήθηκε σε ισχύ για πολλούς αιώνες, αν και στην πράξη η συνήθης τακτική

⁸ Ο Μιχαήλ Ψελλός, σπουδαίος λόγιος του Βυζαντίου, ιστορικός και φιλόσοφος αποδέχεται ότι «η ήπια σωματική τιμωρία ευνοεί τη μάθηση», ενώ δεν λείπουν περιγραφές τιμωρημένου μαθητή που έχει πρηστεί από τα κτυπήματα μαστιγίου.

ήταν η μεσαιωνικής αντίληψης ποινή της κοπής των γεννητικών οργάνων⁹. Πρόνοια λαμβάνεται για το ανήλικο θύμα, το οποίο είτε εισάγεται σε μοναστήρι είτε εξακολουθεί και παραμένει στην οικογένεια απαλλασσόμενο από κάθε ευθύνη «διότι η ηλικία του δεν του επιτρέπει να συνειδητοποιήσει τη βλάβη που υπέστη».

Δυστυχώς, στο Βυζάντιο παρατηρούνται αρκετές περιπτώσεις παιδικής πορνείας-σεξουαλικής εκμετάλλευσης παιδιών από μαστροπούς, που σε ορισμένες περιπτώσεις προέρχονται από την ίδια την οικογένεια. Άποροι και εξαθλιωμένοι γονείς δέχονται να πουλήσουν μικρά κορίτσια σε μαστροπούς έναντι 5 χρυσών νομισμάτων, παρά την απειλή του νόμου που τιμωρεί αμφοτέρους. Αναφέρονται πόρνες ηλικίας ακόμα και 10 ετών που αμείβονται όσο και οι μεγαλύτερες.

1.2.4.5 Φιλανθρωπία προς τα παιδιά

Τα διδάγματα του Χριστιανισμού είχαν ευεργετικές επιδράσεις σε θέματα προστασίας της παιδικής ηλικίας, ιδίως ορφανών και περιπλανώμενων παιδιών, που ο αριθμός τους ήταν πολύ μεγάλος, όχι μόνο λόγω φυσικού θανάτου των γονέων, αλλά και των ποικίλων περιπετειών της αυτοκρατορίας (αλώσεις, αιχμαλωσίες, εκστρατείες) και των φυσικών καταστροφών (λοιμοί, λιμοί, σεισμοί). Το πνεύμα της φιλανθρωπίας υπαγόρευε τη δημιουργία ορφανοτροφείων και την εκπαίδευση των τροφίμων στα γράμματα ή σε χειρωνακτικά επαγγέλματα και την αποκατάσταση των κοριτσιών με γάμο. Μαρτυρίες για την ύπαρξη και τη δημιουργία ορφανοτροφείων και βρεφοκομείων υπάρχουν σε πλήθος πηγών ενδεικτικές για τις αντιλήψεις και τη νοοτροπία της Βυζαντινής κοινωνίας¹⁰.

⁹ Ο ιστορικός Ιωάννης Κίνναμος παραθέτει μαρτυρία για μια ομάδα παιδεραστών το δεύτερο χρόνο της βασιλείας του Ιουστινιανού, ανάμεσα στους οποίους βρίσκονταν και οι επίσκοποι Ησαΐας ο Ρόδιος και Αλέξανδρος Διοσπόλεως Θράκης. Όλοι υποβλήθηκαν σε αποκοπή των γεννητικών οργάνων και διαπομπεύτηκαν «περιφερόμενοι γυμνοί στην αγορά» προς παραδειγματισμό άλλων που είχαν παρόμοιες προθέσεις.

¹⁰ Ο Νικήτας Χωνιάτης, αξιωματούχος του βυζαντινού κράτους και ιστορικός του 12ου αιώνα αναφέρει ότι ο Αυτοκράτορας είχε υπό τη σκέπη του τα ορφανά των ευαγών ιδρυμάτων της Κωνσταντινούπολης, τα οποία επισκεπτόταν κάθε Τετάρτη μετά το Πάσχα μαζί με τον διευθυντή (ορφανοτρόφο), έψαλλαν μαζί, μοίραζε δώρα και τα φιλούσε ένα - ένα χωριστά κατά την αναχώρησή του, δίνοντας το καλό παράδειγμα για τους άλλους εύπορους πολίτες.

1.2.5 ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Παρατηρώντας την ιστορία, βλέπουμε ότι κάθε αυτοκρατορία βιώνει μια μεγαλειώδη ακμή, η οποία ακολουθείται από μια σταδιακή πορεία προς την παρακμή. Μια τέτοιου είδους πορεία διέγραψε και η Βυζαντινή Αυτοκρατορία, η οποία, μετά από 11 αιώνες ζωής, σημαντικών ιστορικών στιγμών, αλλά και έντονων αντιπαραθέσεων, παραδόθηκε στα χέρια του Μωάμεθ Β' του Πορθητή. Ακολουθούν 4 αιώνες σκοτεινοί και ζοφεροί για τον ελληνισμό.

Την εποχή αυτή, επικρατούν άσχημες συνθήκες διαβίωσης. Οι δομές επιστρέφουν σε πρωτογενή επίπεδα. Κυρίαρχο μέλημα αποτελεί η επιβίωση της οικογένειας. Όμως, στα σπλάχνα του Έθνους 'σιγοβράζει' ο πόθος για τη λευτεριά, που οδηγεί στην έναρξη της Επανάστασης και του πολέμου κατά των Τούρκων. Επομένως, όλες αυτές οι πολυετείς δυσκολίες δεν άφηναν το περιθώριο στους γονείς να ασχοληθούν με την πνευματική κατάρτιση των παιδιών τους. Κανείς από τους γονείς δεν είχε την δυνατότητα, αλλά και την διάθεση, να τα αναθρέψει σωστά. Ο πατέρας βρισκόταν συνεχώς μακριά από το σπίτι και τα παιδιά του, αλλά ακόμα και να ήταν εκεί, τα προβλήματα και οι έγνοιες που απασχολούσαν κάθε Έλληνα πατριώτη δεν τον άφηναν να εφαρμόσει το ρόλο του.

Αλλά και η μητέρα, λόγω της κρίσιμης κατάστασης του πολέμου, δεν ήταν σε θέση να διαπαιδαγωγήσει σωστά τα παιδιά της, μιας και κυρίαρχος φόβος και ανησυχία ήταν να αποτρέψει ενδεχόμενη αρπαγή τους από τους Τούρκους, το λεγόμενο «παιδομάζωμα».

Οι μορφωμένοι κληρικοί κλήθηκαν να επιτελέσουν το έργο της διαπαιδαγώγησης των ελληνόπουλων. Τα κρυφά σχολεία είχαν αντικαταστήσει κάπως την αγωγή των γονιών, όσον αφορούσε την επιμόρφωση των παιδιών. Σκοπός τους ήταν κυρίως να διατηρήσουν άσβεστη τη φλόγα του ελληνικού πνεύματος, τις παραδόσεις, τις ηθικές αξίες και να εμποτίσουν τις παιδικές και νεανικές ψυχές με ελπίδα και πίστη στον απώτερο σκοπό, την απελευθέρωση από τον τουρκικό ζυγό.

1.3 Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΝΟΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΕΩΣ ΤΟ 1921

Οι αρχές του 19^{ου} αιώνα βρίσκουν την Οθωμανική Αυτοκρατορία σε αποσύνθεση. Οι συνθήκες είναι ώριμες για τον ξεσηκωμό του υπόδουλου Ελληνισμού. Η Επανάσταση του 1821 τελεσφορεί με αποτέλεσμα την απελευθέρωση των Ελλήνων και τη σύσταση της Διοικητικής Επιτροπής της Ελλάδος, η οποία στην Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας στις 14 Απριλίου του 1827 εκλέγει τον Ιωάννη Καποδίστρια ως Κυβερνήτη της Ελλάδος για επτά χρόνια.

Στην περίοδο της εθνικής ανασυγκρότησης η μέριμνα του κράτους εστιάζει στην περιστασιακή προστασία των αναπήρων και θυμάτων πολέμου, των εγκαταλειμμένων παιδιών, στην καταστολή επιδημιών, στην αποκατάσταση των προσφύγων κυρίως μέσα από την εξασφάλιση ιδρυματικής περίθαλψης με την ίδρυση ορφανοτροφείων, βρεφοκομείων, γηροκομείων και νοσοκομείων. Όπως επισημαίνει και ο ιστορικός Αλέξανδρος Δεσποτόπουλος η προνοιακή προστασία ξεκινά μετά τη σύσταση του ελληνικού κράτους και ασκείται κυρίως από την Εκκλησία και την ιδιωτική φιλανθρωπική πρωτοβουλία, όπως συνέβη με τις δωρεές Εθνικών Ευεργετών. Τα ελάχιστα μέτρα προστασίας, που είχαν λοιπόν, κυρίως φιλανθρωπικό χαρακτήρα, δεν επέτρεπαν έναν έγκαιρο κοινωνικό σχεδιασμό και βέβαια δεν μπορούσε ακόμη να γίνει λόγος για αναγνώριση αντιστοίχων κοινωνικών δικαιωμάτων. Ήδη πριν από την απελευθέρωση, η αποδιάρθρωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας είχε προκαλέσει σημαντικά προβλήματα στη συντήρηση μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού που αφορούσαν κυρίως σε καταστάσεις πείνας και απόλυτης εξαθλίωσης εξαιτίας των κρίσεων διατροφής (Κωστής, 1993, σε Αμίτσης, 2001Α).

1.3.1 Περίοδος διακυβέρνησης του Ιωάννη Καποδίστρια (1828-1831)

Όταν ανέλαβε την διακυβέρνηση του νεοσύστατου κράτους ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας έστρεψε το ενδιαφέρον σε δύο ζωτικά προβλήματα, για τη θεραπεία των οποίων προέκυψαν τα πρώτα προνοιακά μέτρα: στην προστασία του

παιδιού και στην καταπολέμηση των επιδημιών χολέρας, πανώλης, τύφου κ.α. Το 1828 στις εγκαταστάσεις της Ιεράς Μονής Ζωοδοχού Πηγής Πόρου, ιδρύθηκε το πρώτο ορφανοτροφείο του έθνους για τα ορφανά των πολεμιστών του αγώνα. Στο Μοναστήρι στεγάστηκαν 180 ορφανά και σε λίγο καιρό έφθασαν τα 500. Το 1829 ιδρύθηκε το μεγάλο ορφανοτροφείο της Αίγινας, όπου μεταφέρθηκαν τα παιδιά. Περιελάμβανε 12 δωμάτια προορισμένα το καθένα για 40 παιδιά, Εκκλησία και νοσοκομείο. Εκεί λειτουργούσαν παράλληλα τρία σχολεία. Διδασκόταν ακόμη και το μάθημα της μουσικής με αποτέλεσμα να συσταθεί και χορωδία¹¹. Αργότερα, εντός του ορφανοτροφείου αλλά και περιφερειακά αυτού λειτούργησαν πολλά χειροτεχνεία (τορνευτικής, πλεκτικής, ξυλουργικής, σιδηρουργίας, σκυτοτομικής, ραπτικής, τυπογραφίας, βιβλιοδετικής, λιθογραφίας κ.α). Για την ανοικοδόμηση του ορφανοτροφείου συνέβαλαν φιλελληνικές εταιρίες και Έλληνες ευεργέτες, ενώ την εποπτεία του ανέλαβε η Μαντώ Μαυρογένους (Πανουτσοπούλου, 1984, σ.99).

Το 1834, με πρωτοβουλία του κορυφαίου νεοέλληνα διαφωτιστή και διδάσκαλου του Γένους Θεόφιλου Καΐρη, ιδρύθηκε το ορφανοτροφείο της Άνδρου (με αρχική δύναμη 48 παιδιών), το οποίο εξελίχθηκε παράλληλα σε εκπαιδευτικό κέντρο (Πανουτσοπούλου, 1984).

Όπως παρατηρεί η ιστορικός Αργυροπούλου Ρωζάνη, όταν ο Καποδίστριας έφτασε στη χώρα, βρήκε την Παιδεία διαλυμένη και στην ουσία μη λειτουργούσα λόγω της τουρκοκρατίας και των χρόνων του πολέμου από το 1821 και μετά. Πίστευε¹² ότι τα παιδιά και οι νέοι έπρεπε να μορφωθούν διότι αλλιώς θα υπερίσχυε το «δίκαιο του ισχυρότερου στηριζόμενο εις την αμαθίαν και αποκτήνωσιν του πλήθους». Αρχικά, ίδρυσε το Υπουργείο «επί των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίου Εκπαιδείσεως Γραμματεΐαν», με γραμματέα τον Ν. Χρυσόγελο, που είχε την ευθύνη για τα Εκκλησιαστικά και τα εκπαιδευτικά θέματα, μια συνύπαρξη που υπάρχει μέχρι και σήμερα. Έβαλε σκοπό την ίδρυση ενός τουλάχιστον σχολείου σε κάθε χωριό και

¹¹ Ο Καποδίστριας όταν επισκέφθηκε το ορφανοτροφείο και διαπίστωσε την πρόοδο των μαθητών στην μουσική ενέκρινε με Διάταγμα του την αγορά 12 βιολιών και ειδική στολή για τα μέλη της χορωδίας «λευκόν ποδήρες ένδυμα και ζώνην κυανόχρουν».

¹² Οι ιδέες του Καποδίστρια για την παιδεία των Ελλήνων πήγαζαν από τα Πιστεύω του. Συνοπτικά μπορούμε να πούμε αυτό που ο ίδιος έγραφε: «... Αποτελεί Θεία τιμή το να αναθρέψει κάποιος Ελληνόπαιδες, με τις γνώσεις της Ιεράς μας Θρησκείας, να τους εκπαιδέσει στην πάτριον γλώσσα και να τους προπαρασκευάσει για ανώτερες Πανεπιστημιακές σπουδές».

κωμόπολη¹³, κάτι το οποίο πολύ σύντομα πέτυχε. Αργότερα, συστήθηκαν δευτεροβάθμια σχολεία τα οποία ονόμαζε "πρότυπα" ή "τυπικά", ενώ παράλληλα διατηρήθηκαν και τα λεγόμενα Ελληνικά σχολεία. Το 1830 εισήγαγε στην Ελλάδα την αλληλοδιδασκτική μέθοδο¹⁴ στα σχολεία, αναθέτοντας πρώτα την μετάφραση του οδηγού αυτής της μεθόδου στον Ιωάννη Κοκκώνη.

Ο Καποδίστριας έδωσε μεγάλη βαρύτητα και στη μόρφωση των κοριτσιών, σε μια εποχή κατά την οποία η θέση της γυναίκας στην κοινωνία ήταν υποβαθμισμένη. Για την εκπαίδευση των κοριτσιών λειτούργησε στη Σύρο, στην Τήνο και στο ορφανοτροφείο Αιγίνης σχολείο θηλέων. Στην Κόρινθο λειτούργησε μεικτό σχολείο. Επιπλέον, έβαλε τα θεμέλια για την καθιέρωση της δωρεάν παιδείας για όλους τους μαθητές στο πλαίσιο της παροχής ίσων ευκαιριών μόρφωσης σε όλους ανεξαιρέτως.

Εντούτοις, μετά από τρία χρόνια και οκτώ μήνες ανιδιοτελούς προσφοράς στο ελληνικό Έθνος ο μέγας Κυβερνήτης δολοφονείται. Συγκεκριμένα, το πρωί της 27ης Σεπτεμβρίου 1831 έξω από την εκκλησία του Αγίου Σπυρίδωνος, οι Κωνσταντίνος και Γεώργιος Μαυρομιχάλης πυροβολούν και μαχαιρώνουν θανάσιμα τον Ιωάννη Καποδίστρια, καθώς πήγαινε να παρακολουθήσει την κυριακάτικη θεία λειτουργία. Μετά τη δολοφονία του όλες οι προνοιακές και εκπαιδευτικές δομές -που με κόπο και θυσίες είχε δημιουργήσει αυτός ο λαμπρός άνθρωπος- φυτοζωούσαν και αντιμετώπιζαν τεράστια προβλήματα. Το ελληνικό κράτος αναγκάστηκε να δώσει βάρος στην καθεαυτού επιβίωσή του και συνεπώς δεν δόθηκε προτεραιότητα στη διατήρηση των δομών πρόνοιας και παιδείας που προϋπήρχαν.

1.3.2 Περίοδος διακυβέρνησης του Όθωνα και της Αντιβασιλείας (1832-1862)

Μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια ακολουθεί μία περίοδος αναταραχών το τέλος της οποίας δόθηκε από τις Μεγάλες Δυνάμεις με την απόφασή τους για τη δημιουργία του Ελληνικού Βασιλείου. Έτσι το 1832 εκλέχθηκε Βασιλιάς της Ελλάδας ο Πρίγκιπας της Βαυαρίας Όθων-Φρειδερίκος-Λουδοβίκος. Στις 25 Ιανουαρίου 1833, σε

¹³ Ενδεικτικά αναφέρεται ότι σχολεία ιδρύθηκαν στο Ναύπλιο, στο Άργος, στην Τρίπολη, στην Αθήνα, στην Αίγινα, στον Πόρο, στην Ύδρα, στο Γαλαξίδι, στη Ναύπακτο, στη Μεθώνη, στα Φιλιατρά, στην Πάτρα, στα Καλάβρυτα, στη Σκιάθο, στη Σύρο, στην Αμοργό και σε πολλές άλλες πόλεις και νησιά.

¹⁴ Η αλληλοδιδασκτική μέθοδος χρησιμοποιήθηκε από τα μέσα του 17ου αιώνα στην Αγγλία και τελειοποιήθηκε τον 18ο αιώνα στη Γαλλία του Sarazin. Ονομάστηκε έτσι για το λόγο ότι με την καθοδήγηση του δασκάλου χρησιμοποιούνταν οι καλύτεροι μαθητές (οι πρωτόσχολοι) για να διδάσκουν τους υπόλοιπους μαθητές στις μικρότερες τάξεις.

ηλικία 17 ετών, ο Όθωνας αποβιβάστηκε στο Ναύπλιο, από τη βρετανική φρεγάτα «Μαδαγασκάρη», εν μέσω λαϊκών επευφημιών, συνοδευόμενος από τριμελή Αντιβασιλεία Βαυαρών (που θα κυβερνούσε μέχρι αυτός να ενηλικιωθεί, το 1835). Η Αντιβασιλεία και στη συνέχεια ο Όθωνας ακολουθώντας τα δυτικά πρότυπα οργάνωσης, προσπάθησαν να αποδυναμώσουν το ρόλο της Ορθόδοξης Εκκλησίας στην πρόνοια, περιορίζοντας δραστικά τον αριθμό των μοναστηριών και υποχρεώνοντας τα εναπομείναντα να ασχοληθούν με την αγαθοεργία κατά τη Ρωμαιοκαθολική αντίληψη για τον μοναχισμό (Σταθόπουλος, 1999, σ.156).

Το 1833 συστάθηκε η πρώτη κεντρική υπηρεσία της χώρας που ασχολούνταν με την κοινωνική προστασία, η οποία ονομάστηκε «Τμήμα Υγιεινής, Προνοίας και Αντιλήψεως» και εντάχθηκε στο νεοσύστατο Υπουργείο Εσωτερικών ως ένα από τα έξι Τμήματά του. Η κύρια μορφή κοινωνικής πρόνοιας, που εφαρμοζόταν κυρίως μέσω της ιδρυματικής περίθαλψης με την κρατική συμβολή και τις συνεισφορές των εθνικών ευεργετών, παρουσίασε σημαντική πρόοδο. Το 1853 στην Αθήνα έχουμε την ίδρυση του ορφανοτροφείου Γεωργίου & Αικατερίνης Χατζηκώστα για την περίθαλψη αγοριών. Παρείχε εξατάξια εκπαίδευση και τεχνικό προπαρασκευαστικό τμήμα των επαγγελματιών της ξυλουργίας, υποδηματοποιίας, σιδηρουργίας, ραπτικής, ενώ προετοιμάζε και για το Πολυτεχνείο. Το 1855 ιδρύθηκε το Αμαλείον Ορφανοτροφείον Κορασίδων¹⁵ με σκοπό να περιθάλπει και να φροντίζει παιδιά που έμειναν ορφανά εξαιτίας θανατηφόρου επιδημίας χολέρας που έπληξε την χώρα και κυρίως την Αθήνα. Η Βασίλισσα Αμαλία ανέλαβε με μεγάλο ενδιαφέρον την προστασία του Ιδρύματος αυτού που για το λόγο αυτό έλαβε το όνομά της «Αμαλείον». Το 1856 ιδρύθηκε το ορφανοτροφείο της Ερμούπολης, ενώ ακολούθησαν και άλλα (Πανουτσοπούλου, 1984).

Ωστόσο, σύμφωνα και με τον Γ. Αμίτση, οι Αντιβασιλείς και το βασιλικό ζεύγος στη συνέχεια αποπειράθηκαν γενικώς να εφαρμόσουν συστήματα αναδιοργάνωσης που ίσχυαν σε χώρες της Δύσης, χωρίς να ερευνήσουν τις τοπικές συνθήκες και τις πραγματικές ανάγκες, με συνέπεια να μην επιτύχουν πλήρως τα μέτρα που ελήφθησαν (Πανουτσοπούλου, 1984, σ.106).

¹⁵ Το Αμαλείον Ορφανοτροφείον Κορασίδων εκπλήρωσε με αυταπάρηση το φιλανθρωπικό του καθήκον επεκτείνοντας τις δραστηριότητές του, σε κρίσιμες για το έθνος περιστάσεις και σε περιόδους μεγάλων ανθρωπιστικών κρίσεων, όπως το έτος 1953 μετά από το φονικό σεισμό στα Ιόνια Νησιά που εισήχθη στο Αμαλείον μεγάλος αριθμός ορφανών παιδιών ή το έτος 1974 με την εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο που φιλοξενήθηκαν περίπου 50 Κυπριωτόπουλα.

1.3.3 Περίοδος από τη Συνταγματική Βασιλεία του Γεωργίου Α΄ έως τη Μικρασιατική καταστροφή (1864-1921)

Μετά την εκθρόνιση του Όθωνα οι Μεγάλες Δυνάμεις ορίζουν νέο διάδοχο για τον ελληνικό θρόνο το Δανό Πρίγκηπα Γεώργιο Α΄, ο οποίος το 1864 στέφεται επίσημος βασιλιάς των Ελλήνων. Στον τομέα της κοινωνικής πρόνοιας η περίοδος από το 1864 έως το 1912 χαρακτηρίζεται από κάποια στασιμότητα στην εξέλιξη των προνοιακών θεσμών και μέτρων. Το κύριο βάρος των προσπαθειών του Κράτους εστιάζεται στην ίδρυση νοσηλευτικών ιδρυμάτων και την αντιμετώπιση επειγόντων περιστατικών. Ωστόσο λόγω της δράσης της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και της Εκκλησίας αναπτύσσεται ένα μεγάλο δίκτυο ιδρυμάτων στη χώρα και καθιερώνεται η ιδρυματική πρόνοια ως το κύριο μέσο περίθαλψης των πασχόντων. Η κατάσταση αυτή φαίνεται να αλλάζει από το 1912 και εξής με την ανάληψη εκ μέρους του Κράτους ενός πιο ενεργού ρόλου στα ζητήματα της κοινωνικής πρόνοιας και τη διαμόρφωση κατάλληλων φορέων για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των εκτεταμένων προβλημάτων της εποχής.

1.3.3.1 Η κοινωνική πρόνοια από το 1864 έως το 1912

Η κοινωνική πρόνοια την εποχή αυτή εξακολουθεί να αποτελεί αντικείμενο ελέγχου και εποπτείας του Υπουργείου Εσωτερικών¹⁶ σε κεντρικό επίπεδο, ενώ οι Δήμοι και οι Κοινότητες διατηρούν τυπικά τη θέση τους ως όργανα άσκησης της κοινωνικής πρόνοιας στην περιοχή αρμοδιότητάς τους, χωρίς όμως να διαδραματίζουν κατ' ουσίαν σημαντικό ρόλο στην ανακούφιση των αναγκών. Το κενό που αφήνει η άσκηση της δημόσιας κοινωνικής πρόνοιας αναπληρώνεται για μία ακόμη φορά από την ιδιωτική πρωτοβουλία, η οποία εντείνεται, οδηγώντας στην άνθιση της ιδρυματικής περίθαλψης στη χώρα.

Την περίοδο αυτή το Κράτος δεν λαμβάνει μέτρα για την οργάνωση κάποιου συστήματος ή την εφαρμογή προγραμμάτων κοινωνικής πρόνοιας. Ο ρόλος του εξαντλήθηκε στην παροχή επείγουσας φροντίδας σε πολίτες, οι οποίοι επλήγησαν από

¹⁶ Το 1894 το «Τμήμα Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως» του Υπουργείου Εσωτερικών αναβαθμίζεται σε Διεύθυνση.

έκτακτες καταστροφές¹⁷. Πιο ουσιαστικό ρόλο έπαιξε το Κράτος στον τομέα υγιεινής. Μέτρα που αξίζει να σημειωθούν είναι η ίδρυση του νοσοκομείου «Ευαγγελισμός», στις 25 Μαρτίου 1884 με πρωτοβουλία της βασίλισσας Όλγας και του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού υπό την προστασία και πάλι της Βασίλισσας, το 1877 στο πλαίσιο της σχετικής Συνθήκης της Γενεύης το 1864.

Πολλά ιδρύματα, τα οποία λειτουργούν ακόμη και σήμερα, υπήρξαν αποτέλεσμα κληροδοσιών και δωρεών τα ιδιωτικής αγαθοεργίας αυτής της περιόδου. Ενδεικτικά αναφέρονται το Ζάννειο Ορφανοτροφείο Αρρένων Πειραιά (1874), το Χατζηκυριάκειο Ορφανοτροφείο Θηλέων (1889), το Άσυλο Ανιάτων Αθηνών (1893), το Παπάφειο Ορφανοτροφείο Αρρένων Θεσσαλονίκης «ο Μελιτεύς» (1903), ο Οίκος Τυφλών (1906), το Εθνικό Ορφανοτροφείο Θυμάτων Πολέμου Καλλιθέας (1912), κ.α. Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε με βεβαιότητα ότι τον κύριο προνοιακό ρόλο στην ελληνική κοινωνία αναλαμβάνουν οι ιδιώτες, των οποίων η προσφορά εντείνεται με σαφή Ιδρυματικό προσανατολισμό και ως εκ τούτου έχει πιο οργανωμένο χαρακτήρα. Χάριν των ευεργεσιών των ιδιωτών έχουμε μία θεαματική ανέγερση πολλών και διαφορετικού τύπου ιδρυμάτων. Έτσι εκτός από την ίδρυση πολλών ορφανοτροφείων, συστήνονται και ειδικά ιδρύματα για άτομα με ειδικές ανάγκες, ιδρύματα για άτομα με ψυχικές νόσους, ειδικά ιδρύματα για την Τρίτη ηλικία και νοσηλευτικά ιδρύματα. Την προσπάθεια αυτή ενισχύει και η Εκκλησία, τόσο με τη σύσταση εκκλησιαστικών ιδρυμάτων για παροχή περίθαλψης σε εξειδικευμένες περιπτώσεις ανάγκης, όσο και με τη χρηματική βοήθεια προς ήδη λειτουργούντα ιδρύματα.

¹⁷ Το 1867 το κράτος προσέφερε βοήθεια στους πρόσφυγες του Κρητικού Αγώνα και συνέβαλλε στην αποκατάστασή τους ενώ το 1886 έλαβε έκτακτα μέτρα υπέρ των θυμάτων ενός σεισμού, ο οποίος έπληξε την Πελοπόννησο, τα Επτάνησα και την Ύδρα. Μεγάλη προσπάθεια κατεβλήθη και για την αποκατάσταση προσφύγων της πόλης Αγκιάλου, ύστερα από επίθεση και καταστροφή τους πόλης τους από τους Βουλγάρους το 1906.

1.3.3.2 Η κοινωνική πρόνοια από το 1912 έως το 1921

Οι πολιτικές και κοινωνικές αναταράξεις που συνέβησαν στη χώρα κατόπιν της επανάστασης του 1909 και της αναθεώρησης του Συντάγματος 1911, σε συνδυασμό με τη συμμετοχή της χώρας στους Βαλκανικούς πολέμους και τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, είχαν ως αποτέλεσμα να εμφανιστούν νέα προβλήματα και να αλλάξουν οι αντιλήψεις για το ρόλο του Κράτους. Έτσι το Κράτος έλαβε ενεργό ρόλο στον τομέα της πρόνοιας, συστήνοντας εξειδικευμένους διοικητικούς φορείς αρμόδιους για τον προγραμματισμό και την άσκηση της κοινωνικής πρόνοιας, και την ανάμειξή του σε θέματα κοινωνικής πρόνοιας και κοινωνικής προστασίας. Οι κύριες κατευθύνσεις της δημόσιας κοινωνικής πρόνοιας αφορούσαν στην αντιμετώπιση των τεραστίων προβλημάτων που προκλήθηκαν λόγω των πολέμων, στη θέσπιση μέτρων και υλοποίηση δράσεων υπέρ της υγιεινής του πληθυσμού καθώς και στην προστασία των ορφανών των πολέμων.

Ένας από τους πρώτους σημαντικούς δημοσίου οργανισμούς κοινωνικής πρόνοιας ήταν το Πατριωτικό Ίδρυμα Κοινωνικής Προνοίας & Αντιλήψεως (ΠΙΚΠΑ), που συστάθηκε το 1914 για την αντιμετώπιση των αναγκών των οικογενειών των απόρων στρατευμένων και το οποίο αργότερα συγκροτήθηκε σαν νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου. Αργότερα, όπως προσδιορίστηκε και από τον νόμο 1950/1939, ως στόχος του ορίστηκε η προστασία της μητρότητας και της παιδικής ηλικίας καθώς και η παντοειδής περίθαλψη απόρων (λειτουργία συσσιτίων, κ.α.) και πληττομένων από φυσικές καταστροφές. Το ΠΙΚΠΑ «πρόσφερε εξαιρετικές υπηρεσίες στη χώρα» καθώς αποτέλεσε «ένα από τα σπουδαιότερα ιδρύματα δημόσιας κοινωνικής πρόνοιας, τόσο στον τομέα της προληπτικής μέριμνας για μητέρες και παιδιά, όσο και στη νοσηλεία στους διάφορους σταθμούς του» (Πανουτσοπούλου, 1984, σ.117).

Η πρώτη συστηματική προσπάθεια για την αντιμετώπιση των κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων ιδιαίτερων ευπαθών ομάδων ξεκινά εν μέσω του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, όταν το 1916 συστήνεται η Ανώτατη Διεύθυνση Περίθαλψης στη Θεσσαλονίκη και ακολουθεί η σύσταση Υπηρεσιών Προσφύγων στην Αθήνα, τον Πειραιά και το Βόλο για την προστασία τόσο των ίδιων των προσφύγων όσο και των παιδιών τους.

Σημαντικό βήμα διοικητικού χαρακτήρα στον τομέα της πρόνοιας κατά την εξεταζόμενη περίοδο, πραγματοποιήθηκε από τον Ελευθέριο Βενιζέλο με την ίδρυση του Υπουργείου Περιθάλψεως το 1917 (ΦΕΚ112/Α/14.6.1917), οι αρμοδιότητες του οποίου εξυπηρετούνταν από διάφορες διευθύνσεις προηγούμενων μορφών του Υπουργείου Εσωτερικών και διακρίνονταν σε τρία πεδία: κοινωνική πρόνοια και δημόσια αντίληψη, ιδρυματική περίθαλψη και υγιεινή. Κύριο έργο του ήταν η φροντίδα των οικογενειών των πολεμιστών και των προσφύγων καθώς και οι υπηρεσίες περίθαλψης θυμάτων πολέμου και εθνικών ορφανοτροφείων.

Η προνοιακή πολιτική του Κράτους υπέρ των προσφύγων εστιαζόταν στην ταχεία αποκατάστασή τους εντός της Ελληνικής Επικράτειας. Έτσι ελήφθησαν άμεσα μέτρα για τη χορήγηση κατοικίας και την εγκατάστασή τους σε διάφορες περιοχές της χώρας, ενώ τους χορηγήθηκαν χρηματικά βοηθήματα για την κάλυψη των εξόδων διατροφής και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Ακόμη προβλέφθηκε και η δυνατότητα λήψης δανείων από την Εθνική Τράπεζα με την εγγύηση του Κράτους.

Ειδική μέριμνα έλαβε το Κράτος και υπέρ των θυμάτων πολέμου. Εκτός από τη χορήγηση ειδικής σύνταξης προς τους ανάπηρους πολέμου και τους τραυματίες που ήταν άποροι, ο Ν. 759/1917 αναγνώρισε και επιπρόσθετο δικαίωμα περιθάλψεως προς τα άτομα αυτά και τις οικογένειές τους. Η περίθαλψη περιλάμβανε τη χορήγηση βοήθειας σε χρήμα και σε είδος, την εύρεση εργασίας και γενικά την παροχή ηθικής και υλικής βοήθειας κάθε είδους. Μάλιστα το Κράτος για να εξασφαλίσει τους αναγκαίους πόρους για τα μέτρα αυτά θέσπισε ειδικούς νόμους, μεταξύ των οποίων προβλέφθηκε και η επιβολή πρόσθετου ταχυδρομικού τέλους.

Για την επαγγελματική εκπαίδευση των αναπήρων πολέμου το Κράτος προέβη στην ίδρυση ειδικής Σχολής το 1918, η οποία ονομάστηκε «Στέγη Πατρίδος». Η Σχολή αυτή παρείχε τεχνική εκπαίδευση στα μέλη της, ανάλογα με την ιδιαιτερότητα της αναπηρίας κάθε μέλους, ενώ παράλληλα παρείχε τεχνητά μέλη στα άτομα αυτά, τα οποία είχαν υποστεί ακρωτηριασμό.

Μετά τη λήξη της βουλγαρικής κατοχής στην περιοχή της Ανατολικής Μακεδονίας το 1919, το Κράτος, μέσω του συσταθέντος Υπουργείου Περιθάλψεως, προέβη στη σύσταση ορφανοτροφείων και οικοτροφείων σε πολλές πόλεις της περιοχής

με σκοπό να παράσχει συστηματική περίθαλψη προς τα πολυάριθμα απροστάτευτα παιδιά. Όλα τα ορφανοτροφεία και οικοτροφεία αποτέλεσαν ένα ίδρυμα το οποίο βάσει του Ν.Δ. της 7/8/1919 έλαβε την επωνυμία «Εθνικό Ίδρυμα Περιθάλψεως και μορφώσεως ορφανών και απόρων Ανατολικής Μακεδονίας». Τα ιδρύματα αυτά επιχορηγούνταν ετησίως από το Υπουργείο Περιθάλψεως, ενώ επιβλήθηκε ειδικός φόρος στα καπνά της Ανατολικής Μακεδονίας για τη συντήρησή τους.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

1.4 ΑΠΟ ΤΗ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΕΩΣ ΤΗ ΜΕΤΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΩΝ.

Η περίοδος αυτή ξεκινά με την ήττα των ελληνικών στρατευμάτων στη Μικρά Ασία και τη συνακόλουθη καταστροφή της Σμύρνης, του Πόντου και της Θράκης και λήγει με τις πρώτες προσπάθειες ανασυγκρότησης της χώρας από τα συντρίμια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και του ελληνικού εμφυλίου. Στη διάρκεια των τεσσάρων αυτών δεκαετιών το Ελληνικό Κράτος έρχεται αντιμέτωπο καταρχήν με το πρόβλημα τεράστιου αριθμού προσφύγων (υπάρχουν εκτιμήσεις για 1.500.000 πρόσφυγες εκ των οποίων πάνω από 1.000.000 ήταν παιδιά) και καταβάλλει κάθε προσπάθεια για την αποκατάσταση και την αφομοίωσή τους εντός της Ελληνικής Επικράτειας. Στη διάρκεια του Μεσοπολέμου καταφέρνει να εισέλθει σε μία τροχιά αναδημιουργίας και οικονομικής προόδου όπου γίνεται μια προσπάθεια να αντιμετωπιστούν τα κοινωνικά προβλήματα με πιο συστηματικό τρόπο. Ωστόσο με το ξέσπασμα του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου και την Γερμανοϊταλική και τη βουλγαρική κατοχή η παραπάνω πορεία ανακόπτεται και η ελληνική κοινωνία δοκιμάζεται για μία ακόμη φορά από την πείνα και την εξαθλίωση. Με τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και την απελευθέρωση των Ελλήνων ξεκινά για μία ακόμη φορά η προσπάθεια ανασυγκρότησης του Κράτους, μέσα από τα ερείπια και τις τεράστιες καταστροφές.

1.4.1 Η περίοδος από την Μικρασιατική καταστροφή έως το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο

Στον τομέα της κοινωνικής πρόνοιας η αντιμετώπιση του προσφυγικού προβλήματος τίθεται αρχικά στο επίκεντρο των προσπαθειών του Κράτους, το οποίο δέχεται σημαντική βοήθεια από εγχώριες και διεθνείς φιλανθρωπικές οργανώσεις και οργανισμούς. Μετά την επίλυση των πρώτων αναγκών των προσφύγων ξεκινά μία προσπάθεια προγραμματισμού για συστηματική επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων.

Για το σκοπό αυτό και την ταχεία αποκατάσταση¹⁸ των προσφύγων συστάθηκε στο Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας, ειδική υπηρεσία, η «Υπηρεσία Παρακολούθησεως Εφαρμογής Προγράμματος Αποκαταστάσεως Προσφύγων, αρμοδιότητας Ηνωμένων Εθνών», η οποία και υπαγόταν απευθείας στον Υπουργό Κοινωνικής Πρόνοιας.

Η χαρακτηριστική φιγούρα του Ελευθέριου Βενιζέλου εμφανίζεται για να προσφέρει πολλά στον τομέα της κοινωνικής προστασίας της παιδικής ηλικίας. Έτσι έχουμε την αναμόρφωση του ισχύοντος μέχρι τότε Αστικού Δικαίου (με αξιοσημείωτες βελτιώσεις στο Οικογενειακό Δίκαιο), την καθιέρωση της δωρεάν υποχρεωτικής στοιχειώδους εκπαίδευσης αλλά και σημαντικές προόδους στον τομέα της παιδικής υγείας. Την περίοδο 1928-1932 με εντολές του Βενιζέλου ελήφθησαν πρωτοβουλίες για την βελτίωση της υγείας του παιδιού, ενώ δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στον μαθητικό πληθυσμό με ενημερώσεις ιατρικές εξετάσεις κλπ. Επιπλέον συστάθηκαν ιατρικά κέντρα που παρείχαν ιατρική περίθαλψη και εξέταζαν μαθητές, ενώ το 1929 εγκαινιάστηκε ο θεσμός του «Σχολιάτρου» και της «Σχολικής Νοσοκόμας». Με το Ν.4061/1929 η προστασία της μητρότητας και της παιδικής ηλικίας ετέθη υπό την προστασία του κράτους και η σχετική αρμοδιότητα ανατέθηκε στο επίπεδο της πρωτοβάθμιας τοπικής αυτοδιοίκησης (δήμους και κοινότητες). Με τον Α.Ν. της 2/5-11-1935 προβλέφθηκε και η ίδρυση παιδικών σταθμών για την περίθαλψη και μόρφωση απόρων ανηλίκων. Η αρμοδιότητα αυτή, είτε της ίδρυσης και λειτουργίας είτε της επίβλεψης ανήκε στο ίδιο το Υπουργείο.

Παράλληλα με την αντιμετώπιση του προσφυγικού προβλήματος τα προνοιακά μέτρα επεκτείνονται και προς την προστασία των παιδιών, των πολυτέκνων, των αναπήρων πολέμου, ενώ σημαντικές ενέργειες γίνονται και για την καλύτερη οργάνωση της δημόσιας υγείας και την προστασία των εργαζομένων. Το Κράτος αποτελεί τον κύριο φορέα άσκησης κοινωνικής πρόνοιας, μέσω της σύστασης κατάλληλων δημοσίων υπηρεσιών και ιδρυμάτων, προσπαθώντας να ανταποκριθεί στα προβλήματα. Στις έδρες

¹⁸ Ενδεικτικά αναφέρεται ότι εκπονήθηκαν προγράμματα για τους κάτωθι σκοπούς :

- Αγροτική αποκατάσταση μέσω της παροχής στέγης, γεωργικών εκτάσεων και εξοπλισμού και εξόδων καλλιέργειας και σποράς για τον πρώτο χρόνο.
- Αστική στεγαστική αποκατάσταση μέσω παροχής κατοικίας και επιπλώσεως.
- Αστική επαγγελματική αποκατάσταση, η οποία περιλάμβανε τη χορήγηση μακροπρόθεσμων ατομικών δανείων ή επαγγελματικής στέγης και άλλα συναφή μέτρα.
- Παροχή στεγαστικών δανείων σε όσους διέθεταν ιδιόκτητα οικόπεδα.

Μέχρι του 1958 η Ελλάδα είχε προχωρήσει στην πλήρη αποκατάσταση περισσότερων των 1.000 οικογενειών.

των νομών συστήθηκαν Υπηρεσίες Προνοίας και Αντιλήψεως, ενώ στο έργο της αποκατάστασης των προσφύγων σημαντική και αποτελεσματική θεωρείται η συμβολή της Επιτροπής Αποκαταστάσεως Προσφύγων που χειρίστηκε το πρόβλημα από το 1923 έως και το 1930 (Πανουτσοπούλου, 1984).

Εκτός από την κρατική φροντίδα, στο έργο της αποκατάστασης των προσφύγων ουσιαστική ήταν και η προσφορά φιλανθρωπικών οργανώσεων του εσωτερικού και του εξωτερικού, ιδίως αμερικανών. Κοινωφελείς οργανισμοί, όπως η Χριστιανική Αδελφότητα Νέων (Χ.Α.Ν.) και Χριστιανικής Ένωσης Νεανίδων (Χ.Ε.Ν.), που ιδρύθηκαν το 1922 και 1923 αντίστοιχα, ο Ερυθρός Σταυρός και άλλοι, συνέβαλαν στη συστηματική αντιμετώπιση πολύπλευρων κοινωνικών προβλημάτων, όπως η πρόληψη επιδημιών, η στέγαση κ.α. Από την άλλη, η φιλανθρωπική δράση των εθνικών ευεργετών της διασποράς ήταν περιορισμένη καθώς ο ελληνισμός εγκατέλειπε τις περισσότερες εστίες του. Η Εκκλησία της Ελλάδος αν και είχε ενεργό συμμετοχή στην αντιμετώπιση του προβλήματος των προσφύγων με τη διανομή εκκλησιαστικής περιουσίας και με άλλες δραστηριότητες, δεν μπορούσε να ανταποκριθεί στο βαθμό όπως τα είχε καταφέρει σε προηγούμενες δύσκολες περιόδους, λόγω των περιορισμένων οικονομικών δυνατοτήτων της ύστερα και από τη διάλυση πλήθους μοναστηριών.

Το Κράτος, συνειδητοποιώντας την αδυναμία της ιδιωτικής πρωτοβουλίας να ανταποκριθεί επαρκώς στα προβλήματα της παιδικής ηλικίας, έδειξε έντονο ενδιαφέρον για την οργάνωση του τομέα της παιδικής προστασίας και ως εκ τούτου προέβη, μέσω του Υπουργείου Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως, στην οργάνωση ενός εκτεταμένου δικτύου ιδρυμάτων. Έτσι διαμορφώθηκαν σταδιακά τέσσερις τύποι ιδρυμάτων, οι οποίοι λειτούργησαν ως Ν.Π.Δ.Δ., με σκοπό να προσφέρουν κατάλληλη ανατροφή, διαπαιδαγώγηση και μόρφωση σε ένα μεγάλο αριθμό απροστάτευτων παιδιών. Αυτά ήταν τα Εθνικά Ορφανοτροφεία (1922), οι Παιδικοί Σταθμοί σε αστικά κέντρα (1923-1935), τα Εθνικά Αγροτικά Νηπιοτροφεία (1942) και τέλος οι Αγροτικές Μεταβατικές Οικοκυρικές Σχολές (1940). Τότε ήταν που ιδρύθηκαν τα παρακάτω Κέντρα Παιδικής Προστασίας, το οποία πρέπει να σημειωθεί ότι λειτουργούν ακόμη και σήμερα :

- Το Ορφανοτροφείο Θηλέων Ιωαννίνων (1922).
- Το Εθνικό Ορφανοτροφείο Θηλέων Ηρακλείου (1922).
- Το Ορφανοτροφείο Πωγωνιανής (1923).

- Το Εθνικό Ορφανοτροφείο Αρρένων Κόνιτσας (1925).
- Το Ορφανοτροφείο Δράμας Αρρένων (1926).
- Το Ορφανοτροφείο Θηλέων Πατρών (1927).
- Το Εθνικό Ορφανοτροφείο Αρρένων Φλώρινας (1927).
- Το Εθνικό Ορφανοτροφείο Αρρένων Λαμίας (1928).
- Το Εθνικό «Σκαγιοπούλειο» Αγροτικό Ορφανοτροφείο Αρρένων Πατρών (1929).

Τα ορφανοτροφεία παράλληλα με τη διαμονή εξασφάλιζαν για τα παιδιά εκπαίδευση και αγωγή. Συνήθως εντός των ιδρυμάτων λειτουργούσαν παράλληλα σχολεία. Διδάσκονταν όλα τα μαθήματα ακόμη και μαθήματα όπως καλλιτεχνικά, μουσική και άλλα. Σε πολλά λειτουργούσε και χορωδία. Επίσης, για τα παιδιά εξασφαλιζόταν τεχνική εκπαίδευση με διάφορα χειροτεχνία (τορνευτικής, πλεκτικής, ξυλουργικής, σιδηρουργίας, βυρσοδεψίας, ραπτικής, υποδηματοποιίας, τυπογραφίας, βιβλιοδετικής, λιθογραφίας, ξυλογλυπτικής, επιλοποιίας, ηλεκτρολογίας, σιδηρουργικής, μηχανουργικής κ.α.). Πλήθος αποφοίτων των Εθνικών Ορφανοτροφείων έφτασαν να προοδεύσουν, να καταξιωθούν και να κατέχουν ηγετικές κοινωνικές θέσεις.

Όλα τα ιδρύματα πρόσφεραν τα μέγιστα στην ελληνική κοινωνία αφενός περιθάλποντας τα απροστάτευτα παιδιά αλλά αφετέρου ενίοτε και με άλλους τρόπους. Πολλές φορές η αρχική χρήση τους παραβλέπεται προκειμένου να καλυφθούν έκτακτες στεγαστικές ανάγκες. Συχνά μετατρέπονται σε Νοσοκομεία¹⁹ (κυρίως στρατιωτικά), επιτάσσονται είτε από τον ελληνικό στρατό είτε από ξένους στρατούς (τον αγγλικό, τον γερμανικό κ.α.). Κάθε φορά που τα ορφανοτροφεία άλλαζαν χρήση το πρόβλημα που προέκυπτε ήταν η στέγαση των παιδιών που φιλοξενούσε. Συνήθως η λύση δινόταν από την Εκκλησία που πρόσφερε τα μοναστήρια για το σκοπό αυτό.

¹⁹ Το 1912, μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης και μέχρι το Δεκέμβριο του 1913, το Εθνικό Παπάφειο Ορφανοτροφείο Θεσσαλονίκης “ο Μελιτεύς”, χρησιμοποιείται ως στρατιωτικό νοσοκομείο. Εκεί, στις 5 Μαρτίου 1913, διαπιστώνεται ο θάνατος του βασιλιά Γεωργίου του Α΄.

1.4.2 Η περίοδος του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου

Ο τομέας της παιδικής προστασίας ήδη από τα χρόνια που προηγήθηκαν του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου είχε αναχθεί σε τομέα ύψιστης σημασίας για το Κράτος, λόγω του εκτεταμένου αριθμού των απροστάτευτων παιδιών, συνέπεια των συνεχών πολέμων από το 1915 και εξής. Με την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου ανεστάλη κάθε προσπάθεια ορθολογικού σχεδιασμού μέτρων προνοιακής πολιτικής. Η περίοδος της γερμανικής κατοχής (1941-1944) και εν συνεχεία η περίοδος του εμφυλίου πολέμου (1944-1949) συσσώρευσαν σοβαρότατα κοινωνικά προβλήματα. Η απειλή αφανισμού χιλιάδων ανθρώπων από την πείνα και γενικότερα η εξαθλίωση του πληθυσμού ήταν τα κύρια χαρακτηριστικά. Όλες οι δομές της δημόσιας διοίκησης, μεταξύ αυτών και οι προνοιακές, παρέλυσαν.

Στη διάρκεια της κατοχής στο έργο της διάσωσης του πληθυσμού από την πείνα και τις ασθένειες καθοριστική ήταν η βοήθεια από το εξωτερικό. Διεθνείς οργανισμοί και πρωτίτως ο Διεθνής Ερυθρός Σταυρός απέστειλαν τεράστιες ποσότητες φαρμάκων και τροφίμων. Οι Έλληνες ομογενείς της Αμερικής συνέδραμαν ουσιαστικά ιδρύοντας, ήδη από την επομένη της Ιταλικής επίθεσης, την Ελληνική Πολεμική Περίθαλψη (Ε.Π.Π.) και διοργανώνοντας εράνους σε ολόκληρη την Αμερική με την έντονη παρότρυνση του Αρχιεπισκόπου τότε Αμερικής και μετέπειτα Οικουμενικού Πατριάρχη Αθηνάγορα. Στο εσωτερικό, η Εκκλησία της Ελλάδας μέσω του Εθνικού Οργανισμού Κοινωνικής Αλληλεγγύης που ίδρυσε ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Δαμασκηνός, καθώς και των ενοριών όλων των Μητροπόλεων, διοργάνωνε συσσίτια και διένειμε φάρμακα και ρούχα στους πληγέντες. Κάθε προνοιακή δράση, όπως ήταν επόμενο, περιοριζόταν εκ των συνθηκών σε επείγοντα μέτρα επισιτισμού και γενικότερα στην παροχή άμεσης βοήθειας για την επιβίωση του πληθυσμού (Πανουτσοπούλου, 1984, Σταθόπουλος, 1999). Μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου το Κράτος επέδειξε ανάλογο ενδιαφέρον, καθώς το πρόβλημα αυτό είχε οξυνθεί πολύ περισσότερο. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με στοιχεία του έτους 1948 υπολογιζόταν ότι ο αριθμός των ορφανών της χώρας άγγιζε τα 375.000, ενώ σε αυτόν δε συγκαταλέγονταν τα απροστάτευτα παιδιά, τα παιδιά με ειδικές ανάγκες, καθώς και τα εγκαταλελειμμένα από διάφορες αιτίες παιδιά.

1.4.3 Προσπάθειες για την επούλωση των πληγών των πολέμων

Με το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και την αποχώρηση του γερμανικού στρατού, η χώρα συνέχισε να βρίσκεται σε εμπόλεμη κατάσταση, αυτή τη φορά λόγω του Εμφυλίου πολέμου, ο οποίος κράτησε από το 1946 έως το 1949. Ένα από τα αποτελέσματα του Εμφυλίου ήταν το συνεχιζόμενο οικονομικό πρόβλημα και η φτώχεια που αντιμετώπιζε ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού, δεδομένου ότι σημαντικό τμήμα του ανθρώπινου δυναμικού απείχε από τις παραγωγικές δραστηριότητες λόγω του πολέμου. Η απώλεια ανθρώπινων ζωών συνεχιζόταν.

Σε όλη την Ελλάδα, ιδιαίτερα στις εμπόλεμες ζώνες, υπήρχαν παιδιά που είτε οι γονείς τους έλειπαν στον πόλεμο ή είχαν χάσει τη ζωή τους στο πεδίο της μάχης (με τους Γερμανούς ή στον Εμφύλιο) ή βρίσκονταν σε εξορία ή στη φυλακή για ιδεολογικούς λόγους ή είχαν εκτελεστεί ή ήταν παντελώς άποροι ως ανταρτόπληκτοι για να μπορέσουν να τα συντηρήσουν, σύμφωνα με μαρτυρίες. Η απομάκρυνση των παιδιών από τις εμπόλεμες περιοχές κρίνόταν επιτακτική. Πραγματοποιούνταν μέσω της συγκέντρωσής τους στις Παιδοπόλεις, που ονομάστηκε από την κυβέρνηση «παιδοφύλαγμα» σε αντιδιαστολή με την ψυχολογικά φορτισμένη ονομασία «παιδομάζωμα» που χρησιμοποιούσε για να χαρακτηρίσει την «Αποστολή παιδιών στις Λαϊκές Δημοκρατίες» από τους αριστερούς.

Οι Παιδοπόλεις ιδρύθηκαν με πρωτοβουλία της τότε βασίλισσας Φρειδερίκης το 1947, κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου και ήταν ιδρύματα φιλοξενίας και περίθαλψης απροστάτευτων και ορφανών παιδιών, την ευθύνη των οποίων είχε η Ειδική Υπηρεσία Περίθαλψης Ελληνοπαίδων. Ακολουθούσαν Εσωτερικό Κανονισμό Λειτουργίας που είχε εγκριθεί από την τότε Εκτελεστική Επιτροπή του «Εράνου Πρόνοιας Βορείων Επαρχιών της Ελλάδας» και είχε εκδοθεί ήδη από το 1948. Ήταν ένα δίκτυο 53 ιδρυμάτων σε όλη την έκταση της ηπειρωτικής και νησιωτικής Ελλάδας στα οποία φιλοξενήθηκαν παιδιά από τις εμπόλεμες περιοχές. Το όλο σχέδιο εφαρμόστηκε με χρηματοδότηση του εράνου «Πρόνοια Βορείων Επαρχιών της Ελλάδος», ενώ συντηρούνταν και με χρήματα από τον «Έρανο της Βασίλισσας». Ο αριθμός των παιδιών που πέρασαν από τις παιδοπόλεις, σύμφωνα με την ιστορικό Τασούλα Βερβενιώτη, εκτιμάται περίπου στις 25.000.

Οι συνθήκες φιλοξενίας παιδιών στις Παιδοπόλεις είναι ελάχιστα γνωστές με βάση την επίσημη ιστορία. Οι περισσότερες πληροφορίες προέρχονται από προφορικές μαρτυρίες. Γλαφυρά περιγραφική για το θέμα υπήρξε η εκπομπή "Η μηχανή του χρόνου" στο τηλεοπτικό κανάλι Alpha TV στις 24 Νοεμβρίου 2012. Φαίνεται οι μαρτυρίες των ίδιων των πρωταγωνιστών, των τότε παιδιών, να επηρεάζονται από τις προσωπικές πολιτικές πεποιθήσεις. Έτσι, ενώ για κάποιους ήταν καταφύγιο από την φρίκη του πολέμου, για άλλους υπήρξαν κέντρα πλύσης εγκεφάλου και φιλοβασιλικής προπαγάνδας. Υπάρχουν μαρτυρίες που μιλάνε για το αυστηρό πλαίσιο ζωής σε κάποιες από αυτές με την άσκηση σωματικών τιμωριών, τη λογοκρισία της αλληλογραφίας, αλλά και τις περιορισμένες εκπαιδευτικές δυνατότητες. Άλλοι, πάλι, τρόφιμοι είχαν αναπτύξει άριστες σχέσεις με το προσωπικό των Παιδοπόλεων.

Κάποιοι ισχυρίζονται ότι κύριος σκοπός της τότε κυβέρνησης ήταν να κάνει πιο δύσκολη τη στρατολόγηση νέων από τους αντάρτες, καθώς θα είχαν ενταχθεί από μικρή ηλικία στον αντίπαλο "ιδεολογικό" στρατό. Λένε ότι γινόταν εσκεμμένη παραπληροφόρηση των παιδιών με σκοπό την εκπαίδευση και ανατροφή με αντιλήψεις υπέρ του καθεστώτος. Η καθηγήτρια Ελένη Παπαγεωργίου επισημαίνει στην διδακτορική της διατριβή: «Η κοινωνική δράση των ανακτόρων υπήρξε ένας τρόπος άσκησης πολιτικής και μια προσπάθεια κατοχύρωσης της θέσης του παλατιού αλλά και της ίδιας της Φρειδερίκης προσωπικά στην πολιτική αρένα».

Η πρακτική συγκέντρωσης των παιδιών στις Παιδοπόλεις έχει υποστεί μεγάλη κριτική. Επίσημα αρχεία για την τύχη των παιδιών ή δεν υπάρχουν -ιδιαίτερα μετά την πυρκαγιά του 1982 που κατέστρεψε μεγάλο μέρος τους- ή φαίνεται να είναι αμφισβητούμενα ή και αναξιόπιστα. Ήδη από το 1950 και μετά έχουν καταγραφεί μομφές εις βάρος των υπευθύνων των Παιδοπόλεων (ακόμη και εις βάρος της ίδιας της Βασίλισσας Φρειδερίκης) για πώληση χιλιάδων παιδιών από κυκλώματα υιοθεσίας, τα οποία βρέθηκαν υιοθετημένα κυρίως στις ΗΠΑ. Χαρακτηριστική περίπτωση, που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα Ελευθεροτυπία στις 15/12/2002, είναι αυτή της Έφης Αργυριάδη, της οποίας οι αδερφές είχαν χαθεί, ενώ αργότερα αποκαλύφθηκε ότι υιοθετήθηκαν κρυφά και παράνομα από έναν Ελληνοαμερικανό. Η ίδια πιστεύει ότι η υιοθεσία ήταν εσκεμμένη, καθώς πατέρας της ήταν ο Ηλίας Αργυριάδης, ο οποίος εκτελέστηκε μαζί με το Νίκο Μπελογιάννη.

Παρόλη την κριτική, οι Παιδοπόλεις συνέχισαν τη λειτουργία τους και επιβιώνουν ως τις μέρες μας με διαφορετικό, όμως, νομικό πλαίσιο. Το 1970 οι Παιδοπόλεις εντάχθηκαν στον Εθνικό Οργανισμό Πρόνοιας (ΕΟΠ), ο οποίος ιδρύθηκε με το ΝΔ 572/1970 διαδεχόμενος τη Βασιλική Πρόνοια. Το 1983 συντάχθηκε από τον Ε.Ο.Π. νέος Κανονισμός Λειτουργίας των Παιδοπόλεων, που ισχύει μέχρι σήμερα για τις περισσότερες απ' αυτές.

1.4.4 Η μεταπολεμική περίοδος ανασυγκρότησης της Ελλάδας και οι νεότερες εξελίξεις στον τομέα της κοινωνικής πρόνοιας μέχρι και τα χρόνια της επτάχρονης δικτατορίας.

Με τη λήξη και του εμφυλίου πολέμου ξεκινά μέσα από τα ερείπια -με ταραχές και προβλήματα- η ανασυγκρότηση της χώρας. Στην προσπάθεια αυτή, η Ελλάδα βρήκε αρωγούς ξένες δυνάμεις, κυρίως τις Η.Π.Α. καθώς και διεθνείς οργανισμούς όπως ο Ο.Η.Ε., οι οποίοι εκτός από τεράστια χρηματικά ποσά, διέθεσαν προς το ελληνικό κράτος και εμπειρογνώμονες, που συνέβαλαν στην αναδιοργάνωση του κράτους και τη θεμελίωση του προγραμματισμού σε μονιμότερες βάσεις. Έτσι αρχικώς με τη βοήθεια της UNRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration) και στη συνέχεια με την κατάρτιση ενός σχεδίου ανασυγκρότησης της χώρας για την περίοδο 1948-1952, το οποίο εκπονήθηκε από τον Ο.Η.Ε. και χρηματοδοτήθηκε από το Σχέδιο Μάρσαλ ξεκινά το μακρόχρονο πλάνο της αναδημιουργίας του ελληνικού κράτους.

Ένας από τους τομείς, ο οποίος βρέθηκε στο επίκεντρο της αναδιοργάνωσης ήταν αυτός της κοινωνικής πρόνοιας. Ο κεντρικός φορέας κρατικής δράσης, το Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας, μετά από τη συνεργασία των Αμερικανικών Αποστολών, διαρθρώθηκε σε τρεις Γενικές Διευθύνσεις : Υγιεινής, Κοινωνικής Πρόνοιας και Οικισμού. Περιφερειακά όργανα του Υπουργείου θεσπίστηκαν τα Υγειονομικά Κέντρα, τα Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας και οι Υπηρεσίες Ανοικοδομήσεως. Ειδικότερα τα κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας συστάθηκαν στην έδρα κάθε νομού ως Ν.Π.Δ.Δ. δυνάμει

του Α.Ν. 388/1945 με τη συγχώνευση σε αυτά του Ε.Ο.Χ.Α., της Κ.Ε.Σ. και της Φιλανθρωπικής Εταιρείας. Η διοικητική διάρθρωση των Κέντρων βασίστηκε σε πρότυπα λειτουργίας ανάλογων κοινωνικών υπηρεσιών ξένων χωρών, σύμφωνα με μελέτες των συμβούλων που είχαν έρθει από τις Η.Π.Α.

Η ιδρυματική περίθαλψη θεωρήθηκε ως μέσο για την παροχή βοήθειας σε ειδικές περιπτώσεις και υπό ορισμένες προϋποθέσεις. Οι πρώτες ιδέες κατά τις ιδρυματοποιήσεις εκφράζονται αυτή την περίοδο. Τότε ήταν που το κράτος προχώρησε σε κατάργηση μέρους των κλειστών δομών κοινωνικής προστασίας με την αντικατάστασή τους από τις ανοικτές και κυρίως τα Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας που προαναφέρθηκαν παραπάνω. Αξίζει να σημειωθεί ότι από την περίοδο αυτή και εξής το ενδιαφέρον της κοινωνικής πρόνοιας δεν περιορίζεται στην κάλυψη μόνο των βασικών αναγκών, των αποδεκτών της βοήθειας. Αντίθετα, το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας επιτελεί και μία δευτερογενή λειτουργία, με στόχο την ενσωμάτωση των ατόμων στον οικονομικό και κοινωνικό ιστό. Έτσι, εκτός από τις παραδοσιακές μορφές βοήθειας σε είδος, χρήμα ή προσωπικές υπηρεσίες, προβλέπονται υπηρεσίες επιμόρφωσης, συμβουλευτικής, επαγγελματικής κατάρτισης και προώθησης της απασχόλησης. Δόθηκε, επίσης, προτεραιότητα στη σύσταση ιδρυμάτων επαγγελματικής εκπαίδευσης και ημερήσιας περίθαλψης νηπίων για τις εργαζόμενες γυναίκες, καθώς και ιδρυμάτων για τις ανάγκες παιδιών με ειδικές ανάγκες. Ακόμη, αναγνωρίστηκε η ανάγκη πρόσληψης ειδικευμένου προσωπικού καθώς και η μετεκπαίδευση του προσωπικού που εργαζόταν στα ιδρύματα και τις υπηρεσίες αυτές, ως ικανή και αναγκαία συνθήκη για την επιτυχία του προγραμματισμού.

Την εξεταζόμενη περίοδο συνεχίζεται και το έργο του Π.Ι.Κ.Π.Α., του οποίου η χρηματοδότηση, με νόμους του 1945 και 1949, προερχόταν από το 70% των καθαρών κερδών των κρατικών λαχείων. Πέρα από τα προγράμματα για την παιδική ηλικία, για άτομα με ειδικές ανάγκες και για ηλικιωμένους, είχε την ευθύνη της λειτουργίας του Παιδιατρικού Νευροψυχιατρικού Νοσοκομείου Νταού Πεντέλης (ιδρύθηκε το 1955), ενώ το 1953 σύστησε στη Θεσσαλία κινητές μονάδες παροχής υπηρεσιών σε μητέρες. Με τη συνεργασία της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας και της UNICEF ίδρυσε ειδική Υπηρεσία Προστασίας Μητρότητας και Βρεφών στην περιφέρεια (Πανουτσοπούλου, 1984).

Στη δεκαετία του 1950 ιδρύθηκαν και άλλοι σημαντικοί φορείς, όπως το Κέντρο Βρεφών «Μητέρα» και το ίδρυμα «Θεοτόκος» για την προστασία αγάμων μητέρων και βρεφών (Κοντιάδης, 2004). Ειδικότερα, το «Μητέρα» συστήθηκε με Β.Δ. του 1953, με στόχο την εφαρμογή προγραμμάτων που απευθύνονται σε απροστάτευτα παιδιά (περίθαλψη, μέριμνα για την ψυχοσωματική τους ανάπτυξη κ.α.) και μονογονεϊκές οικογένειες. Υπό την σκέπη του «Μητέρα» οργανώθηκε και λειτούργησε η Ανωτέρα Σχολή Νηπιοβρεφοκόμων (Θωμόπουλος, 1990, σ.146). Με αφετηρία την δεκαετία του '50 συστηματοποιείται θεσμικά η κατοχύρωση της επιδοματικής πολιτικής για διάφορες ευπαθείς πληθυσμιακές ομάδες (Κοντιάδης, 2004, σ. 462).

Σύμφωνα και με την Κ. Πανουτσοπούλου, μετά το 1950 η κοινωνική πρόνοια στην Ελλάδα καταγράφει ανοδική πορεία, παρουσιάζοντας σημαντικό έργο κυρίως στους τομείς της παιδικής προστασίας, της αποκατάστασης προσφύγων και ατόμων με ειδικές ανάγκες (ειδικότερα θυμάτων πολέμου), της υγειονομικής προστασίας του πληθυσμού και της στέγασης.

Προς το σκοπό τούτο, εκπονήθηκαν διάφορα προγράμματα, τα οποία προορίζονταν να εφαρμοστούν, είτε από τις Κρατικές υπηρεσίες, είτε από τους φορείς της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και των ημικρατικών οργανισμών. Σκοπός των προγραμμάτων αυτών ήταν η σύζευξη όλων των δυνάμεων που δραστηριοποιούνταν στον τομέα αυτό, καθώς και η θεμελίωση του προγραμματισμού σε πιο μόνιμη βάση. Η εφαρμογή των προγραμμάτων ανατέθηκε στο Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας καταρχήν, ωστόσο πολλά σχετικά προγράμματα αναπτύχθηκαν και από άλλα Υπουργεία.

Η εκπόνηση των προγραμμάτων αυτών πραγματοποιήθηκε επί επιστημονικών αρχών. Ως θεμέλιος λίθος του προγραμματισμού υπήρξε η αρχή ότι το βέλτιστο περιβάλλον για την ανάπτυξη κάθε παιδιού αποτελεί το οικογενειακό περιβάλλον και δη το περιβάλλον που αναπτύσσεται εντός της φυσικής οικογένειας.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιων προγραμμάτων αυτής της περιόδου είναι το Πρόγραμμα προστασίας του παιδιού εντός οικογένειας. Ο Ν.4051/1960 «Περί ενισχύσεως απροστάτευτων παιδίων» θέτει τις γενικές προϋποθέσεις υπαγωγής των δικαιούχων στα προγράμματα προστασίας και ρυθμίζει τους όρους λειτουργίας τους.

Συγκεκριμένα, το άρθρο 2 του ανωτέρω νόμου ορίζει ότι :

«Παρά του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας παρέχεται μηνιαία οικονομική ενίσχυση και πάσης φύσεως οικογενειακή προστασία σε παιδιά των κάτωθι κατηγοριών, ηλικίας όχι μεγαλύτερης των 14 ετών δυνάμενης να αυξηθεί μέχρι του 16ου έτους κατόπιν κοινής απόφασης των Υπουργών Υγείας και Πρόνοιας και Οικονομικών :

1. Ορφανά εκ αμφοτέρων των γονέων.
2. Ορφανά πατρός.
3. Παιδιά των οποίων ο πατέρας δε δύναται να αναλάβει την συντήρηση λόγω :
 - α) Σωματικής ή διανοητικής ανικανότητας,
 - β) Ασθενειών,
 - γ) Ηθικής αναξιοσύνης,
 - δ) Εγκατάλειψης,
 - ε) Φυλάκισης,
 - στ) Στρατιωτικής Υπηρεσίας.
4. Εξώγαμα και έκθετα».

Το πρόγραμμα αυτό υλοποιήθηκε από τα Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας, υπό την εποπτεία της «Διεύθυνσης Εθνικών Ορφανοτροφείων και Παιδικών Σταθμών του» Υπουργείου Κοινωνικής Πρόνοιας. Αξιοσημείωτο είναι ότι το πρόγραμμα αυτό είχε καθολικό χαρακτήρα, καλύπτοντας όλους τους Δήμους και τις Κοινότητες της χώρας προσφέροντας ουσιαστική βοήθεια τόσο στα παιδιά αυτά, όσο και στις ίδιες τις οικογένειες.

Απευθυνόταν προς τα παιδιά, τα οποία στερούνταν της πατρικής προστασίας για διάφορους λόγους και των οποίων η φυσική οικογένεια δε διέθετε ένα ικανοποιητικό επίπεδο εισοδήματος. Ο στόχος της χρηματικής συνδρομής που λαμβάνανε οι οικογένειες ήταν να μπορούν να εξασφαλίσουν ένα καθορισμένο ελάχιστο όριο συντήρησης, ενώ η επαφή με τα Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας απέβλεπε στη στήριξη της οικογένειας ώστε να αξιοποιήσει πλήρως τις δυνατότητές της.

Σκοπός της παρεχόμενης προστασίας είναι να διευκολύνει τους γονείς και συγγενείς να μεγαλώνουν οι ίδιοι τα παιδιά τους αντί να ωθούνται λόγω έλλειψης διαθέσιμων οικονομικών μέσων στην ανάθεση της ανατροφής των παιδιών σε κοινωνικό φορέα ή σε άλλο γονέα έστω και προσωρινά. Η αλήθεια είναι ότι η οικονομική ενίσχυση των απροστάτευτων παιδιών είχε πραγματικά επικροτηθεί από όλη την τότε ελληνική κοινωνία. Εν τούτοις σήμερα, μετά από μισό και πλέον αιώνα, πιστεύεται ότι το συγκεκριμένο πρόγραμμα ενίσχυσης απροστάτευτων παιδιών δεν ανταποκρίνεται στις σύγχρονες ανάγκες για την κοινωνική προστασία του παιδιού.

Στον τομέα της ιδρυματικής περίθαλψης, ο προγραμματισμός του Κράτους στηρίζονταν στη λήψη μέτρων ανακατασκευής και αναδιοργάνωσης των ιδρυμάτων, που είχαν συσταθεί πριν από την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, δηλαδή στα Εθνικά Ορφανοτροφεία, τους Εθνικούς Παιδικούς Σταθμούς, τα Εθνικά Αγροτικά Νηπιοτροφεία και τις Αγροτικές Μεταβατικές Οικοκυρικές Σχολές. Στόχος των μέτρων αυτών ήταν η καταπολέμηση των αρνητικών συνεπειών της ιδρυματικής περίθαλψης και η επιδίωξη ανάπτυξης της επικοινωνίας των παιδιών με το κοινωνικό περιβάλλον. Πιο συγκεκριμένα καταργήθηκαν τα δημοτικά σχολεία που λειτουργούσαν εντός των ιδρυμάτων, όπως επίσης και η ομοιόμορφη ένδυση των παιδιών, βελτιώθηκε η διατροφή τους, βάσει επιστημονικά τεκμηριωμένων διαιτολογίων, προωθήθηκε η επικοινωνία των παιδιών με τους συγγενείς τους και το κοινωνικό περιβάλλον, καθιερώθηκε η επαγγελματική μαθητεία εκτός του ιδρύματος και τέλος προσλήφθηκε εκπαιδευμένο προσωπικό για την ατομική φροντίδα των παιδιών.

Μετά την αντιμετώπιση των επειγουσών αναγκών του πληθυσμού με τα προνοιακής φύσεως προγράμματα, την ανοικοδόμηση κατεστραμμένων σπιτιών και την έναρξη της περιόδου ανασυγκρότησης της οικονομίας, άρχισε ο σχεδιασμός για μια πιο συστηματική και μακροπρόθεσμη αντιμετώπιση προβλημάτων υγείας, στέγασης και

άλλων τομέων προνοιακής πολιτικής. Στη δεκαετία του '60 ρυθμίστηκε οριστικά το θέμα της στέγασης των προσφύγων με προγράμματα αυτοστέγασης και προγράμματα κατασκευής «λαϊκών» πολυκατοικιών». Σταδιακά περιορίστηκαν και οι δραστηριότητες των διεθνών ανθρωπιστικών οργανώσεων καθώς το κατά κεφαλήν εισόδημα της χώρας την κατέτασσε πλέον εκτός των χωρών του Τρίτου Κόσμου (Σταθόπουλος, 1999, σ.168).

1.4.4.1 Η περίοδος της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών

Η κατάλυση της δημοκρατίας κατά την περίοδο της επτάχρονης δικτατορίας, μετά το πραξικόπημα των Συνταγματαρχών της 21^{ης} Απριλίου 1967, προκάλεσε σοβαρές δυσχέρειες στην πορεία της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης της χώρας. Στη διάρκεια της επταετίας σχηματίστηκαν τέσσερις δικτατορικές κυβερνήσεις: η Κυβέρνηση Κωνσταντίνου Κόλλια 1967, η Κυβέρνηση Γεωργίου Παπαδόπουλου 1967, η Κυβέρνηση Σπύρου Μαρκεζίνη 1973, η Κυβέρνηση Αδαμαντίου Ανδρουτσόπουλου 1973. Η δικτατορία προσπαθώντας να κερδίσει το λαϊκό έρεισμα τοποθετεί για υπουργούς Παιδείας, Υγείας και Πρόνοιας, Γεωργίας κ.α. μη στρατιωτικούς (καθηγητές Πανεπιστημίου, Δικαστικούς), ή και προάγει στη θέση του υπουργού Γενικούς Διευθυντές του ίδιου υπουργείου.

Αυτό ακριβώς έγινε και με το υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας, όταν στις 22 Απριλίου 1967, υπουργός ανέλαβε ο μέχρι την προηγούμενη ημέρα Γενικός Διευθυντής του υπουργείου, ο Ευστάθιος Πουланτζάς. Ο πρώτος αλλά και όλοι οι επόμενοι υπουργοί Υγείας και Πρόνοιας της επταετίας, προβάλλοντας μια μάλλον πατερναλιστική εικόνα επέδειξαν μια παράδοξη ενεργητικότητα, καθιερώνοντας χρηματικά επιδόματα για πολύτεκνες οικογένειες και ένα γενικό πλαίσιο παροχής κοινωνικής πρόνοιας στους άπορους. Το 1970 δημιουργήθηκε ο Εθνικός Οργανισμός Πρόνοιας, ως αυτοτελές Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου (ΝΠΙΔ), στον οποίο εντάχθηκαν οι Παιδοπόλεις²⁰ ενώ το 1973 τα Οικοτροφεία και Ορφανοτροφεία, μετατράπηκαν σε Κέντρα Παιδικής Μέριμνας.

²⁰ Από το 1950 τα περισσότερα απροστάτευτα παιδιά γυρίζουν σταδιακά κοντά στους δικούς τους και ο αριθμός των Παιδοπόλεων περιορίζεται σημαντικά.

1.5 Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ ΕΩΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ

Η περίοδος της δικτατορίας τελειώνει όταν η Χούντα του Ιωαννίδη "κατέρρευσε" στις 24 Ιουλίου του 1974 κάτω από το βάρος της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο. Την ίδια ημέρα έφθασε στην Αθήνα ο Κωνσταντίνος Καραμανλής με το προεδρικό αεροπλάνο της γαλλικής Προεδρίας, για να αναλάβει την Κυβέρνηση της χώρας. Από τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, όπως προαναφέρθηκε ανωτέρω, η μέριμνα για τα απροστάτευτα και τα άπορα παιδιά, αποτέλεσε ζήτημα γενικότερου ενδιαφέροντος. Οι προφανείς αλλαγές στην πολιτική και την κοινωνία στα πρώτα χρόνια μετά τη μεταπολίτευση του 1974 δεν αντιστοιχούν σε μεγάλες αλλαγές στο κράτος πρόνοιας, παρά μόνο σε ό,τι αφορά την υγειονομική και φαρμακευτική περίθαλψη (μετά το 1982). Η επέκταση του κοινωνικού κράτους αφορούσε κυρίως στην αύξηση των κοινωνικών δαπανών για συντάξεις και την οργάνωση του Εθνικού Συστήματος Υγείας. Η επιτελική διοίκηση δεν προχώρησε στην αναζήτηση εναλλακτικών τρόπων για την αντιμετώπιση του δημόσιου ζητήματος της παιδικής πρόνοιας. Αποτέλεσμα ήταν η απουσία προγραμμάτων με ολιστική προσέγγιση και συγκεκριμένους στόχους. Η πολιτική πρόνοιας συνέχισε να υφίσταται ως κληροδότημα των προηγούμενων ετών. Έτσι και η αποστολή της διατήρησε την «παραδοσιακή» φύση που έφερε από τα πρώτα χρόνια δημιουργίας της. Κύριο μέλημά της υπήρξε αρχικά η παροχή προστασίας και μέριμνας για άπορα, ορφανά, εγκαταλελειμμένα καθώς και παιδιά που οι γονείς τους είχαν εκπέσει από τη γονική μέριμνα είτε λόγω αναξιοσύνης είτε λόγω προσωπικής αδυναμίας άσκησης της. Σταδιακά και εξαιτίας των κοινωνικοοικονομικών μεταβολών που ακολούθησαν επεκτάθηκε και στην ανοικτή πρόνοια για τη στήριξη και τη φροντίδα των παιδιών που διαβιούν εντός ενός ασφαλούς οικογενειακού περιβάλλοντος.

Αρχίζουν να διαμορφώνονται αιτήματα εκσυγχρονισμού της χώρας και υποχρέωσης του κράτους για κοινωνική προστασία για όλους. Τα πρώτα βήματα προσέγγισης με πιο προηγμένα μοντέλα Κοινωνικής Φροντίδας γίνονται με την ίδρυση σχολών Κοινωνικών Λειτουργιών από την πολιτεία και τη διεύρυνση των επιδομάτων Κοινωνικής Πρόνοιας. Με την αποκατάσταση της δημοκρατίας, το Σύνταγμα του 1975 κατοχύρωσε τις αλληλεξαρτώμενες αρχές της αξιοπρέπειας του ανθρώπου (άρ.2 παρ.1 Σ 1975) και της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας (αρ.5 Σ 1975) και έθεσε υπό

την κρατική μέριμνα την προστασία της οικογένειας, της παιδικής ηλικίας, της νεότητας, των ορφανών (αρ.21 Σ 1975) και υπό την εγγύηση του κράτους τη διασφάλιση της ανεμπόδιστης άσκησης ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων (αρ.25), δημιουργώντας έτσι ένα ισχυρό πλαίσιο προστασίας και για τα δικαιώματα του παιδιού.

Στις 21 Οκτωβρίου 1981 έρχεται στην εξουσία το Σοσιαλιστικό κίνημα με ηγέτη του τον Ανδρέα Παπανδρέου. Το σοσιαλδημοκρατικό μοντέλο των Σκανδιναβικών χωρών φαίνεται να είναι αυτό που αποτελεί βασική ιδεολογική κατεύθυνση, με γνώμονα το οποίο προωθείται η λαϊκή επιμόρφωση, αναμορφώνεται το οικογενειακό δίκαιο και εκσυγχρονίζεται το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των Παιδικών Σταθμών και των Παιδικών Εξοχών. Παρόλα αυτά, το βάρος στην Κοινωνική Φροντίδα στηρίζεται ακόμη στο Ασφαλιστικό σύστημα και τις παροχές επιδοματικού χαρακτήρα. Το σύστημα πάσχει από πόρους, από θεσμικό πλαίσιο και από στρατηγικούς στόχους.

Ουσιαστικά βήματα έγιναν και σε νομοθετικό επίπεδο, κατά την Γ΄ Ελληνική Δημοκρατία, με τη μεταρρύθμιση του αναχρονιστικού πλέον οικογενειακού δικαίου, η οποία ξεκίνησε με τον Ν.1250/1982 καθιερώνοντας τον πολιτικό γάμο και ολοκληρώθηκε το 1983 με τον Ν.1329/83. Ο τελευταίος καθιέρωσε την ισονομία των φύλων στην οικογένεια με την αντικατάσταση της πατρικής εξουσίας με τη γονική μέριμνα, το συναινετικό διαζύγιο και τη νομική εξίσωση των τέκνων, ανεξάρτητα από το αν η πατρότητα θεμελιώνεται στην καταγωγή από γάμο ή στην αναγνώριση, εκούσια ή δικαστική. Με τη μεταρρύθμιση αυτή καθιερώθηκε εξάλλου η αμοιβαία υποχρέωση μεταξύ γονέων και τέκνων για βοήθεια, στοργή και σεβασμό, σύμφωνα με το άρθρο 1507 ΑΚ, καθώς και η υποχρέωση των γονέων ή του δικαστηρίου να ζητούν τη γνώμη του παιδιού πριν από κάθε απόφαση σχετική με τη γονική μέριμνα, κατά το άρθρο 1511 ΑΚ. Τέλος, για πρώτη φορά στο άρθρο 1518 ΑΚ προβλέφθηκε η υποχρέωση των γονέων να ενισχύουν την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού και να καταφεύγουν στη λήψη σωφρονιστικών μέτρων που δεν θίγουν την αξιοπρέπειά του. Οι μεταβολές που επήλθαν στο οικογενειακό δίκαιο ενίσχυσαν το νομικό οπλοστάσιο προστασίας του παιδιού, ενώ η γενναία επέκταση του κοινωνικού κράτους κατά τη δεκαετία από το 1980 έως το 1990 και η επακόλουθη αύξηση της κοινωνικής δαπάνης επηρέασαν όπως είναι αναμενόμενο, έστω και έμμεσα, την ευημερία των παιδιών.

Η μεγάλη αλλαγή γίνεται με την ένταξη της χώρας μας στην τότε ΕΟΚ και μετέπειτα Ευρωπαϊκή Ένωση και κυρίως με την έναρξη χρηματοδότησης των πιο φτωχών χωρών της Ένωσης προκειμένου να επιτευχθεί η συνοχή των χωρών-μελών. Μαζί με τις χρηματοδοτήσεις, άρχισε να αχνοφαίνεται και η προσφορά και ζήτηση υπηρεσιών κοινωνικής Φροντίδας, η ανάγκη επίτευξης της Κοινωνικής Συνοχής και της «Άρσης του Αποκλεισμού» ορισμένων πληθυσμιακών ομάδων. Με αρχή τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα και τα Κοινοτικά Πλαίσια στήριξης που ακολούθησαν, η Ελλάδα, προκειμένου να απορροφήσει χρήματα από την ΕΕ, «αναγκάστηκε να ανακαλύψει» το σχεδιασμό, τα προγράμματα, τη φτώχεια, τον αποκλεισμό, τα ΑμεΑ, τις ευπαθείς ομάδες και την επαγγελματική κατάρτιση. Μια ατέλειωτη κοινωνική ορολογία αυτού του είδους προέρχεται από κείμενα, οδηγίες και διακηρύξεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Εν τούτοις όσον αφορά στα Δικαιώματα των Παιδιών το σημαντικότερο, ίσως, κείμενο παγκοσμίως προέρχεται από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών. Πρόκειται για τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού που υιοθετήθηκε ομόφωνα από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών το 1989, τέθηκε σε ισχύ στις 2 Σεπτεμβρίου 1990 και που μέχρι σήμερα έχει κυρωθεί από 191 χώρες. Στην Ελλάδα κυρώθηκε, δυνάμει της ισχύος που ορίζει το άρθρο 28 παράγραφος 1 του Συντάγματος, στις 3 Δεκεμβρίου του 1992 με τον Ν.2101/92 (ΦΕΚ Α' 192) : «Κύρωση της Διεθνούς Σύμβασης για τα δικαιώματα του παιδιού» Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού αποτελείται από 54 άρθρα και μεταξύ άλλων ορίζει :

«Κάθε παιδί έχει δικαίωμα να ζει μαζί με τους γονείς του, εκτός αν αυτοί ζουν χωριστά, αν δεν μπορούν να το φροντίσουν ή αν πρέπει να απομακρυνθεί από αυτούς για το καλό του. Όταν ζει μακριά από τους γονείς του, το παιδί έχει δικαίωμα να τους βλέπει και να επικοινωνεί μαζί τους, εκτός αν αυτό είναι αντίθετο με το συμφέρον του, το οποίο άλλωστε είναι το πρώτο που υποχρεούνται να υπολογίζουν οι μεγάλοι όταν παίρνουν αποφάσεις που αφορούν τα παιδιά. Επίσης, όταν ένα παιδί ζει απροστάτευτο, μακριά από την οικογένειά του ή αυτή δεν μπορεί να το φροντίσει, έχει δικαίωμα ειδικής προστασίας και βοήθειας που παρέχεται από την Πολιτεία».

(Άρθρα 3, 9 και 20)

Το περιεχόμενο της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού αποτέλεσε τη βάση κάθε νομικής σκέψης για όλα τα μετέπειτα νομοθετήματα σχετικά με την παιδική προστασία. Με δεδομένο ότι η προστασία του παιδιού αποτελεί όχι μόνο κοινωνική ανάγκη αλλά και υποχρέωση κάθε ευνομούμενου και ανεπτυγμένου κοινωνικού κράτους, από το 1990 κι έπειτα είδαμε τη μεταμόρφωση του χάρτη Κοινωνικής Φροντίδας στην Ελλάδα και τη συνειδητή πλέον λήψη πρωτοβουλιών για τον εκσυγχρονισμό του θεσμικού πλαισίου Κοινωνικής Φροντίδας στη χώρα. Δημιουργήθηκε ένα “πλέγμα” Πολιτικών και Θεσμών Πρόνοιας για τα Παιδιά και τους Νέους σε κίνδυνο. Άλλωστε μέσω της εξασφάλισης ουσιαστικής ενίσχυσης των παιδιών και των νέων, σε συνδυασμό με παράλληλες δράσεις κοινωνικής στήριξης και ένταξης σε τοπικό επίπεδο, είναι δυνατή η μείωση του κινδύνου συνέχισης του κοινωνικού αποκλεισμού και της φτώχειας από γενεά σε γενεά.

Επίσης, από το 1990 και μετά εμφανίζονται και οι πρώτες Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) που ασχολούνται με την προάσπιση δικαιωμάτων των παιδιών και την προστασία τους, παραδείγματα τέτοιων η Άρσις (1992), το Χαμόγελο του Παιδιού (1995). Η εμφάνιση ΜΚΟ που στοχεύουν στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών αλλά και στη δημόσια προβολή των προβλημάτων ευάλωτων ομάδων με απώτερο στόχο την επιρροή της κοινής γνώμης και τη μεταβολή των δημόσιων πολιτικών προς τις ομάδες αυτές, είναι ένα φαινόμενο που γνωρίζει ευρεία διάδοση σε εθνικό επίπεδο την ίδια χρονική περίοδο και στις υπόλοιπες δυτικοευρωπαϊκές χώρες. Αυτό το δεύτερο σκέλος της δράσης τους αποτελεί, μεταξύ άλλων, και ένα από τα διαφοροποιητικά τους στοιχεία έναντι των φιλανθρωπικών οργανώσεων των αρχών του 20ου αιώνα στη χώρα μας που ασχολούνταν με την κοινωνική φροντίδα άπορων και απροστάτευτων παιδιών.

Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '90 η δράση των ΜΚΟ ήταν εντονότερη σε διεθνές επίπεδο και αφορούσε την αναπτυξιακή βοήθεια και τα θέματα περιβάλλοντος. Η Συνδιάσκεψη του Rio (1992) για το περιβάλλον και τη βιώσιμη ανάπτυξη χαρακτηρίστηκε από μία άνευ προηγουμένου συμμετοχή και κινητοποίηση των διεθνών ΜΚΟ που ανέδειξε το νέο ενεργό τους ρόλο στην παγκόσμια πολιτική. Η άνοδος φιλελεύθερων κυβερνήσεων σε όλη την Ευρώπη και η σταδιακή συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας, σε συνδυασμό με «την αναβίωση του επιστημονικού, πολιτικού, ακόμη και του δημοσιογραφικού ενδιαφέροντος για την έννοια της κοινωνίας των πολιτών» αλλά και η νομική βάση συνεργασίας των ευρωπαϊκών θεσμών και οργάνων με

τις ΜΚΟ, όπως αποτυπώθηκε στη δήλωση 23 που επισυνάφθηκε στη Συνθήκη του Μάαστριχτ αποτελούν μια σειρά από παράγοντες που δικαιολογούν την ενεργό εμφάνιση τους αυτή τη χρονική στιγμή.

Όλες αυτές οι νέες δομές δράσης συνιστούσαν ένα άτυπο δίκτυο που παρείχε υπηρεσίες φροντίδας με βάση τον εθελοντισμό, χωρίς ωστόσο ακόμη να είναι σε θέση να διαμορφώσουν τη σχετική ατζέντα πολιτικής.

Σταθμός στον τομέα της δημόσιας κοινωνικής πρόνοιας, αποτελεί η δημιουργία του Εθνικού Οργανισμού Κοινωνικής Φροντίδας το 1998. Οι τρεις κύριοι φορείς Κοινωνικής Πρόνοιας που προϋπήρχαν - Π.Ι.Κ.Π.Α., Ε.Ο.Π., Κέντρο Βρεφών «ΜΗΤΕΡΑ» - συγχωνεύονται με το Νόμο 2646/98 σε ένα ενιαίο οργανισμό, τον Εθνικό Οργανισμό Κοινωνικής Φροντίδας (Ε.Ο.Κ.Φ.), που αποτελεί Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου και υπάγεται στο Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας.

Η σύσταση του Ε.Ο.Κ.Φ. στηρίχθηκε σε μια προσπάθεια αποκέντρωσης των υπηρεσιών, παροχής ίσων ευκαιριών και προσαρμογής στις σύγχρονες κοινωνικές ανάγκες.

Με τον 3106/10-02-03 το Κέντρο Βρεφών Μητέρα καταργείται από υπηρεσία του Εθνικού Οργανισμού Κοινωνικής Φροντίδας και συστήνεται σε υπηρεσία του Περιφερειακού Συστήματος Υπηρεσιών Πρόνοιας, ως αυτόνομο Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου με διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια. Οι Υπηρεσίες του Εθνικού Οργανισμού Πρόνοιας και του Π.Ι.Κ.Π.Α. περνάνε στη δικαιοδοσία των Δήμων σε μία προσπάθεια αποκέντρωσης.

Σήμερα, με τον νόμο 4025/2011 «Ανασυγκρότηση Φορέων Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Κέντρα Αποκατάστασης, Αναδιάρθρωση Ε.Σ.Υ. και άλλες διατάξεις» όλες οι Μονάδες Κοινωνικής Φροντίδας συγχωνεύονται και υπάγονται στις οικείες Υγειονομικές Περιφέρειες.

Από την 1η Μαρτίου 2012, σύμφωνα με τον νόμο 4052/2012 με μία κίνηση συμβολισμού μεταφέρεται η Γενική Γραμματεία Πρόνοιας από το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης στο Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης.

2. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

Στην Ελλάδα, η ειδική προστασία και βοήθεια προς τα παιδιά παρέχεται από την Πολιτεία μέσω μιας σειράς από προνοιακές υπηρεσίες και προγράμματα κοινωνικής φροντίδας των αποκεντρωμένων Μονάδων Κοινωνικής Φροντίδας των Υγειονομικών Περιφερειών καθώς και από διάφορα Ν.Π.Ι.Δ. μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, εκκλησιαστικά ή φιλανθρωπικά, πάντα υπό την εποπτεία του κράτους. Έτσι λοιπόν έχουμε :

- τις κρατικές Μονάδες Κοινωνικής Φροντίδας (που χρηματοδοτούνται από το κράτος).
- τις Μονάδες Κοινωνικής Φροντίδας ιδιωτικής πρωτοβουλίας, που χρηματοδοτούνται από δωρεές κ.α. ιδιωτών, συλλόγων ή και του κράτους.
- τις Μονάδες Κοινωνικής Φροντίδας εκκλησιαστικής πρωτοβουλίας, που χρηματοδοτούνται από τα εκκλησιαστικά έσοδα.

Οι υπηρεσίες αυτές περιλαμβάνουν υπηρεσίες ανοιχτής φροντίδας και ιδρυματικής περίθαλψης, που ουσιαστικά αναπαράγουν τη διάκριση μεταξύ της βοήθειας στην κοινότητα (community care) και της βοήθειας σε ιδρύματα (residential care). Η διάκριση αυτή έχει υιοθετηθεί και στη χώρα μας από τη δεκαετία του 1970, με έμφαση στις υπηρεσίες της δεύτερης κατηγορίας. Από τις αρχές όμως της δεκαετίας του 1990, προωθούνται σημαντικές παρεμβάσεις προς την κατεύθυνση της ανάπτυξης μορφών ανοιχτής φροντίδας, κυρίως μέσω προγραμμάτων του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης.

Σημείωση : Στο Παράρτημα Α' της εργασίας παρατίθεται κατάλογος των Μονάδων Κοινωνικής Φροντίδας, ενώ στο Παράρτημα Β' παρατίθεται κατάλογος των Ιδρυμάτων Παιδικής Προστασίας μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα.

2.1. ΟΙ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΑΝΟΙΚΤΗΣ ΦΡΟΝΤΙΑΑΣ

Οι υπηρεσίες ανοικτής παιδικής προστασίας καλύπτουν είτε καθημερινές ανάγκες των παιδιών είτε εξαιρετικές περιπτώσεις και καταστάσεις ανάγκης αυτών. Προωθούνται κυρίως από τα ακόλουθα :

- Βρεφονηπιακοί και παιδικοί σταθμοί
- Παιδικές κατασκηνώσεις.
- Διευθύνσεις Κοινωνικής Υπηρεσίας των ΟΤΑ
- Προνοιακή πολιτική οικονομικής ενίσχυσης των παιδιών.
- Θεσμός της επιτροπείας.
- Θεσμός της αναδοχής.
- Θεσμός της υιοθεσίας.

2.1.1. ΟΙ ΒΡΕΦΟΝΗΠΙΑΚΟΙ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΚΟΙ ΣΤΑΘΜΟΙ

Οι βρεφονηπιακοί και παιδικοί σταθμοί αποτελούν ως οργανωμένες υπηρεσίες ένα βασικό θεσμό προστασίας του παιδιού. Κύρια επιδίωξη των υπηρεσιών αυτών είναι η επίβλεψη, η δημιουργική απασχόληση και φροντίδα των παιδιών τις ώρες που οι γονείς εργάζονται και απουσιάζουν από το σπίτι ή για άλλους κοινωνικούς λόγους. Ειδική πρόβλεψη υπάρχει για τις μονογονεϊκές οικογένειες στις οποίες η μητέρα, συνήθως, είναι υποχρεωμένη να εργάζεται, και το παιδί της χρειάζεται επίβλεψη και φροντίδα.

Οι πρώτοι παιδικοί σταθμοί ιδρύθηκαν στην Ελλάδα στις αρχές του προηγούμενου αιώνα, από φιλανθρωπικά σωματεία, για τη φροντίδα παιδιών απόρων οικογενειών. Μέχρι το 1923 φιλανθρωπικά σωματεία λειτουργούσαν 37 παιδικούς και

βρεφονηπιακούς σταθμούς δυναμικότητας 4.500 θέσεων. Τη δεκαετία του 1920 υιοθετήθηκε το θεσμικό πλαίσιο οργάνωσης και λειτουργίας τους, ενώ το 1935 εισάγεται ειδική νομοθεσία περί Εθνικών Παιδικών Σταθμών. Το 1937 συντάσσεται ο πρώτος Κανονισμός Εθνικών Σταθμών σύμφωνα με τον οποίο το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας ανέλαβε την αρμοδιότητα για την λειτουργία αυτών. Έκτοτε έχουν προστεθεί νέοι κανονισμοί και νόμοι οι οποίοι καθορίζουν τις προϋποθέσεις λειτουργίας των παιδικών σταθμών. Το θεσμικό πλαίσιο των παιδικών σταθμών εκσυγχρονίστηκε μόλις το 1984 με την υιοθέτηση του Ν. 1431/84, που πρόβλεψε σύγχρονες μεθόδους οργάνωσης και λειτουργίας των σταθμών καθώς και την ίδρυση και λειτουργία βρεφονηπιακών και βρεφικών τμημάτων

Σύμφωνα με τον Ν. 2082/92, «Αναδιοργάνωση της Κοινωνικής Πρόνοιας και καθιέρωση νέων θεσμών κοινωνικής προστασίας» αρμόδιο για την ίδρυση και λειτουργία παιδικών βρεφονηπιακών ή βρεφικών σταθμών είναι το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας. Κατ' εξαίρεση, παιδικούς βρεφονηπιακούς ή βρεφικούς σταθμούς μπορούν να ιδρύουν και να λειτουργούν με δαπάνες τους :

- α) Οι Δήμοι και οι Κοινότητες.
- β) Φιλανθρωπικά Σωματεία και Κοινοφελή Ιδρύματα, εφόσον υπάρχει σχετική πρόβλεψη στο καταστατικό τους.
- γ) Εκκλησιαστικοί Φορείς που ασκούν Κοινωνική Πρόνοια.
- δ) Δημόσιοι ή Ιδιωτικοί Φορείς για κάλυψη των αναγκών των εργαζομένων σε αυτούς.
- ε) Φυσικά ή Νομικά πρόσωπα υπό μορφή Ιδιωτικών Επιχειρήσεων.

Σημείωση : Στο Παράρτημα Γ' της εργασίας παρατίθεται κατάλογος των Σωματείων και Ιδρυμάτων (μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα) που λειτουργούν Παιδικούς Σταθμούς.

Από το 1994 προβλέφθηκε η μεταβίβαση των κρατικών παιδικών και βρεφονηπιακών σταθμών στους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α' βαθμού ύστερα από απόφαση του Υπουργού Υγείας και Πρόνοιας. Η μεταβίβαση των σταθμών στους ΟΤΑ ολοκληρώθηκε το 2001 με τον Ν. 2880/2001, με τις νομοθετικές ρυθμίσεις του οποίου μετατρέπονται οι κρατικοί σταθμοί σε δημοτικοί σταθμοί.

Στους παιδικούς σταθμούς τα παιδιά παραμένουν από τις 7:30 πμ. ως τις 3:30 μμ., πρέπει να είναι υγιή και να έχουν ηλικία από 2,5 μέχρι 5,5 έτη. Επίσης, προϋπόθεση για τους δημοτικούς σταθμούς, είναι να εργάζεται η μητέρα και να είναι περιορισμένα τα οικονομικά μέσα της οικογένειας. Το 2007 υπήρχαν σε λειτουργία 1.307 δημοτικοί παιδικοί σταθμοί δυναμικότητας 48.500 θέσεων και 131 βρεφονηπιακοί σταθμοί δυναμικότητας 3.766 θέσεων (Χατζηχαράλαμπος, Σ. 2008).

Προκειμένου να εκδοθεί άδεια λειτουργίας παιδικού σταθμού, πρέπει να ικανοποιούνται προϋποθέσεις ως προς την καταλληλότητα και επάρκεια των χώρων, την άνεση και ασφάλεια για την υγεία των παιδιών, κατάλληλες τουαλέτες, νιπτήρες και λοιποί βοηθητικοί χώροι. Επιπλέον, ο παιδικός σταθμός πρέπει να διευθύνεται από στέλεχος με επαγγελματική εκπαίδευση, κυρίως νηπιοβρεφοκόμο, νηπιαγωγό ή κοινωνικό λειτουργό.

Ο ιδιωτικός κερδοσκοπικός τομέας έχει επεκτείνει τις δραστηριότητες του, ιδίως στα προγράμματα αυτά, είτε με την μορφή βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών είτε με μονάδες προσχολικής απασχόλησης στα ιδιωτικά σχολεία. Το 2007 λειτουργούσαν 1.057 βρεφονηπιακοί σταθμοί του κερδοσκοπικού τομέα, δυναμικότητας 38.500 θέσεων.

Επίσης, σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι 20 Βρεφονηπιακοί - Παιδικοί Σταθμοί λειτουργούνται και συντηρούνται από την Εκκλησία της Ελλάδος, τις Ιερές Μητροπόλεις και τις Ενορίες.

Οι Δήμοι στη δικαιοδοσία των οποίων πέρασαν τα Κέντρα Φροντίδας Οικογένειας του Ε.Ο.Π. διατήρησαν προγράμματα φύλαξης παιδιών προσχολικής ηλικίας 2,5 έως 5,5 ετών για εργαζόμενες μητέρες (και πατέρες) και οικογένειες που έχουν οικονομικές δυσκολίες ή άλλα προβλήματα τα οποία ανήκαν στα ΚΕ.Φ.Ο. Στα προγράμματα αυτά τα παιδιά έχουν την δυνατότητα να φιλοξενηθούν, να διαπαιδαγωγηθούν, να απασχοληθούν δημιουργικά, να αναπτύξουν το αίσθημα της συλλογικότητας, πάντα με την επίβλεψη ειδικά εκπαιδευμένων στελεχών. Στα παιδιά αυτά παρέχεται επίσης και δωρεάν σίτιση.

Επίσης, διατηρήθηκαν από τους Δήμους προγράμματα του Ε.Ο.Π. για αγροτικές περιοχές κατά τις περιόδους έντασης των αγροτικών εργασιών, για κάλυψη των αναγκών της αγροτικής οικογένειας για τη φύλαξη παιδιών.

2.1.2. ΠΑΙΔΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΚΗΝΩΣΕΙΣ

Στο πλαίσιο των προγραμμάτων ανοιχτής παιδικής προστασίας εντάσσονται και οι κατασκηνώσεις. Φορείς του δημοσίου, όπως το Υπουργείο Παιδείας, Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, αλλά και του ιδιωτικού τομέα λειτουργούν κατασκηνώσεις. Η ίδρυσή τους διέπεται από τις διατάξεις ενός αναχρονιστικού πλαισίου, που συγκροτείται από τις διατάξεις του Ν. 749/48 «Περί παιδικών εξοχών και ειδικών εστιών σιτήσεως παιδιών». Η λειτουργία τους ρυθμίζεται πλέον από την υπ' αριθ. 1277/1989 Απόφαση του Υφυπουργού Πρόνοιας, η οποία κωδικοποιεί και συμπληρώνει τις προϋποθέσεις και τη διαδικασία χορήγησης άδειας ίδρυσης και άδειας λειτουργίας των κατασκηνώσεων. Το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης έχει την αρμοδιότητα για την έκδοση άδειας λειτουργίας και την εποπτεία αυτών. Η άδεια ίδρυσης χορηγείται με την πλήρωση συγκεκριμένων προϋποθέσεων που αφορούν τον τόπο εγκατάστασης, την υποδομή και τον εξοπλισμό της κατασκηνώσεως. Οι προϋποθέσεις αυτές εξετάζονται ύστερα από αίτηση των ενδιαφερομένων από τη Διεύθυνση Κοινωνικής Πρόνοιας της οικείας Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης, η οποία αποτελεί το αρμόδιο όργανο για την έκδοση της άδειας.

Εκτός από το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, το Υπουργείο Παιδείας έχει ένα εκτεταμένο πρόγραμμα παιδικών εξοχών για μαθητές των δημόσιων σχολείων. Κι άλλα Υπουργεία (Εθνικής Αμύνης, Δημοσίων Έργων, Δημόσιας Τάξης) έχουν κατασκηνώσεις για τα παιδιά των υπαλλήλων τους. Επίσης, οι μεγάλοι Δήμοι διοργανώνουν κατασκηνώσεις σε δικές τους εγκαταστάσεις, ενώ πολλές Μητροπόλεις και άλλες εθελοντικές Οργανώσεις (Πρόσκοποι, Οδηγοί, Χ.Α.Ν.) έχουν δικές τους εγκαταστάσεις για τα μέλη τους.

Ειδικότερα, το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης μέσω των Κέντρων Αποθεραπείας & Αποκατάστασης Παιδιών με Αναπηρία λειτουργεί κατασκηνώσεις για παιδιά τα οποία έχουν προβλήματα υγείας, αναπηρίας, και τελούν υπό ιατρική παρακολούθηση από τις υγειονομικές υπηρεσίες.

Επίσης, παιδιά τα οποία εργάζονται ή φοιτούν σε νυχτερινές σχολές δικαιούνται να συμμετέχουν σε προγράμματα κατασκηνώσεων του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης.

2.1.3. ΟΙ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΤΩΝ ΔΗΜΩΝ

Σε κάθε Δήμο σε όλη την επικράτεια λειτουργεί Κοινωνική Υπηρεσία, αποστολή και έργο της οποίας είναι ακριβώς η κοινωνική υποστήριξη των πολιτών. Ως προς τις αρμοδιότητες που αφορούν την οικογένεια και το παιδί, θα λέγαμε ότι μία αρμοδιότητα μεγάλης σημασίας είναι η παροχή ψυχολογικής στήριξης και συμβουλευτικών υπηρεσιών (κοινωνικών, νομικών κ.τ.λ.) σε οικογένειες και παιδιά που αντιμετωπίζουν κοινωνικά προβλήματα. Στο πλαίσιο μιας συστηματικότερης και διεπιστημονικής αντιμετώπισης οικογενειών με σοβαρά και σύνθετα ψυχοκοινωνικά προβλήματα, οι Δήμοι προχώρησαν στη λειτουργία Συμβουλευτικών Υπηρεσιών για την οικογένεια, οι οποίες στελεχώθηκαν με ειδικευμένους επιστήμονες. Άλλες σημαντικές αρμοδιότητες των Κοινωνικών Υπηρεσιών των Δήμων που αφορούν την οικογένεια και το παιδί είναι η κοινωνική βοήθεια στο σπίτι οικογενειών και γενικά απροστάτευτων παιδιών, εφήβων και ενηλίκων, η οργάνωση εκπαιδευτικών σεμιναρίων αναφορικά με τις σχέσεις γονέων – παιδιών, η ανάπτυξη προγραμμάτων οικογενειακού προγραμματισμού, αυτοτελώς ή σε συνεργασία με τα Κέντρα Οικογενειακού Προγραμματισμού, Δημοσίου ή Ιδιωτικού τομέα με στόχο την αγωγή και πληροφόρηση της οικογένειας, κ.α. Οι Δήμοι ιδρύουν Κοινωνικές Υπηρεσίες κυρίως σε περιοχές που παρουσιάζουν έντονες κοινωνικές ανάγκες και εμφανίζεται έλλειψη κοινωνικών φορέων.

Από την έναρξη ισχύος του Ν.3106/2003, και βάσει του άρθρου 8 υπάγονται στους Δήμους όλα τα Κέντρα Φροντίδας Οικογένειας (ΚΕ.Φ.Ο.) και τα Κέντρα Οικογενειακού Προγραμματισμού του Ε.Ο.Κ.Φ., που το 1998 πέρασαν από τον Ε.Ο.Π. στον Ε.Ο.Κ.Φ.²¹ και συστάθηκαν σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν.Δ. 572/70.

Ο Ε.Ο.Π. στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του είχε προγράμματα και υπηρεσίες με σκοπό την στήριξη της οικογένειας. Ο τομέας στήριξης της οικογένειας περιελάμβανε υπηρεσίες και προγράμματα που αφορούσαν τόσο οικογένειες με προβλήματα καθημερινότητας (π.χ. φροντίδα παιδιών λόγω εργασίας γονέων, απασχόληση ηλικιωμένων, αγωγή νέων κ.τ.λ.) όσο και οικογένειες κοινωνικά ευάλωτες και οικογένειες σε κρίση. Όλες αυτές οι αρμοδιότητες πέρασαν στους Δήμους.

²¹ Ο Εθνικός Οργανισμός Κοινωνικής Φροντίδας συστήθηκε με το Νόμο 2646/98 και αποτελούσε Ν.Π.Δ.Δ. που υπαγόταν στην εποπτεία και τον έλεγχο του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας. Με τον ίδιο νόμο, το Π.Ι.Κ.Π.Α., ο Ε.Ο.Π. και το Κέντρο Βρεφών «Μητέρα» καταργήθηκαν ως αυτοτελή νομικά πρόσωπα και συγχωνεύτηκαν στον νέο οργανισμό.

Το 2003 παραδόθηκαν στους Δήμους συνολικά 276 (245 σε αγροτικές περιοχές και 31 σε αστικές περιοχές) ΚΕ.Φ.Ο. Επιπλέον, σε περίπου 40 αγροτικούς οικισμούς λειτουργούσαν σε τακτική -αλλά όχι καθημερινή- ή σε περιστασιακή βάση, προνοιακές δραστηριότητες που αναπτύσσονταν από ΚΕ.Φ.Ο. γειτονικών περιοχών.

Αξιοσημείωτο μέτρο τοπικού ενδιαφέροντος είναι επίσης τα πιστοποιητικά κοινωνικής προστασίας. Οι Διευθύνσεις Κοινωνικής Πρόνοιας σε κάθε Νομαρχία εκδίδουν, με εισήγηση του κοινωνικού λειτουργού, πιστοποιητικό κοινωνικής προστασίας, μετά από αίτηση και υποβολή των σχετικών δικαιολογητικών από τον ενδιαφερόμενο. Το πιστοποιητικό κοινωνικής προστασίας δίνει το δικαίωμα για δωρεάν νοσηλευτική και ιατροφαρμακευτική φροντίδα. Επιπροσθέτως, θεωρείται ως επίσημο αποδεικτικό στοιχείο μειωμένης οικονομικής δυνατότητας του κατόχου (πιστοποιητικό απορίας).

Ιδιαίτερης σημασίας υποστήριξη εκ μέρους των Κοινωνικών Υπηρεσιών των Δήμων είναι και η στήριξη των οικογενειών με προβλήματα υγείας που δεν μπορούν να αντιμετωπισθούν αποτελεσματικά από το Εθνικό Σύστημα Υγείας, όπως το AIDS, ο αλκοολισμός, τα ναρκωτικά, η άγνοια μεθόδων αντισύλληψης, τα οποία με τη σειρά τους δημιουργούν επιπρόσθετα κοινωνικά προβλήματα.

Για να αντιμετωπίσουν οι οικογένειες όλα αυτά τα πολύ σοβαρά προβλήματα, έχουν άμεση και αδιαμφισβήτητη ανάγκη τη συμπαράσταση των υπηρεσιών υγείας και πρόνοιας σε τοπικό επίπεδο, καθώς στις μικρές κοινωνίες τα προβλήματα έρχονται στο φως ευκολότερα και μπορούν να αντιμετωπιστούν ταχύτερα και ίσως πιο αποτελεσματικά. Βέβαια, εδώ να σημειώσουμε ότι στις τοπικές κοινωνίες ο κίνδυνος του στιγματισμού ενός ατόμου ή μιας οικογένειας είναι μεγάλος, γι' αυτό είναι πολύ σημαντικός ο ρόλος των κοινωνικών υπηρεσιών των Δήμων ώστε να προλαμβάνουν και να αποτρέπουν τέτοια φαινόμενα κοινωνικού ρατσισμού.

2.1.4. ΠΡΟΝΟΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Ως εισοδηματικές ενισχύσεις με γνώμονα την εξασφάλιση της ευημερίας των παιδιών μπορούν να θεωρηθούν τα παρακάτω προγράμματα²²:

1. *το επίδομα απροστάτευτου παιδιού*²³ που χρηματοδοτείται από τον Κρατικό Προϋπολογισμό, υπό την εποπτεία του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας βάσει του ΠΔ. 108/83 αλλά καταβάλλεται από τις Διευθύνσεις Κοινωνικής Πρόνοιας των Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων της χώρας. Το επίδομα ανέρχεται μηνιαίως σε 44.02€ υπό τις προϋποθέσεις αφενός το παιδί να είναι ηλικίας έως 16 ετών και αφετέρου το ετήσιο εισόδημα της οικογένειας που διαμένει να μην υπερβαίνει για τριμελή οικογένεια τα 2.820€, προσαυξανόμενο κατά 250€ για κάθε επιπλέον του τρίτου μέλος. Να σημειωθεί ότι από το 1997 μέχρι το 2003 κανένα από τα παραπάνω ποσά δεν αναπροσαρμόστηκε ενώ δεν καλύπτει ανάδοχες οικογένειες σε περιπτώσεις υιοθεσίας.

2. *τα οικογενειακά επιδόματα* που διακρίνονται επιμέρους σε:

i. *πολυτεκνικά μη ανταποδοτικά*, που θεσμοθετήθηκαν με το

N.1892/1990 και χρηματοδοτούνται, επίσης, από το Υπουργείο

Υγείας. Με το N.1459/1997 αυξήθηκαν, συνδέθηκαν με

το Δείκτη Τιμών Καταναλωτή και θεσπίστηκαν κριτήρια

εισοδήματος για τη χορήγηση τους. Πρόκειται για το μηνιαίο

πολυτεκνικό επίδομα, που καταβάλλεται από τον Οργανισμό

Γεωργικών Ασφαλίσεων (ΟΓΑ) και σήμερα ανέρχεται

σε 41,10€ μηνιαίως για κάθε παιδί και το επίδομα 3^{ου} παιδιού

που χορηγείται σε οικογένειες με τρίτο παιδί ηλικίας έως 6 ετών,

υπό την προϋπόθεση την υπηκοότητα κράτους μέλους

της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το ποσό αυτό ήταν περίπου 150€

μηνιαίως για το 2009.

²² Στο Παράρτημα Δ' της εργασίας παρατίθεται συγκεντρωτικός κατάλογος των εισοδηματικών ενισχύσεων που χορηγούνται στις οικογένειες και κατ' επέκταση στα παιδιά.

²³ Στο Παράρτημα Ε' της εργασίας παρατίθεται πρόχειρο αντίγραφο εγγράφου της Διεύθυνσης Προστασίας της Οικογένειας του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης με στατιστικά στοιχεία των ενταγμένων στο πρόγραμμα απροστάτευτων παιδιών.

- ii. ανταποδοτικά ανεξάρτητα από τον αριθμό των παιδιών που χορηγούνται στους γονείς που εργάζονται στο δημόσιο τομέα με τη μορφή προσαυξήσεων στο μισθό τους και σε όσους απασχολούνται στον ιδιωτικό τομέα μέσω του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού.*
- iii. προσχολικό – σχολικό επίδομα σε οικογένειες με παιδιά ηλικίας έως 16 ετών. Δικαιούχοι είναι οικογένειες, συμπεριλαμβανομένων και των μονογονεϊκών, με ετήσιο οικογενειακό εισόδημα κατώτερο των € 3.000. Το ύψος της οικονομικής ενίσχυσης ανέρχεται σε 300€ ετησίως για κάθε παιδί-μαθητή υποχρεωτικής εκπαίδευσης, άρθρο 27παρ.3 Ν.3016/2002.*
- iv. εισοδηματική ενίσχυση σε νοικοκυριά μονίμων κατοίκων ορεινών και μειονεκτικών περιοχών που έχουν ετήσιο οικογενειακό εισόδημα μικρότερο των 2.500 ευρώ.*
- Απευθύνεται σε οικογένειες που κατοικούν μόνιμα σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές, συμπεριλαμβανομένων και των μονογονεϊκών, οι οποίες για ετήσιο οικογενειακό εισόδημα έως 1500€ λαμβάνουν επίδομα 600€ ετησίως, ενώ όταν το εισόδημά τους κυμαίνεται από 1500€-2.200€ το ποσό του επιδόματος ανέρχεται σε 600€, σύμφωνα με το άρθρο 27παρ.2 Ν.3016/2002.*

Τα δύο τελευταία επιδόματα καταβάλλονται από τις οικείες Δημόσιες Οικονομικές Υπηρεσίες και χρηματοδοτούνται από τον κρατικό προϋπολογισμό. Τα δικαιολογητικά, η διαδικασία και ο τρόπος καταβολής καθορίζονται με κοινή υπουργική απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών, Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης και Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων για τις οικογένειες των ορεινών περιοχών και των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών, Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων για το σχολικό επίδομα οικογενειών με χαμηλό εισόδημα.

3. η μείωση φόρου λόγω παιδιών για παιδιά που συνοικούν με τους φορολογούμενους, αν και εδώ η έννοια παιδί περιλαμβάνει και ενήλικες που μπορεί να σπουδάζουν ή να υπηρετούν τη θητεία τους.

Για τα παιδιά με αναπηρία τα επιδόματα χορηγούνται από τις Διευθύνσεις Πρόνοιας των Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων σε μη ανταποδοτική βάση. Τα ποσά που χορηγούνται είναι ανάλογα με την αναπηρία και κυμαίνονται για το 2009 από 162€ έως 465,80€ μηνιαίως.

Ανακεφαλαιώνοντας τα παραπάνω, διαπιστώνουμε ότι στις εισοδηματικές ενισχύσεις εμπλέκονται τα Υπουργεία Υγείας και Πρόνοιας, Οικονομίας και Οικονομικών, Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων και Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, ο ΟΓΑ, οι ΔΥΟ, οι Διευθύνσεις Πρόνοιας των Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων και ο ΟΑΕΔ. Σε αυτό το σημείο να αναφέρουμε ότι χωριστές ρυθμίσεις ισχύουν για κάποιες κατηγορίες εργαζομένων, όπως οι τραπεζικοί υπάλληλοι, στο πλαίσιο συλλογικών συμβάσεων εργασίας.

2.1.5. Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑΣ ΑΝΗΛΙΚΟΥ

Η επιτροπεία ανηλίκων, αποτελεί μέτρο προνοιακής προστασίας των παιδιών στις περιπτώσεις κατά τις οποίες κανένας γονέας δεν έχει ή δεν μπορεί να ασκήσει τη γονική μέριμνα ανήλικου παιδιού του. Η λειτουργία του θεσμού διέπεται από τις διατάξεις του Τετάρτου Βιβλίου του Αστικού Κώδικα και συγκεκριμένα από τα άρθρα 1589-1654, όπως αυτά αναθεωρήθηκαν με το Νόμο 2447/96 «Κύρωση ως Κώδικα του σχεδίου νόμου “Υιοθεσία, Επιτροπεία και Αναδοχή ανηλίκου, Δικαστική Συμπαράσταση, Δικαστική Επιμέλεια ξένων υποθέσεων και συναφείς ουσιαστικές δικονομικές και μεταβατικές διατάξεις” ».

Η επιτροπεία ανηλίκων -που αποτελεί πλέον²⁴ τη μοναδική περίπτωση επιτροπείας- με άλλα λόγια είναι η αφαίρεση της επιμέλειας τέκνου και από τους δύο γονείς και η ανάθεσή της σε τρίτο πρόσωπο και αποβλέπει στην προστασία των προσωπικών και περιουσιακών συμφερόντων των ανηλίκων, όταν η γονική μέριμνα δεν υπάρχει ή αδρανεύει. Η διαδικασία αυτή διενεργείται κατόπιν δικαστικής αποφάσεως και μόνο όταν άλλα μέτρα κρίνονται αναποτελεσματικά ή ανεπαρκή για την αποτροπή κινδύνου της σωματικής, πνευματικής ή ψυχικής υγείας του παιδιού. Το δικαστήριο ορίζει την έκταση της γονικής μέριμνας που παραχωρεί στον τρίτο και τους όρους της άσκησής της, ύστερα από έλεγχο του ήθους, των βιοτικών συνθηκών και γενικά της καταλληλότητας του τρίτου, στηριζόμενο υποχρεωτικά σε βεβαίωση της κοινωνικής υπηρεσίας. Όργανα της επιτροπείας είναι ο επίτροπος, το εποπτικό συμβούλιο και το δικαστήριο, ενώ καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει και η κοινωνική υπηρεσία. (Άρθρο 1590, ΑΚ).

2.1.5.1 Περιπτώσεις Επιτροπείας Ανηλίκου

Η επιτροπεία ανηλίκων επέρχεται στις εξής περιπτώσεις (ΑΚ 1589):

- Ανυπαρξία γονικής μέριμνας (θάνατος, αφάνεια, έκπτωση και των δύο γονέων ή του μοναδικού γονέα).
- Αδυναμία και των δύο γονέων (ή του μοναδικού γονέα) να ασκήσουν τη γονική μέριμνα.

²⁴ Πριν την έκδοση του Ν. 2447/96 ήταν δυνατή, υπό ειδικές συνθήκες, και η Επιτροπεία Ενηλίκων

- Αφαίρεση της άσκησης της γονικής μέριμνας και από τους δύο γονείς ή από τον μοναδικό γονέα.
- Ανάθεση της άσκησης της γονικής μέριμνας σε τρίτο πρόσωπο, μετά το διαζύγιο ή τη διάσταση των γονέων.
- Αναδοχή ανηλίκου (υπό προϋποθέσεις).

2.1.5.2. Όργανα της Επιτροπείας

Όργανα της επιτροπείας είναι ο επίτροπος, το εποπτικό συμβούλιο και το δικαστήριο, ενώ σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και η κοινωνική υπηρεσία.

2.1.5.3. Ο επίτροπος

Ο επίτροπος αποτελεί το κεντρικό όργανο της επιτροπείας. Επιμελείται του προσώπου του ανηλίκου, διοικεί την περιουσία του και τον εκπροσωπεί σε κάθε δικαιοπραξία ή δίκη.

2.1.5.4. Αξιοσημείωτες παρατηρήσεις :

- Ο επίτροπος διορίζεται πάντοτε από το δικαστήριο. Ο Ν. 2447/96 δεν προβλέπει τη δυνατότητα απευθείας ορισμού του επιτρόπου από το γονέα, με το οποιοδήποτε τρόπο, αλλά απαιτείται δικαστική απόφαση. Το δικαστήριο οφείλει να επιλέξει το πρόσωπο του επιτρόπου, τηρώντας την υποδεικνυόμενη από το νόμο σειρά. Ειδικότερα, κατά την επιλογή του επιτρόπου προτιμώνται:
 1. ο ενήλικος σύζυγος του ανηλίκου,
 2. το φυσικό ή νομικό πρόσωπο, το οποίο υπέδειξε ο γονέας με διαθήκη ή δήλωση στον ειρηνοδίκη ή σε συμβολαιογράφο
 3. το κατά την κρίση του δικαστηρίου καταλληλότερο πρόσωπο.
- Δεν διορίζεται επίτροπος, σύμφωνα με το άρθρο 1595 : 1. αυτός που δεν έχει πλήρη δικαιοπρακτική ικανότητα. 2. ο ενήλικος που τελεί υπό δικαστική συμπαράσταση 3. όποιος αποκλείστηκε από την επιτροπεία με διάταξη τελευταίας βούλησης εκείνου που δικαιούται να υποδείξει το πρόσωπο του επιτρόπου. Πάντως ο διοριζόμενος, σύμφωνα με το άρθρο 1599 ΑΚ, έχει δικαίωμα να αποποιηθεί το διορισμό ή και να παραιτείται, μετά την ανάληψη των καθηκόντων του, εφόσον συντρέχει σπουδαίος λόγος.

- Επίτροπος μπορεί να είναι όχι μόνο φυσικό, αλλά και νομικό πρόσωπο. Βέβαια, ο διορισμός νομικού προσώπου ως επιτρόπου αποτελεί επικουρική, καταρχήν, λύση (ΑΚ 1600, βλ. όμως και ΑΚ 1592).
- Κατά βάση διορίζεται ένα πρόσωπο ως επίτροπος. Είναι, όμως, δυνατό να διορισθούν περισσότερα πρόσωπα επίτροποι (συνεπίτροποι), αν τούτο επιβάλλεται από το συμφέρον του ανηλίκου (ΑΚ 1594).
- Ο επίτροπος μπορεί, κατά τις περιστάσεις, να δικαιούται αμοιβής, αν τούτο κριθεί σκόπιμο από το δικαστήριο (ΑΚ 1631).

2.1.5.5. Το εποπτικό συμβούλιο²⁵

Συγχρόνως με το διορισμό του επιτρόπου το δικαστήριο οφείλει να διορίσει και το εποπτικό συμβούλιο. Το εποπτικό συμβούλιο, αποτελούμενο από τρία έως πέντε μέλη, συγκροτείται από συγγενείς του ανηλίκου ή φίλους των γονέων του. Με την ίδια απόφασή του το δικαστήριο ορίζει πρόεδρο του εποπτικού συμβουλίου ένα από τα μέλη του.

Το δικαστήριο μπορεί, αν κρίνει ότι το επιβάλλει το συμφέρον του ανηλίκου, ιδίως γιατί δεν υπάρχουν κατάλληλοι συγγενείς ή φίλοι ή συντρέχει άλλος σπουδαίος λόγος, να διορίσει ως μέλος του εποπτικού συμβουλίου και ένα όργανο της κοινωνικής υπηρεσίας ή να αναθέσει σε εξαιρετικές περιπτώσεις αποκλειστικά σ' αυτό το έργο του εποπτικού συμβουλίου.

Το εποπτικό συμβούλιο, όπως ορίζει το άρθρο 1642 του ΑΚ εκτός από τις αρμοδιότητες που του ανατίθενται με ειδικές διατάξεις, εποπτεύει γενικότερα το σύνολο της δράσης του επιτρόπου. Σε περίπτωση που ο επίτροπος διαφωνεί με τις αποφάσεις του, αποφασίζει το δικαστήριο με αίτηση του επιτρόπου, όποιου άλλου έχει έννομο συμφέρον ή και αυτεπαγγέλτως.

Τα μέλη του εποπτικού συμβουλίου, όπως και ο Επίτροπος άλλωστε, δικαιούνται αποζημίωση για τις τυχόν δαπάνες τους, εξαιτίας της άσκησης των καθηκόντων τους.

²⁵ Το εποπτικό συμβούλιο αντικατέστησε το συγγενικό συμβούλιο του προηγούμενου δικαίου.

2.1.5.6. Το Δικαστήριο

Αρμόδια Αρχή για τη διαταγή, οργάνωση και λειτουργία της τελούμενης επιτροπείας καθώς και προ πάντων για τον έλεγχο των συνθηκών κάτω από τις οποίες τελείται αυτή αποτελεί το αρμόδιο δικαστήριο, ο δικαστής, δηλαδή, του ειδικού τμήματος του Πρωτοδικείου, ο οποίος είναι υπεύθυνος για τα θέματα γονικής μέριμνας και επιτροπείας. Σύμφωνα με το άρθρο 1591 του ΑΚ το δικαστήριο διατάσσει, ύστερα από αίτηση ή και αυτεπαγγέλτως, την επιτροπεία, διορίζει τον επίτροπο και ορίζει τα σχετικά με την οργάνωση και τη λειτουργία της, σύμφωνα με το νόμο.

Οι δημόσιοι ή οι δημοτικοί υπάλληλοι, οι εισαγγελείς και τα όργανα των αρμοδίων κοινωνικών υπηρεσιών οφείλουν να γνωστοποιούν στο δικαστήριο κάθε περίπτωση που συνεπάγεται το διορισμό επιτρόπου αμέσως μόλις την πληροφορούνται κατά την άσκηση των καθηκόντων τους. Την ίδια υποχρέωση έχουν και οι συγγενείς εξ αίματος του ανηλίκου έως τον τρίτο βαθμό.

2.1.5.7. Η Κοινωνική Υπηρεσία

Το Δικαστήριο, το εποπτικό συμβούλιο και τον επίτροπο επικουρεί στο έργο τους η αρμόδια κοινωνική υπηρεσία, παρέχοντας σ' αυτούς πάσης φύσεως πληροφορίες και συμβουλές σχετικές με τον τρόπο εκπλήρωσης των καθηκόντων τους, καθώς και με τις διατυπώσεις για την εν γένει προσωπική κατάσταση του ανηλίκου.

Η αρμόδια κοινωνική υπηρεσία, επίσης, οφείλει να αναγγέλλει στο δικαστήριο χωρίς καθυστέρηση κάθε περίπτωση που καθιστά αναγκαία την αυτεπάγγελτη ενέργειά του για την προστασία του ανηλίκου, να διαβιβάζει σ' αυτό κάθε χρήσιμο στοιχείο και πληροφορία και να υποβάλλει σχετικές προτάσεις.

Όπου στις διατάξεις του Νόμου απαιτείται, για την απόφαση του δικαστηρίου, έκθεση της κοινωνικής υπηρεσίας, ο γραμματέας του ειδοποιεί έγκαιρα την κοινωνική υπηρεσία για την υποβολή της σχετικής δήλωσης.

2.1.5.8 Η λειτουργία της οικονομικής διαχείρισης της Επιτροπείας

Η διαχειριστική εξουσία του επιτρόπου υπόκειται σε περιορισμούς, προς χάρη του συμφέροντος του ανηλίκου. Διατηρούνται έτσι οι απαιτήσεις του νόμου για άδεια του εποπτικού συμβουλίου ή και του δικαστηρίου, προκειμένου ο επίτροπος να διενεργήσει σοβαρές διαχειριστικές πράξεις. Ενδιαφέρον, πάντως, παρουσιάζει η ρύθμιση του άρθρου

1623 του ΑΚ, σύμφωνα με την οποία το δικαστήριο, ύστερα από γνωμοδότηση του εποπτικού συμβουλίου, μπορεί να χορηγήσει στον επίτροπο γενική άδεια, προκειμένου αυτός να επιχειρεί πράξεις που απαιτούν άδεια του εποπτικού συμβουλίου, χωρίς να τη ζητά κάθε φορά. Παρόμοια γενική άδεια μπορεί να παρέχεται από το δικαστήριο πάντοτε ύστερα από γνωμοδότηση του εποπτικού συμβουλίου, προκειμένου ο επίτροπος να δανείζεται στο όνομα του ανηλίκου, να αναδέχεται ξένο χρέος ή να παρέχει εγγύηση, στο πλαίσιο της εκμετάλλευσης της επιχείρησης του ανηλίκου. Η γενική αυτή άδεια καθιστά δυνατή την αποτελεσματικότερη διοίκηση της περιουσίας του ανηλίκου και, ιδίως, την εκμετάλλευση επιχείρησης που του ανήκει, αφού απαλλάσσει τον επίτροπο από τη χρονοβόρο διαδικασία της άδειας, κάθε φορά, από το εποπτικό συμβούλιο.

2.1.5.9 Η διαβίωση του ανηλίκου σε τρίτους

Ο επίτροπος μπορεί, με την άδεια του δικαστηρίου, ύστερα από γνωμοδότηση του εποπτικού συμβουλίου, ή και χωρίς αυτή, να εμπιστεύεται τη διαβίωση και την πραγματική φροντίδα του ανηλίκου σε κατάλληλη οικογένεια (ανάδοχη οικογένεια) και, αν δεν βρίσκεται τέτοια οικογένεια, σε κατάλληλο ίδρυμα. Επίσης σε ειδικό ίδρυμα εισάγεται ο ανήλικος κατόπιν δικαστικής απόφασης²⁶ στην περίπτωση που από την άποψη της σωματικής, της ψυχικής ή της πνευματικής του ανάπτυξης επιβάλλεται κάτι τέτοιο. Για την απόφασή του το δικαστήριο συνεκτιμά γνωμάτευση ειδικού επιστήμονα, καθώς και έκθεση της αρμόδιας κοινωνικής υπηρεσίας, ιδίως ως προς την καταλληλότητα του ιδρύματος ή του καταστήματος. Το εποπτικό συμβούλιο και η κοινωνική υπηρεσία παρακολουθούν την κατάσταση του ανηλίκου, όσο αυτός παραμένει στο ίδρυμα ή στο κατάστημα.

Το δικαστήριο μπορεί, και χωρίς αίτηση του επιτρόπου, να εμπιστευθεί τη διαβίωση και την πραγματική φροντίδα του ανηλίκου σε οικογένεια ή σε ίδρυμα, είτε μετά από γνώμη του εποπτικού συμβουλίου, είτε αυτεπαγγέλτως είτε με αίτηση του αρμόδιου εισαγγελέα ή οποιουδήποτε άλλου έχει έννομο συμφέρον, αν η σωματική αγωγή ή η πνευματική ανάπτυξη του ανηλίκου δεν προάγονται με τις φροντίδες του επιτρόπου.

²⁶ Η απόφαση του δικαστηρίου για την εισαγωγή του ανηλίκου σε ειδικό ίδρυμα ή κατάστημα ισχύει για έξι μήνες. Η ισχύς της μπορεί να παρατείνεται για έξι μήνες κάθε φορά. Η απόφαση μπορεί να ανακαλείται οποτεδήποτε, αν εκλείψουν οι λόγοι που επέβαλαν τη λήψη αυτού του μέτρου. (άρθρο 1610 ΑΚ.)

Φυσικά η ανάθεση γίνεται ύστερα από έρευνα της αρμόδιας κοινωνικής υπηρεσίας για το ήθος, τις βιοτικές συνθήκες και την εν γένει καταλληλότητα της οικογένειας ή του ιδρύματος. Η σχετική έκθεση συνεκτιμάται από το δικαστήριο. (άρθρα 1607, 1608 και 1609 ΑΚ)

2.1.5.10 Λήξη της επιτροπείας

Η επιτροπεία λήγει με την ενηλικίωση του ανηλίκου ή το θάνατό του. (άρθρο 1649 ΑΚ)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

2.1.6. Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΝΑΔΟΧΗΣ

Η αναδοχή, ως θεσμός παιδικής προστασίας, υφίσταται από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα ενώ εγκαινιάστηκε θεσμικά στη χώρα μας το 1992 με το Νόμο 2082/92 «Αναδιοργάνωση της Κοινωνικής Πρόνοιας και Καθιέρωση Νέων Θεσμών Κοινωνικής Προστασίας». Διέπεται πλέον από το σύνθετο κανονιστικό πλαίσιο του Π.Δ. 337/93 «Καθορισμός των Όρων και των Προϋποθέσεων για την Τοποθέτηση Ανηλίκων σε Ανάδοχες Οικογένειες» και από τις διατάξεις του Τετάρτου Βιβλίου του Αστικού Κώδικα και συγκεκριμένα από τα άρθρα 1655-1665 όπως αυτά αναθεωρήθηκαν με το Νόμο 2447/96.

Η αναδοχή αφορά την ανάληψη της φροντίδας ενός βρέφους ή ενός παιδιού έως 16 ετών από ανάδοχη οικογένεια ή ανάδοχο άτομο αποβλέποντας στην κάλυψη κενών προστασίας που απορρέουν από την έλλειψη ή την αδυναμία παραμονής του ανηλίκου σε κατάλληλο οικογενειακό περιβάλλον. Εφαρμόζεται σε περιπτώσεις όπου το ανήλικο τέκνο στερείται τη φροντίδα και τη στήριξη της φυσικής οικογένειάς του λόγω έκτακτων είτε χρόνιων αναγκών όπως ασθένεια γονέων, ατύχημα, διαπίστωση ακαταλληλότητας τους κ.α. Η ανάδοχη οικογένεια δεν αποκαθιστά αλλά αναπληρώνει την αδύναμη φυσική οικογένεια, προσφέροντας στο παιδί ικανοποίηση των βιολογικών αναγκών του, ασφάλεια, αγάπη και τη δυνατότητα να μεγαλώσει, να αναπτύξει την ταυτότητα του και να αποκτήσει εμπειρίες και ερεθίσματα μέσα σε ένα υγιές οικογενειακό περιβάλλον. Επίσης η ανάδοχη οικογένεια βοηθά στην ομαλή αποκατάσταση και επιστροφή του παιδιού στη φυσική οικογένεια ώστε να αποφευχθεί ο εγκλεισμός του σε ίδρυμα.

2.1.6.1. Τα είδη της αναδοχής

- Η συγγενική αναδοχή, όπου η κοινωνική λειτουργός έρχεται σε επαφή με τους συγγενείς της οικογένειας που περνάει κρίση και τους αναθέτει εφόσον το επιθυμούν τη φροντίδα του παιδιού,
- Η έκτακτη αναδοχή αφορά περιπτώσεις που οι γονείς τελούν υπό κράτηση για σύντομο διάστημα ή χρειάζεται να νοσηλευτούν άμεσα ή για περιπτώσεις που το παιδί επιβάλλεται να μετακινηθεί άμεσα από την οικογένειά του λόγω συγκεκριμένης κατάστασης.

- Η βραχυπρόθεσμη αναδοχή η οποία μπορεί να διαρκέσει από μία νύχτα μέχρι και μερικούς μήνες προσφέρει σταθερό οικογενειακό περιβάλλον και φροντίδα στο παιδί του οποίου οι γονείς χρειάζονται κάποιο χρόνο για να αντιμετωπίσουν κάποια από τα προβλήματά τους. Η φροντίδα αυτού του τύπου, συστήνεται και για το παιδί που προορίζεται για υιοθεσία.
- Η μεσοπρόθεσμη αναδοχή, διάρκειας δύο ετών, αποτελεί τη λύση που επιλέγεται όταν οι οικογένειες χρειάζονται ένα εύλογο χρονικό διάστημα για να ξεπεράσουν κάποια κρίση και να ξαναπάρουν πίσω τα παιδιά τους. Η μεσοπρόθεσμη αναδοχή είναι η συνηθέστερη και στην πλειοψηφία των περιπτώσεων εξελίσσεται σε μακροπρόθεσμη.
- Η μακροπρόθεσμη αναδοχή αφορά περιπτώσεις παιδιών που για διάφορους λόγους δεν μπορούν να επιστρέψουν στους φυσικούς γονείς τους.
- Τέλος, η ανάδοχη φιλοξενία, καλύπτει περιπτώσεις που κάποιος θέλει να φιλοξενήσει κάποιο παιδί στο σπίτι του, για τις περιόδους των εορτών, των καλοκαιρινών διακοπών ή τα Σαββατοκύριακα.

2.1.6.2. Περιπτώσεις Αναδοχής

- Συμφωνία των γονέων με την ανάδοχη οικογένεια. Η αναδοχή ανηλίκων μπορεί να επέλθει ύστερα από συμφωνία μεταξύ των γονέων του ανηλίκου και της ανάδοχης οικογένειας. Η συμφωνία αυτή είναι είτε ρητή, είτε και σιωπηρή, συναγόμενη από τη σταθερή και μόνιμη παραμονή του ανηλίκου σε τρίτα πρόσωπα. Οι γονείς είναι ελεύθεροι να επιλέξουν τους ανάδοχους γονείς. Η συμφωνία πρέπει να αναγγέλλεται, χωρίς καθυστέρηση, στην Κοινωνική Υπηρεσία. (Άρθρο 1665, Α.Κ.)
- Κατόπιν δικαστικής απόφασης. Το δικαστήριο αναθέτει την πραγματική φροντίδα του ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια, όταν συντρέχει στο πρόσωπο και των δύο γονέων, κακή άσκηση της γονικής μέριμνας (Άρθρα 1532, 1533, Α.Κ.) ή όταν ο επίτροπος αποδεικνύεται ακατάλληλος για την ανάπτυξη του ανηλίκου. (Άρθρο 1607, Α.Κ.). Το δικαστήριο αναθέτει την πραγματική φροντίδα ανηλίκου σε οικογένεια αποτελούμενη από συζύγους, με παιδιά ή και χωρίς παιδιά, η οποία έχει αναγνωρισθεί με απόφαση του Υπουργού Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης κατάλληλη να αναλαμβάνει την αναδοχή ανηλίκου.

2.1.6.3. Παράγοντες που καθιστούν τον ανήλικο σε κατάσταση ανάγκης ώστε να κρίνεται σκόπιμη η τοποθέτησή του σε ανάδοχη οικογένεια

Το πεδίο εφαρμογής του θεσμού της αναδοχής στα πλαίσια των διατάξεων του Π.Δ. 337/93 (άρθρο 2) καλύπτει ανήλικα άτομα που βρίσκονται σε κατάσταση ανάγκης κυρίως εξαιτίας των ακόλουθων λόγων :

- Ο ανήλικος είναι ορφανός και από τους δύο γονείς και δεν έχει ακόμα αναλάβει την επιμέλειά του άλλο άτομο με βαθμό συγγένειας κατευθείαν μεν γραμμή μέχρι του 4^{ου} βαθμού και εκ πλαγίου μέχρι του 2^{ου} βαθμού ή τα άτομα αυτά έχουν κριθεί από τα αρμόδια όργανα ακατάλληλα
- Ο ανήλικος έχει έναν μόνο από τους γονείς του (λόγω θανάτου, διαζυγίου ή αγαμίας των γονέων) και ο γονέας αυτός δεν είναι σε θέση να ασκήσει την επιμέλειά του
- Ο ανήλικος είναι εγκαταλελειμμένος από τους γονείς του
- Ο ανήλικος ζει σε περιβάλλον που είναι κοινωνικά επιβλαβές γι' αυτόν ή έχει κακοποιηθεί ή έχει παραμεληθεί ή κινδυνεύει να κακοποιηθεί ή παραμεληθεί από τους γονείς του ή από άλλα μέλη της οικογένειάς του, εφόσον τούτο προκύπτει από αρμόδια εισαγγελική αρχή
- Έχει παρουσιασθεί οξύ και έκτακτο πρόβλημα των γονέων του που τους αφαιρεί τη δυνατότητα να ασκήσουν αποτελεσματικά την επιμέλειά του
- Ο ανήλικος ζει σε ιδρύματα προνοιακής ή νοσηλευτικής περίθαλψης, εφόσον κρίνεται ότι η «αποιδρυματοποίησή» του και η τοποθέτησή του σε ανάδοχη οικογένεια είναι προς το συμφέρον του.

2.1.6.4. Απαραίτητες προϋποθέσεις ένταξης ανηλίκου σε πρόγραμμα αναδοχής

Η τοποθέτηση του ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια επιβάλλει την πλήρωση τουλάχιστον μίας από τις ακόλουθες προϋποθέσεις :

- Να είναι εκ των πραγμάτων αδύνατη η άσκηση της γονικής μέριμνας εκ μέρους των γονέων
- Να έχει αφαιρεθεί, νόμιμα, προσωρινά ή για πάντα η επιμέλεια των γονέων
- Να ζητήσουν την τοποθέτηση σε ανάδοχη οικογένεια οι ίδιοι οι γονείς ή οι κηδεμόνες του ανηλίκου που ασκούν τη γονική μέριμνα
- Να ζητηθεί η τοποθέτηση από αρμόδια εισαγγελική αρχή

2.1.6.5. Τα απαιτούμενα δικαιολογητικά και συνοπτικά η διαδικασία για την αναδοχή σύμφωνα με το άρθρο 10 του Π.Δ. 337/93

1. Για να τοποθετηθεί ένα ανήλικος σε ανάδοχη οικογένεια απαιτούνται :

- Για ορφανά, ληξιαρχική πράξη θανάτου των γονέων και βεβαίωση αρμόδιας αρχής ότι κανείς δεν αναλαμβάνει την επιμέλεια αυτών.
- Για τέκνα μονογονεϊκών οικογενειών, αίτηση του γονέως και ληξιαρχική πράξη θανάτου του άλλου γονέα ή διαζευκτήριο ή αποδεικτικό ότι ο ανήλικος είναι φυσικό (εκτός γάμου) τέκνο του αιτούντος την τοποθέτηση γονέως ή κοινωνικά απομονωμένων,
- Για εγκαταλελειμμένα τέκνα οποιοδήποτε δημόσιο έγγραφο ή άλλο αποδεικτικό στοιχείο αρμόδιου κατά Νόμον οργάνου από το οποίο να προκύπτει το γεγονός της εγκατάλειψης ή της κοινωνικής απομόνωσης. Τα ίδια δικαιολογητικά ισχύουν και για τις περιπτώσεις επιβλαβούς οικογενειακού περιβάλλοντος ή αν ο ανήλικος υφίσταται κακοποιήσεις.
- Για τις περιπτώσεις οξέων και εκτάκτων προβλημάτων σχετικά αποδεικτικά στοιχεία για το περιστατικό αυτό.

2. Οι επιθυμούντες να γίνουν ανάδοχοι γονείς υποβάλλουν στον αρμόδιο φορέα :

- α) Αίτηση στην οποία να εμφανίζεται το ονοματεπώνυμο, η διεύθυνση κατοικίας και η ηλικία τους.
- β) Πιστοποιητικό οικογενειακής και περιουσιακής κατάστασης των γονέων και των συνοικούντων με τους υποψήφιους γονείς μελών της οικογένειας.
- γ) Πιστοποιητικό υγείας των ιδίων και των συνοικούντων με αυτούς μελών.
- δ) Αντίγραφο ποινικού μητρώου των ιδίων και των συνοικούντων με αυτούς ενηλίκων μελών.
- ε) Υπεύθυνη δήλωση για τους λόγους που τους ωθούν να γίνουν εξ αναδοχής γονείς.
- στ) Οτιδήποτε άλλο στοιχείο κριθεί αναγκαίο από το διενεργούντα την έρευνα κοινωνικό λειτουργό, δικαιολογημένα συναφές για την απόδειξη της καταλληλότητας των γονέων αυτών να γίνουν ανάδοχοι γονείς.

2.1.6.6. Τα προνόμια των αναδεχτών ανηλίκων

Οι ανήλικοι που τοποθετούνται σε ανάδοχη οικογένεια απολαμβάνουν ειδικά δικαιώματα παροχών και υπηρεσιών που αιτιολογούνται με βάση την ιδιαίτερη κατάστασή τους. Τα δικαιώματα αυτά περιλαμβάνουν :

- Δωρεάν ιατροφαρμακευτική και νοσηλευτική περίθαλψη σε κρατικά νοσηλευτικά ιδρύματα
- Δωρεάν ιατροκοινωνική φροντίδα σε εξειδικευμένα προνοιακά ιδρύματα
- Απόλυτη προτεραιότητα δωρεάν εισαγωγής σε δημόσιους βρεφονηπιακούς σταθμούς και κρατικές κατασκηνώσεις

2.1.6.7. Αρμόδιοι Φορείς για την Εκτέλεση Προγραμμάτων Αναδοχής

Το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο (άρθρο 13 Π.Δ. 337/93) καθορίζει τους φορείς που είναι αρμόδιοι για την τοποθέτηση ανηλίκων σε ανάδοχη οικογένεια. Πρόκειται, λοιπόν, για τις Διευθύνσεις Πρόνοιας ή Υγείας και Πρόνοιας των Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων και για τις μονάδες του πρώην Εθνικού Οργανισμού Κοινωνικής Φροντίδας, που καταργήθηκε με το Ν. 3106/03. Οι μονάδες του πρώην ΕΟΚΦ αλλάζουν νομική μορφή, εξακολουθούν, όμως, να υφίστανται και να επιτελούν το έργο για το οποίο ιδρύθηκαν. Είναι οι ακόλουθες :

- Οι μονάδες του πρώην ΕΟΠ²⁷ κατά τις διατάξεις του άρθρου 27 του Ν. 2082/92.
- Το Κέντρο Βρεφών «ΜΗΤΕΡΑ»²⁸ κατά τις διατάξεις του άρθρου 37 του Ν. 2082/92.
- Οι μονάδες του πρώην ΠΙΚΠΑ που ασχολούνται με την τοποθέτηση παιδιών σε ανάδοχες οικογένειες κυρίως στην επαρχία. Εργάζονται, ιδίως, επισκέπτριες υγείας για την υλοποίηση του προγράμματος αναδοχής παιδιών (άρθρο 35 του Ν. 2082/92).

²⁷ Ο ΕΟΠ προωθεί το θεσμό της αναδοχής από το 1988, αποτελώντας έτσι το φορέα που προετοίμασε τη νομοθετική κατοχύρωση του.

²⁸ Το Κέντρο Βρεφών "Η ΜΗΤΕΡΑ" καλύπτει όλα τα έξοδα εγκατάστασης του παιδιού στην ανάδοχη οικογένεια, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, ιματισμό, δαπάνες εκπαίδευσης, θεραπείας κ.α. Κύριος στόχος του Κέντρου αποτελεί η επιστροφή των παιδιών στους φυσικούς γονείς και όπου αυτό είναι αδύνατο επιδιώκεται η λύση της υιοθεσίας παρά της μακροπρόθεσμης αναδοχής

2.1.6.8. Δικαιώματα και υποχρεώσεις του φορέα που τοποθετεί ανήλικους σε ανάδοχη οικογένεια

Ο φορέας που τοποθετεί τον ανήλικο σε ανάδοχη οικογένεια υποχρεούται να επιλέγει τον ανάδοχο γονέα με αποκλειστικό γνώμονα το συμφέρον του ανηλίκου. Επίσης, να επισκέπτεται²⁹ τακτικά (μια φορά τον μήνα) και εκτάκτως όποτε κρίνει τούτο σκόπιμο, την ανάδοχη οικογένεια για να διαπιστώνει τους όρους διαβίωσης και ανατροφής του τοποθετηθέντος ανηλίκου και να διακόπτει αμελητή την τοποθέτηση του ανηλίκου όταν το συμφέρον του επιβάλλει κάτι τέτοιο. Ταυτόχρονα, βέβαια, οφείλει να συμπεριφέρεται προς τον ανάδοχο γονέα με τον επιβαλλόμενο σεβασμό άνευ ουδεμίας διάκρισης λόγω κοινωνικής ή οικονομικής κατάστασης ή πολιτικών ή θρησκευτικών του πεποιθήσεων, να συνεργάζεται εποικοδομητικά με τον ανάδοχο γονέα να παρέχει τις αναγκαίες συμβουλές στον ανάδοχο γονέα για θέματα που αφορούν την όλη λειτουργία του οικογενειακού περιβάλλοντος και που μπορεί να επηρεάσουν την ομαλή διαβίωση του ανηλίκου και να τον διευκολύνει κατά το μέτρο του δυνατού στην άσκηση των καθηκόντων του. Ειδική μέριμνα λαμβάνεται και για το αν το παιδί πρέπει να γνωρίζει την αλήθεια για το παρελθόν του και τους λόγους τίθεται υπό αναδοχή. Το πόσα και πότε θα μάθει αυτά τα πράγματα εξαρτώνται από την ηλικία του και το νοητικό του επίπεδο. Σε κάθε περίπτωση πάντως, η κοινωνική λειτουργός σε συνεργασία με τους ανάδοχους γονείς αποφασίζει για το ποιος θα αναλάβει το δύσκολο έργο της ενημέρωσης. Ακόμη οι κοινωνικοί λειτουργοί υποχρεούνται να επιλαμβάνονται αμέσως επειγουσών περιπτώσεων που αφορούν τον ανήλικο ευθύς ως ειδοποιηθούν από τον ανάδοχο γονέα ή οποιονδήποτε άλλον και συγχρόνως να ακούν και να λαμβάνουν υπόψη τους τη γνώμη του ανηλίκου. Μείζονος σημασίας υποχρέωση του φορέα είναι και η καταβολή, τακτικώς, των προβλεπόμενων επιδομάτων. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις ο φορέας μπορεί να ενισχύει τους γονείς και με παροχές σε είδος. Τέλος, προβλέπεται και η καθιέρωση ειδικών τιμητικών διακρίσεων για τους ανάδοχους γονείς που επιδεικνύουν ιδιαίτερο και εξαιρετικό ενδιαφέρον για την επιμέλεια του ανηλίκου.

Πάντως ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στην αρμοδιότητα των κοινωνικών λειτουργών να συνεργάζονται τόσο με τους φυσικούς γονείς ώστε να διασφαλιστούν τα δικαιώματα τους να επικοινωνούν³⁰ με το παιδί τους και να προετοιμάζονται για να το δεχτούν κοντά τους, όσο και με τους αναδόχους γονείς για να τους βοηθήσουν να

²⁹ Οι επισκέψεις μπορεί να είναι και χωρίς προειδοποίηση

³⁰ Εκτός αν αυτό θα έβλαπτε το παιδί

κατανοήσουν και να δεχθούν τις ανάγκες και τις δυσκολίες του παιδιού στο αρχικό στάδιο της προσαρμογής αλλά και στη συνέχεια της παραμονής του στην οικογένεια.

2.1.6.9. Αρμοδιότητες, Υποχρεώσεις και Δικαιώματα ανάδοχων γονέων³¹

Η ανάδοχη οικογένεια θα πρέπει να προσφέρει στο παιδί ικανοποίηση των βιολογικών αναγκών του, ασφάλεια, αγάπη και τη δυνατότητα να μεγαλώσει, να αναπτύξει την ταυτότητά του και να αποκτήσει εμπειρίες και ερεθίσματα μέσα σε ένα υγιές οικογενειακό περιβάλλον.

Όσον αφορά τις αρμοδιότητές τους αν δεν παρέχονται σ' αυτούς περισσότερες (από το νόμο ή με δικαστική απόφαση), οι ανάδοχοι γονείς ασκούν, στο όνομα και για λογαριασμό των φυσικών γονέων, ό,τι είναι απαραίτητο για να μεριμνούν για τις τρέχουσες και τις επείγουσες υποθέσεις του ανηλίκου. Γενικότερα, οι ανάδοχοι γονείς πρέπει να ενεργούν και να συμπεριφέρονται στο παιδί, όπως θα έκανε η μητέρα και ο πατέρας του. Όμως δεν είναι οι γονείς του κι αυτό θα πρέπει να είναι κατανοητό και αποδεκτό ώστε να κρατηθούν οι ισορροπίες. Έτσι, οφείλουν να διευκολύνουν τις προσωπικές σχέσεις και την επικοινωνία των φυσικών γονέων με τον ανήλικο, εφόσον δεν παραβλάπτονται ουσιώδη συμφέροντά του και να παρέχουν στους φυσικούς γονείς, καθώς και στην αρμόδια κοινωνική υπηρεσία, πληροφορίες σχετικές με το πρόσωπο και τις συνθήκες διαβίωσης και ανάπτυξης του ανηλίκου. Δεν έχουν το δικαίωμα να ενεργούν εναντίον της βούλησης των φυσικών γονέων αν αυτή εκφράστηκε ρητά, αξιώνουν, όμως, το δικαίωμα από τους φυσικούς γονείς, πριν αυτοί λάβουν οποιαδήποτε απόφαση σχετική με το παιδί, να τους παρέχουν τη δυνατότητα να διατυπώνουν τη γνώμη τους. Παράλληλα, χάριν της σταθερότητας με την οποία πρέπει να ανατρέφεται το παιδί προβλέπεται ρητώς³² ότι οι φυσικοί γονείς και οι συγγενείς του ανηλίκου δεν δικαιούνται να παρενοχλούν τον ανάδοχο γονέα ή να παρέμβαιναν καταχρηστικά στο έργο του.

Τέλος θα πρέπει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 1660 ΑΚ όταν η ένταξη του ανηλίκου στην ανάδοχη οικογένεια γίνεται διαρκέστερη, ενώ παράλληλα εξασθενούν οι δεσμοί του με τους φυσικούς γονείς του, οι ανάδοχοι γονείς έχουν το δικαίωμα να ζητούν από το δικαστήριο να αφαιρεί από τους φυσικούς γονείς εν

³¹ Οι Αρμοδιότητες, Υποχρεώσεις και Δικαιώματα των ανάδοχων γονέων ρυθμίζονται από τις διατάξεις των άρθρων 1656-1659 ΑΚ

³² Η σχετική πρόβλεψη αναφέρεται στο άρθρο 8 του Π.Δ. 337/93

μέρει ή ακόμη και ολικά την επιμέλεια του προσώπου του ανηλίκου ή και τη διοίκηση της περιουσίας του. Στην τελευταία περίπτωση οι ανάδοχοι γονείς καθίστανται επίτροποι.

2.1.6.10. Κοινωνική έρευνα

Για κάθε τοποθέτηση ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια θα πρέπει να προηγείται έρευνα από τον αρμόδιο κοινωνικό λειτουργό του φορέα, από την οποία να προκύπτει η αναγκαιότητα της τοποθέτησης του ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια και η καταλληλότητα της οικογένειας για το συγκεκριμένο ανήλικο με κύριο γνώμονα το συμφέρον του. Ειδικότερα, ο κοινωνικός λειτουργός ερευνά την εν γένει δομή της προσωπικότητας των υποψηφίων γονέων, τα αισθήματα πατρικής και μητρικής στοργής και τις συναισθηματικές τους ευαισθησίες, τους όρους διαβίωσης των αναδόχων οικογενειών και συγκεκριμένα τις συνθήκες στέγασης τους, την οικονομική τους κατάσταση, το μορφωτικό τους επίπεδο, την αποδοχή του απροστάτευτου από τα υπόλοιπα συνοικούντα μέλη της οικογένειας και την δυνατότητα πρόσβασης του ανηλίκου στην δημόσια εκπαίδευση, τις κοινωνικές υπηρεσίες και τις υπηρεσίες υγείας.

2.1.6.11. Σύμβαση φορέα - αναδόχων γονέων

Σύμφωνα με το άρθρο 18 του Π.Δ. 337/93 πριν από κάθε τοποθέτηση ανηλίκων σε ανάδοχη οικογένεια συνάπτεται μεταξύ των φορέων και των αναδόχων σύμβαση, με όλα τα προαναφερθέντα δικαιώματα και υποχρεώσεις για το μεν φορέα και για το δε ανάδοχο γονέα. Στη σύμβαση γίνεται ρητή μνεία ότι ο ανάδοχος γονέας έλαβε γνώση του περιεχομένου των διατάξεων του συγκεκριμένου Π.Δ. και ότι αποδέχεται ανεπιφύλακτα τους όρους και τις προϋποθέσεις αυτού και τις από αυτό απορρέουσες δεσμεύσεις του. Οι λεπτομέρειες ρυθμίζονται με απόφαση του Υπουργού Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, πάντα στα οριζόμενα από το Π.Δ. πλαίσια.

2.1.6.12. Διάρκεια της αναδοχής

Η τοποθέτηση το ανηλίκου στην ανάδοχη οικογένεια μπορεί να διαρκέσει μέχρι την ενηλικίωση του, εκτός εάν πρόκειται για άτομο με ειδικές ανάγκες οπότε η αναδοχή μπορεί να διαρκέσει για έναν χρόνο ακόμη, μέχρις ότου οι αρμόδιοι φορείς εφαρμόσουν για το άτομο αυτό τα ενδεδειγμένα και εξειδικευμένα προγράμματα για την περαιτέρω προστασία του.

2.1.6.13 Άρση της αναδοχής

Η αναδοχή αίρεται με ανάκληση της ανάθεσης από τους γονείς, είτε με δικαστική απόφαση.

2.1.6.14. Ανάκληση της ανάθεσης από τους γονείς ή τον επίτροπο

Όταν η ανάθεση της πραγματικής φροντίδας του ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια έγινε με τη συμφωνία των γονέων (ή του επιτρόπου), οι γονείς (ή ο επίτροπος) μπορούν να την ανακαλούν οποτεδήποτε³³.

2.1.6.15. Άρση με δικαστική απόφαση

Όταν η ανάθεση της πραγματικής φροντίδας του ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια έγινε με δικαστική απόφαση, το δικαστήριο μπορεί να θέτει τέρμα σε αυτή, ύστερα από αίτηση των βιολογικών γονέων ή του επιτρόπου, εφόσον κρίνει ότι δεν υπάρχουν οι λόγοι που την επέβαλαν (ΑΚ 1662) και δεν συντρέχει η περίπτωση κατά την οποία το δικαστήριο είχε αφαιρέσει, ολικά ή μερικά, την επιμέλεια ή και τη διοίκηση της περιουσίας από τους φυσικούς γονείς ή τον επίτροπο, οπότε οι ανάδοχοι γονείς είναι επίτροποι (ΑΚ 1662). Το δικαστήριο μπορεί επίσης να αίρει την ανάθεση από τη συγκεκριμένη ανάδοχη οικογένεια και να εμπιστευτεί την πραγματική φροντίδα του ανηλίκου σε άλλους, αν διαπιστώνει ότι η ανάδοχη οικογένεια δεν είναι σε θέση να ανταποκριθεί στα καθήκοντά της (ΑΚ 1663).

2.1.6.16. Κριτική του θεσμού της αναδοχής

Το μέτρο της αναδοχής θεωρείται από κοινωνικοπολιτική άποψη ως βασικός μηχανισμός προώθησης της αποϊδρυματοποίησης των ανηλίκων στη χώρα μας. Προσανατολίζεται επομένως στην ενίσχυση της ανοιχτής φροντίδας και στην άμβλυνση των συνεπειών της ιδρυματικής περίθαλψης. Πρέπει μάλιστα να τονιστεί ότι από το 1993 καθιερώθηκε και κανονιστικά η υποχρέωση επιλογής της αναδοχής σε σχέση με την προσφυγή στις μορφές της κλειστής φροντίδας. Η υποχρέωση αυτή προβλέπεται στο άρθρο 14 του Π.Δ. 337/93, που ορίζει ότι:

³³ Πάντα δεδομένου ότι διατηρούν τη γονική μέριμνα (ή την επιτροπεία για τον επίτροπο), γιατί στην περίπτωση που τους έχει νόμιμα αυτή αφαιρεθεί, η ανάκληση της αναδοχής δεν είναι δυνατή.

«Όλοι οι φορείς αρμοδιότητας του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης που έχουν προγράμματα ιδρυματικής περίθαλψης απροστάτευτων ανηλίκων υποχρεούνται σταδιακά να προβούν στην αποϊδρυματοποίηση των ανηλίκων αυτών είτε με τον θεσμό της αναδοχής είτε με τον θεσμό της υιοθεσίας, ενεργώντας αυτόνομα ή και σε συνεργασία με τους κατά Νόμον αρμόδιους φορείς.

Φορείς αρμοδιότητας άλλων Υπουργείων που περιθάλπουν ιδρυματικώς απροστάτευτους ανήλικους υποχρεούνται εντός 6 μηνών από της δημοσίευσης του παρόντος να απογράψουν τους ανήλικους αυτούς και να αποστείλουν τα σχετικά στοιχεία στο Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης συνεργαζόμενοι περαιτέρω με αυτό για την αποϊδρυματοποίηση των ανηλίκων που περιθάλπουν».

Οι στρατηγικές προώθησης του θεσμού της αναδοχής, παρά τα αναμφισβήτητα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, αποτελούν χαρακτηριστικό μηχανισμό ενίσχυσης του ρόλου της κοινοτικής φροντίδας και της ένταξής της στο επίσημο σύστημα κοινωνικών υπηρεσιών διότι οι σχετικές υπηρεσίες παρέχονται πλέον στο οικογενειακό περιβάλλον και οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να αξιοποιήσουν άμεσα τεχνικές φροντίδας χωρίς να καταφύγουν σε φορείς ιδρυματικής περίθαλψης.

Ωστόσο παρά τις σημαντικές θεσμικές παρεμβάσεις που προωθεί τα τελευταία χρόνια το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, ο θεσμός της αναδοχής παρουσιάζει σχετικά χαμηλή ανάπτυξη στη χώρα μας. Όπως επεσήμανε³⁴ ο τότε Υφυπουργός της Κοινωνικής Αλληλεγγύης κ.Γεώργιος Κωνσταντόπουλος, η εφαρμογή των προγραμμάτων αναδοχής δεν παρουσίασε σημαντική πρόοδο ούτε ακολούθησε τις εξελίξεις στις δυτικές χώρες για διάφορους λόγους, με αποτέλεσμα να εξακολουθεί και σήμερα η εκτεταμένη χρήση της ιδρυματικής προστασίας. Ιδιαίτερα δύσκολη παρουσιάζεται η εξεύρεση αναδόχων οικογενειών για παιδιά με ειδικές ανάγκες.

Από την άλλη δεν στέφονται όλες οι αναδοχές με επιτυχία. Οι κοινωνικοί λειτουργοί του Κέντρου Βρεφών «ΜΗΤΕΡΑ» μας μιλούν για τις περιπτώσεις αποτυχημένων αναδοχών και αναφέρουν : «Βασική προϋπόθεση της αναδοχής αποτελεί η απόφαση να είναι αποτέλεσμα βαθιάς συναίνεσης των συζύγων αλλά και των μελών της οικογένειάς τους. Διότι δεν πρόκειται για κάτι το ασήμαντο, αλλά για την ψυχική ηρεμία και των δυο πλευρών. Μεγάλο ρόλο παίζει ο αριθμός των φυσικών τέκνων ή η απουσία αυτών. Είναι φοβερά λανθασμένη η σκέψη της αναδοχής μόνο και μόνο για να

³⁴ Η επισήμανση αυτή διατυπώθηκε από τον υφυπουργό κ. Γ. Κωνσταντόπουλο απαντώντας στην με αρ.3571/18-10-2005 ερώτηση που κατέθεσε στη Βουλή ο Βουλευτής κ. Δ. Κωνσταντάρας.

προσφερθεί συντροφιά στο μοναχοπαίδι της οικογένειας, χωρίς το ίδιο να το έχει ζητήσει. Τα άτεκνα ζευγάρια γενικά θεωρούνται μια καλή επιλογή για τη φροντίδα παιδιών που στερούνται φυσικής οικογένειας. Ωστόσο, κάποιες φορές διαπιστώνουν όταν είναι πια αργά, ότι δεν έχουν ούτε τη διάθεση, αλλά ούτε και τον χρόνο να ασχοληθούν με ένα τέτοιο παιδί». Τέλος, οι κοινωνικοί λειτουργοί του Κέντρου επισημαίνουν το βαθμό προσοχής που δείχνουν στην εξέταση κάθε αίτησης αναδοχής κάνοντας μνεία στις περιπτώσεις εμπορευματοποίησης του θεσμού μέσω της εκμετάλλευσης των ειδικών μηνιαίων επιδομάτων που προσφέρονται στην ανάδοχη οικογένεια για την κάλυψη των βασικών εξόδων του παιδιού.

Η αναδοχή, που είναι μία μορφή κοινωνικής εργασίας στην οποία πρέπει να συμμετέχει όλη η οικογένεια, στηρίζεται πρωτίστως στην εθελοντική προσφορά και την αγάπη του ανθρώπου για τον συνάνθρωπο. Εντούτοις, όσο απόθεμα αγάπης, καλοσύνης, υπομονής και ενδιαφέροντος κι αν έχουν οι ανάδοχοι γονείς, τα παιδιά που φιλοξενούν έχουν μεγαλύτερες συναισθηματικές ανάγκες οι οποίες δύσκολα καλύπτονται. Παρόλα αυτά μια αναδοχή μπορεί να επιτύχει πραγματικά, αν υπάρχει καλή θέληση και αν το οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον των ανάδοχων γονέων είναι πρόθυμο να προσφέρει τη βοήθειά του.

2.1.7. Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΥΙΟΘΕΣΙΑΣ

Η παροχή εναλλακτικής φροντίδας με σκοπό την αποφυγή της ιδρυματοποίησης αποτελεί βασικό παράγοντα διασφάλισης των δικαιωμάτων του παιδιού. Ήδη από το 1967 με την υιοθέτηση από τα μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης της «Διεθνούς Σύμβασης περί Υιοθεσίας Ανηλίκων» γίνεται αισθητή σε διεθνές επίπεδο η σοβαρότητα του ζητήματος. Μερικά χρόνια αργότερα η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (άρθρο 20) ορίζει ότι κάθε παιδί που στερείται προσωρινά ή οριστικά το οικογενειακό του περιβάλλον δικαιούται εναλλακτική φροντίδα είτε με τη μορφή της αναδοχής, είτε με αυτήν της υιοθεσίας, είτε με την τοποθέτηση σε κάποιο ίδρυμα.

Ο θεσμός της υιοθεσίας των ανηλίκων αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά μέτρα κοινωνικής πολιτικής για την προστασία των παιδιών. Πρόκειται αναμφισβήτητα για έναν θεσμό που επηρεάζει σε αποφασιστική έκταση την υλοποίηση των δικαιωμάτων των παιδιών. Για το λόγο αυτό έχει υιοθετηθεί ένα σύνθετο κανονιστικό πλαίσιο που αντικατέστησε τις αναχρονιστικές διατάξεις προηγούμενων νομοθετημάτων οι οποίες δεν ικανοποιούσαν τις ανάγκες των ενδιαφερομένων.

Το πλαίσιο αυτό εντοπίζεται στις διατάξεις των άρθρων 1542 έως 1588 του Τετάρτου Βιβλίου του Αστικού Κώδικα όπως αυτά αναθεωρήθηκαν με το Νόμο 2447/96. Επικουρικά το Π.Δ. 226/99 «Υπηρεσίες και Οργανώσεις αρμόδιες για τη διεξαγωγή Κοινωνικής Έρευνας σε Υιοθεσίες ανηλίκων και για την πραγματοποίηση Υιοθεσιών ανηλίκων» εξειδικεύει τις προϋποθέσεις εφαρμογής του. Σύμφωνα με τις αρχές αυτές η υιοθεσία είναι μία νομική πράξη, το αποτέλεσμα της οποίας είναι η μεταφορά όλων των γονεϊκών δικαιωμάτων / υποχρεώσεων από τους φυσικούς στους θετούς γονείς. Με την πράξη της υιοθεσίας αλλάζει η νομική ταυτότητα του παιδιού το οποίο πλέον παίρνει το επώνυμο των γονιών που το έχουν υιοθετήσει.

Κάθε παιδί αναμένεται να παραμείνει και να αναπτυχθεί με τους γεννήτορές του, όποιοι και αν είναι αυτοί. Κάποια όμως παιδιά, για λόγους που δεν ελέγχουν τα ίδια και που είναι ανεξάρτητοι από τη θέληση τους, αποχωρίζονται τους φυσικούς γονείς τους έχοντας, πάντα, την ανάγκη φροντίδας, προστασίας, αγάπης, στοργής και ασφάλειας. Παράλληλα, από τη μια δεν έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν τους μεγάλους που θα τα φροντίσουν και από την άλλη καλούνται να δημιουργήσουν μια νέα σχέση γονιού-παιδιού.

Η ευθύνη είναι εξαιρετικά μεγάλη για εκείνους οι οποίοι εμπλέκονται στην πραγματοποίηση της υιοθεσίας, είτε αυτοί είναι οι ίδιοι οι ενδιαφερόμενοι είτε είναι οι αρμόδιοι για τη διενέργειά της κρατικοί φορείς. Τέτοια πράξη δεν μπορεί να αφηθεί στην τύχη, στη φιλανθρωπία ή ακόμα και στην εκμετάλλευση. Κράτη που σέβονται τον εαυτό τους προνοούν για την προστασία των παιδιών και τον έλεγχο της πράξης της υιοθεσίας.

2.1.7.1. Αποτελέσματα

Τα αποτελέσματα της υιοθεσίας ανηλίκων μπορούν να συνοψισθούν σε δύο προτάσεις: α) Πλήρης ένταξη του θετού τέκνου στην οικογένεια του θετού γονέα και β) Πλήρης ρήξη των δεσμών του με τη βιολογική του οικογένεια.

A) Πλήρης ένταξη στην οικογένεια του θετού γονέα

Το ανήλικο θετό τέκνο εντάσσεται πλήρως στην οικογένεια του θετού του γονέα. Αλλάζει η νομική ταυτότητά του και πλέον παίρνει το επώνυμο των γονιών που το έχουν υιοθετήσει. Παράλληλα δημιουργείται συγγενικός δεσμός, με όλες τις παρεπόμενες συνέπειες, μεταξύ το υιοθετούμενου (και των κατιόντων του) και του θετού γονέα, καθώς και όλων των βιολογικών συγγενών του τελευταίου (π.χ. το θετό τέκνο είναι συγγενής β' βαθμού με το βιολογικό τέκνο του θετού γονέα). Αν έχουν υιοθετηθεί περισσότερα παιδιά, δημιουργείται μεταξύ τους συγγένεια όμοια με εκείνη που υπάρχει ανάμεσα σε αδέρφια (ΑΚ 1561).

B) Πλήρης ρήξη με τη βιολογική οικογένεια

Με την υιοθεσία καταργείται κάθε συγγενικός δεσμός του θετού τέκνου με τη βιολογική του οικογένεια, με εξαίρεση τα κωλύματα γάμου, τα οποία διατηρούνται (ΑΚ 1561).

2.1.7.2. Η διαφορά της υιοθεσίας με την αναδοχή

Η υιοθεσία είναι μια νομική διαδικασία η οποία καθιστά το παιδί που δεν μπορεί να ζήσει με τη φυσική του οικογένεια, μόνιμο μέλος της οικογένειας που το υιοθετεί σαν να είχε γεννηθεί σε αυτή. Οι υιοθετούντες γίνονται οι νέοι γονείς που δεν διαφέρουν νομικά από τους φυσικούς γονείς, ενώ επέρχεται και αλλαγή στην νομική ταυτότητα του παιδιού (π.χ. ονοματεπώνυμο). Αντίθετα, ένα ανάδοχο παιδί κρατάει την δική του ταυτότητα και εξακολουθεί να είναι νόμιμο παιδί των φυσικών γονέων του. Στην περίπτωση αναδοχής τέκνου, οι έννομες σχέσεις μεταξύ ανηλίκου και φυσικής οικογένειας παραμένουν αμετάκλητες, εφόσον ο νόμος δεν ορίζει διαφορετικά, ενώ με την υιοθεσία καταλύεται κάθε νομικός δεσμός του τέκνου με τη φυσική του οικογένεια και εντάσσεται αυτό πλήρως στην θετή οικογένεια. Υπογραμμίζεται ότι η ανάδοχη οικογένεια δεν αποκαθιστά, αλλά αναπληρώνει την αδύναμη φυσική οικογένεια και καλείται να βοηθά στην ομαλή αποκατάσταση και επιστροφή του παιδιού στη φυσική του οικογένεια.

2.1.7.3. Προϋποθέσεις για την υιοθεσία ανηλίκων

Βασική προϋπόθεση είναι αυτός που υιοθετεί ανήλικο να είναι ικανός για δικαιοπραξία. Επιπρόσθετα :

A) Ηλικιακοί περιορισμοί

Αυτός που πρόκειται να υιοθετηθεί πρέπει να είναι ανήλικος (η υιοθεσία ενηλίκου επιτρέπεται μόνο όταν ο υιοθετούμενος είναι τέκνο του συζύγου του υιοθετούντος). Αυτός που προτίθεται να υιοθετήσει πρέπει να έχει συμπληρώσει τα τριάντα του χρόνια και να μην έχει υπερβεί το 60ο έτος της ηλικίας του (ΑΚ 1543). Πρέπει να είναι μεγαλύτερος από τον υιοθετούμενο κατά 18 τουλάχιστο έτη, αλλά, και να μην έχει από αυτόν διαφορά ηλικίας μεγαλύτερη των 50 ετών αν και σε περίπτωση υιοθεσίας τέκνου του συζύγου, καθώς και αν συντρέχει σπουδαίος λόγος, το δικαστήριο μπορεί να επιτρέψει την υιοθεσία και όταν υπάρχει διαφορά ηλικίας μικρότερη, αλλά όχι κάτω των δεκαπέντε ετών (ΑΚ 1544). Πάντως κρίσιμο χρονικό σημείο είναι ο χρόνος κατά τον οποίο κατατίθεται η σχετική αίτηση. Τυχόν καθυστερήσεις στη διαδικασία, που δεν οφείλονται στον υιοθετούντα, δε μπορεί να αποκλείσουν την υιοθεσία. Οι ηλικιακοί αυτοί περιορισμοί δεν ισχύουν για το σύζυγο που θέλει να υιοθετήσει παιδί το οποίο είναι ήδη υιοθετημένο ή υιοθετείται ταυτόχρονα και από τον άλλο σύζυγο.

B) Συμφωνία και των δύο συζύγων

Κρίνεται απαραίτητο οι δύο σύζυγοι που πρόκειται να υιοθετήσουν ανήλικο να συμφωνούν σε όλα τα επιμέρους ζητήματα της υιοθεσίας. Η συμφωνία αυτή δηλώνεται και από τους δύο συζύγους αυτοπροσώπως στο δικαστήριο ή ενώπιον συμβολαιογράφου σε εξαιρετικές περιπτώσεις.

Γ) Συναίνεση των φυσικών γονέων ή του νόμιμου αντιπροσώπου.

Για να υιοθετηθεί ένας ανήλικος χρειάζεται να συναινέσουν ενώπιον του δικαστηρίου οι γονείς του, ή ο ένας τους μόνο, αν ο άλλος έχει εκπέσει από τη γονική μέριμνα κατά το άρθρο 1537 ή η συναίνεσή του είναι αδύνατη γιατί έχει τεθεί σε στερητική δικαστική συμπαράσταση, που περιλαμβάνει και τη στέρηση της ικανότητας να συναινεί για την υιοθεσία του παιδιού του. Η συναίνεση των γονέων για υιοθεσία δεν επιτρέπεται να δοθεί, προτού να συμπληρωθούν 3 μήνες από τη γέννηση του τέκνου (άρθρο 1551 ΑΚ). Αν ο ανήλικος δεν έχει γονείς, συναινεί ενώπιον του δικαστηρίου ο επίτροπος, ύστερα από άδεια του εποπτικού συμβουλίου, στην περίπτωση που ο ανήλικος προστατεύεται από αρμόδια κοινωνική υπηρεσία ή οργάνωση. (άρθρο 1550 ΑΚ). Σε εξαιρετικές περιπτώσεις η συναίνεση των φυσικών γονέων του για υιοθεσία τέκνου τους αναπληρώνεται με απόφαση του δικαστηρίου (άρθρο 1552 ΑΚ).

Δ) Συναίνεση του ανηλίκου

Σημαντική είναι και η ύπαρξη της συναίνεσης του ανηλίκου εφόσον αυτός έχει συμπληρώσει τα 12 χρόνια του, εκτός αν βρίσκεται σε κατάσταση ψυχικής ή διανοητικής διαταραχής που περιορίζει αποφασιστικά τη λειτουργία της βούλησής του. Σε κάθε περίπτωση το δικαστήριο, ανάλογα με την ωριμότητα του ανηλίκου, οφείλει να ακούει και τη δική του γνώμη. (άρθρο 1555 ΑΚ)

Ε) Κοινωνική έρευνα

Κρίνεται απαραίτητο το να έχει προϋπάρξει κοινωνική έρευνα από την κοινωνική υπηρεσία ή κοινωνική οργάνωση, αναγνωρισμένη ότι ειδικεύεται στις υιοθεσίες, προκειμένου να διαπιστωθεί εάν η επικείμενη υιοθεσία συμφέρει το ανήλικο. (άρθρο 1557 ΑΚ)

2.1.7.4. Βασική αρχή κατά τη διάρκεια τέλεσης υιοθεσίας ανηλίκου

Η υιοθεσία ανηλίκων τηρείται **μυστική**. Το άρθρο 9 του Ν. 2447/96 ορίζει ότι «Σε όλη τη διαδικασία τέλεσης υιοθεσίας ανηλίκου και ύστερα από αυτήν, απαγορεύεται η δημοσίευση ή διερεύνηση στοιχείων ή γεγονότων ικανών να αποκαλύψουν την υιοθεσία και τα ατομικά χαρακτηριστικά της. Η τήρηση της εχεμύθειας ως προς τα πρόσωπα των θετών γονέων, του θετού τέκνου και των φυσικών γονέων του αποτελεί υπηρεσιακό καθήκον των δικαστών, των κοινωνικών υπηρεσιών ή οργανώσεων, καθώς και όποιων άλλων υπαλλήλων αναμίχθηκαν στην υιοθεσία ή έλαβαν οπωσδήποτε γνώση της τέλεσης της με την ευκαιρία της άσκησης των καθηκόντων του».

Η μυστικότητα ισχύει ακόμη και έναντι των φυσικών γονέων του υιοθετούμενου για τις εξής περιπτώσεις : α) Όταν ο ανήλικος τελούσε υπό καθεστώς επιτροπείας και η συναίνεση δόθηκε από τον επίτροπο. β) Όταν η συναίνεση για την υιοθεσία αναπληρώθηκε με απόφαση του δικαστηρίου. Πάντως ο κάθε υιοθετημένος έχει το δικαίωμα να πληροφορείται πλήρως από τους θετούς γονείς και από κάθε αρμόδια αρχή τα στοιχεία των φυσικών γονέων του, μετά την ενηλικίωσή του.

2.1.7.5. Είδη Υιοθεσίας

- Υιοθεσία ανηλίκων που φιλοξενούνται σε ιδρύματα και τελούν υπό την προστασία τους
- Ιδιωτική υιοθεσία η οποία γίνεται με απευθείας επαφή των ενδιαφερομένων

2.1.7.6. Συνοπτικά η διαδικασία

Α) Για την περίπτωση υιοθεσίας ανηλίκων που φιλοξενούνται σε ιδρύματα και τελούν υπό την προστασία τους το ζευγάρι που θέλει να υιοθετήσει ένα παιδί απευθύνεται :

- Για την Αττική στο “Κέντρο Βρεφών Μητέρα”, στην πρώην Παιδόπολη “Άγιος Ανδρέας” ή στο Αναρρωτήριο Πεντέλης
- Για τη Θεσσαλονίκη στο Δημοτικό Βρεφοκομείο Θεσσαλονίκης “Άγιος Στυλιανός”

Τα παραπάνω ιδρύματα τελούν υπό την εποπτεία και τον έλεγχο του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης. Οι ενδιαφερόμενοι υποβάλλουν αίτηση υιοθεσίας απευθείας στο ίδρυμα.

- Για την επαρχία στις Διευθύνσεις Πρόνοιας ή Υγείας και Πρόνοιας των Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων οι οποίες μεσολαβούν και συνεργάζονται με τα παραπάνω αναφερθέντα ιδρύματα ή και με άλλα (Παιδοπόλεις, Κέντρα Παιδικής Μέριμνας κ.α.) για την εξεύρεση προς υιοθεσία παιδιού.

Για την περίπτωση της ιδιωτικής υιοθεσίας οι φυσικοί γονείς ή ο επίτροπος του ανηλίκου έρχονται σε απευθείας συνεννόηση με τους υποψήφιους θετούς γονείς χωρίς τη μεσολάβηση κοινωνικής υπηρεσίας ή οργάνωσης. Ωστόσο οφείλουν, αμφότεροι, πρώτα απ' όλα και σε εύλογο χρονικό διάστημα που ορίζει ο νόμος να ανακοινώσουν την πρόθεσή τους στην αρμόδια κοινωνική υπηρεσία.

Β) Στη συνέχεια διεξάγεται από την κοινωνική υπηρεσία της Διεύθυνσης Πρόνοιας ή Υγείας και Πρόνοιας των Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων ή άλλη υπηρεσία ή κοινωνική οργάνωση, αναγνωρισμένη ότι ειδικεύεται στις υιοθεσίες και κατόπιν αιτήσεως του υποψηφίου θετού γονέα επισταμένη κοινωνική έρευνα. Κατατίθεται εμπρόθεσμα στο δικαστήριο, σύμφωνα με τα οριζόμενα ειδικότερα στο νόμο (άρθρα 1557-1558 ΑΚ), σχετική έκθεση για το αν, με βάση τα στοιχεία που προέκυψαν, η συγκεκριμένη υιοθεσία συμφέρει ή όχι τον υιοθετούμενο. Για τη διεξαγωγή κοινωνικής έρευνας στις περιπτώσεις υιοθεσίας ανηλίκων στις οποίες, είτε αυτοί είτε οι υποψήφιοι θετοί γονείς έχουν τη συνήθη διαμονή τους στο εξωτερικό (διακρατικές υιοθεσίες) αρμόδιες είναι εξειδικευμένες υπηρεσίες. Στο παράρτημα της εργασίας παρατίθεται κατάλογος αυτών των υπηρεσιών.

Γ) Κατατίθεται αίτηση Υιοθεσίας από τους επιθυμούντες να υιοθετήσουν ενώπιον του Πολυμελούς Πρωτοδικείου του τόπου κατοικίας τους. Η αίτηση εγγράφεται στο πινάκιο και κοινοποιείται στον Εισαγγελέα.

Δ) Η αίτηση δικάζεται κατά τη διαδικασία της Εκούσιας Δικαιοδοσίας.

Ε) Το Δικαστήριο για να απαγγείλει την υιοθεσία και για να διαπιστώσει αν αυτή συμφέρει τον υιοθετούμενο, συνεκτιμά την έκθεση κοινωνικής έρευνας εν όψει της προσωπικότητας, της υγείας και της οικογενειακής και περιουσιακής κατάστασης υιοθετούντος και υιοθετούμενου καθώς και την αμοιβαία ικανότητα προσαρμογής τους. Εξετάζει, ακόμη, την συνδρομή των προϋποθέσεων και την έλλειψη κωλυμάτων και ανάλογα αποφασίζει.

ΣΤ) Οι υποψήφιοι γονείς προσκομίζουν στο Δικαστήριο και άλλα απαραίτητα έγγραφα όπως : ποινικά μητρώα, εκκαθαριστικό σημείωμα, αποδεικτικό επίδοσης στον εισαγγελέα της αίτησης υιοθεσίας, ιατρικά πιστοποιητικά τους, ληξιαρχική πράξη γέννησης του προς υιοθεσία τέκνου, την έγγραφη συναίνεση των φυσικών γονέων του τέκνου, την αίτηση που έχει υποβληθεί στο ίδρυμα ή στις Διευθύνσεις Πρόνοιας ή Υγείας και Πρόνοιας των Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων κ.α.

Ζ) Εκδίδεται η απόφαση και το υιοθετημένο παιδί αναγράφεται στην οικογενειακή μερίδα του Δήμου των νέων γονέων, αφού αυτή καταστεί αμετάκλητη.

Σημείωση : Στο Παράρτημα ΣΤ' της εργασίας υπάρχουν στατιστικά στοιχεία για τις υιοθεσίες που πραγματοποιηθήκαν κατά τα έτη 2000 – 2011.

2.1.7.7. Κοινωνική έρευνα

Στην όλη διαδικασία για την υιοθεσία ανηλίκου όπως αυτή περιγράφεται ανωτέρω μείζονος σημασίας ενέργεια είναι η διεξαγωγή της κοινωνικής έρευνας για το εάν η συγκεκριμένη υιοθεσία συμφέρει ή όχι τον υιοθετούμενο. Στη συνέχεια ακολουθεί αναλυτική περιγραφή της κοινωνικής έρευνας :

Αντικείμενο κοινωνικής έρευνας - Γενικά

Σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ. 3 του Π.Δ. 226/99, αντικείμενο της κοινωνικής έρευνας για τις υιοθεσίες στο εσωτερικό όσο και των διακρατικών υιοθεσιών είναι, κάθε ζήτημα που μπορεί να έχει σημασία για την υιοθεσία και προπαντός για το αν αυτή θα αποβεί προς το συμφέρον του ανηλίκου, με αφετηρία τα θέματα που αναφέρει ενδεικτικά ο νόμος (άρθρο 7 παρ. 1 Ν.2447/96). Δηλαδή κάθε θέμα που μπορεί να έχει σημασία για την υιοθεσία και αφορά ιδίως την προσωπικότητα και την υγεία των ενδιαφερομένων, τα κίνητρα και την περιουσιακή κατάσταση του υποψήφιου θετού γονέα, την αμοιβαία ικανότητα προσαρμογής αυτού που υιοθετεί και εκείνου που υιοθετείται.

Για την ολοκλήρωση της εκτίμησης πρέπει, ανάλογα με την ωριμότητα του υιοθετούμενου παιδιού, και οπωσδήποτε μετά τη συμπλήρωση του 12^{ου} έτους της ηλικίας του, να ζητείται και η δική του γνώμη, η οποία να αναφέρεται στην έκθεση.

Έναρξη Διαδικασίας - Υποβολή Αίτησης – Δικαιολογητικά

Η κοινωνική έρευνα για υιοθεσία συγκεκριμένου παιδιού διεξάγεται ύστερα από αίτηση του υποψήφιου θετού γονέα που υποβάλλεται στην αρμόδια κοινωνική υπηρεσία παράλληλα με την υποβολή σχετικής αίτησης υιοθεσίας στο δικαστήριο

Ο προϊστάμενος της υπηρεσίας στην οποία υποβλήθηκε η αίτηση ορίζει τον κοινωνικό λειτουργό που θα διενεργήσει την έρευνα και καθορίζει τα πιστοποιητικά που πρέπει να προσκομιστούν. Ανάλογα με τις ανάγκες που πιθανόν να προκύψουν κατά περίπτωση, ο προϊστάμενος της υπηρεσίας μπορεί να ορίσει και άλλους ειδικούς επιστήμονες (π.χ. ψυχολόγο ή ψυχίατρο), από αυτούς που υπηρετούν στην υπηρεσία του ή σε άλλη υπηρεσία, προκειμένου από τη συνεργασία αυτή (ειδικού επιστήμονα και κοινωνικού λειτουργού) να προκύψει πληρέστερη εξακρίβωση της καταλληλότητας των υποψηφίων θετών γονέων ή και άλλων στοιχείων που μπορούν να διευκολύνουν τη διάγνωση περί του ότι η υιοθεσία θα αποβεί συμφέρουσα για το ανήλικο (αρθρ. 2 Π.Δ. 226/99).

Σύμφωνα με την παραπάνω διάταξη τα δικαιολογητικά³⁵ που συνοδεύουν την αίτηση κοινωνικής έρευνας καθορίζονται από τον προϊστάμενο της αρμόδιας υπηρεσίας, ο οποίος μπορεί να προσθέσει ή να αφαιρέσει κάποια τα οποία θεωρεί αναγκαία ή περιττά όταν υπάρχει συγκεκριμένος λόγος σε συγκεκριμένες περιπτώσεις.

Πάντως θα πρέπει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ.4 του Π.Δ. 226/99 η έκθεση κοινωνικής έρευνας πρέπει να συνταχθεί και να υποβληθεί στο δικαστήριο ακόμη και αν δεν προσκομίστηκαν τα στοιχεία που ζητήθηκαν και αν ακόμη, για το λόγο αυτό, η έκθεση ενδεχομένως αποβαίνει αρνητική. Κατά συνέπεια, αν ο αιτών δηλώσει ότι αδυνατεί ή ότι δεν επιθυμεί να προσκομίσει ορισμένα ή όλα τα δικαιολογητικά που του ζητήθηκαν, η υπηρεσία δεν μπορεί να αρνηθεί τις ενέργειές της για τη διεξαγωγή της κοινωνικής έρευνας (συνεντεύξεις, αυτοψία στο χώρο όπου πρόκειται να συμβιώσουν υιοθετούντες και υιοθετούμενος κ.λ.π.). Βέβαια στην έκθεση που θα συνταχθεί μπορεί να γίνει ειδική αναφορά για τα συγκεκριμένα δικαιολογητικά που ζητήθηκαν και δεν προσκομίστηκαν καθώς και των λόγων για τους οποίους οι ελλείψεις αυτές παρακωλύουν τη διαμόρφωση γνώμης συγκεκριμένων θεμάτων που αποτελούν αντικείμενο της κοινωνικής έρευνας.

³⁵ Τα δικαιολογητικά που πρέπει να ζητούνται από τους αιτούντες από τα οποία μπορούν να διακριβωθούν τα κριτήρια του νόμου αναφορικά με την κατάσταση των ενδιαφερομένων προσώπων (υιοθετούμενων και υποψηφίων θετών γονέων), ενδεικτικά και όπως αναφέρονται στη σχετική εγκύκλιο της Διεύθυνσης Προστασίας της Οικογένειας του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, παρατίθενται στο Παράρτημα Ζ' της εργασίας.

Έρευνα Θετής Οικογένειας

Η διεξαγωγή της κοινωνικής έρευνας αρχικά εκτείνεται προς την υποψήφια θετή οικογένεια του παιδιού και στο περιβάλλον όπου πρόκειται να ζήσουν. Θεμελιώδη σημασία στη διαδικασία της κοινωνικής έρευνας έχουν οι συνεντεύξεις³⁶ με τους υποψήφιους θετούς γονείς, οι οποίες πρέπει να επεκτείνονται και στα πρόσωπα που, προφανώς, επηρεάζουν ή επηρεάζονται από τη νέα κατάσταση που δημιουργείται με την υιοθεσία. Τέτοια πρόσωπα είναι πρωτίστως εκείνα που διαμένουν στον ίδιο χώρο με τη θετή οικογένεια.

Ο τόπος και χρόνος των συνεντεύξεων με τους υποψήφιους θετούς γονείς καθορίζεται μετά από συνεννόηση ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούν κάθε φορά (υπηρεσιακές απασχολήσεις κοινωνικού λειτουργού, ωράριο εργασίας υποψηφίων θετών γονέων κ.λ.π.)

Έρευνα Φυσικής Οικογένειας

Η διεξαγωγή της κοινωνικής έρευνας πρέπει, σε κάθε περίπτωση να πραγματοποιείται και προς τη φυσική οικογένεια του παιδιού και το περιβάλλον της εφόσον τούτο είναι εφικτό. Σκοπός είναι: α) Να διαπιστωθεί αν υπάρχει πράγματι αδυναμία της φυσικής οικογένειας να κρατήσει το παιδί ώστε να διασφαλιστεί ότι η υιοθεσία θα αποβεί πράγματι προς το συμφέρον του, ύστερα από σύγκριση των καταστάσεων των δύο οικογενειών (φυσικής και θετής). β) Να συγκεντρωθούν στοιχεία ώστε ο υιοθετούμενος να μπορέσει (εάν το επιθυμεί), μετά την ενηλικίωση του, να πληροφορείται από κάθε αρμόδια αρχή τα στοιχεία των φυσικών γονέων του, σύμφωνα με σχετικό δικαίωμα που του παρέχει ο νόμος (άρθρο 1559 ΑΚ)

Η αναζήτηση των φυσικών γονέων δεν θα πρέπει να αποτελεί παρελκυστική τροχοπέδη για τη σύνταξη της έκθεσης κοινωνικής έρευνας οσάκις μάλιστα, μεταξύ των δικαιολογητικών που συνοδεύουν την αίτηση διεξαγωγής κοινωνικής έρευνας, υπάρχει και πρακτικό του δικαστηρίου από το οποίο προκύπτει ότι οι φυσικοί γονείς εμφανίστηκαν στο ακροατήριο όπου ερευνήθηκε η πραγματική βούληση τους για την υιοθεσία, στην οποία και συνήνεσαν.

³⁶ Για διευκόλυνση του περιεχομένου των συνεντεύξεων και, γενικά, της έρευνας που αφορά τη προσωπική, οικογενειακή και οικονομική κατάσταση των υποψηφίων θετών γονέων, η Διεύθυνση Προστασίας της Οικογένειας του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης εξέδωσε σχετική οδηγία προς τους κοινωνικούς λειτουργούς, περίληψη της οποίας παρατίθεται στο Παράρτημα Η' της εργασίας.

Τα περαιτέρω στοιχεία που ενδιαφέρουν την κοινωνική έρευνα, (ονοματεπώνυμα και τόποι διαμονής των ιδίων ή των λοιπών συγγενών τους), προς υποβοήθηση του ενηλικιούμενου υιοθετούμενου μπορούν να ερευνώνται από την υπηρεσία χωρίς το χρονικό περιορισμό που ορίζει ο νόμος (άρθρο 7 παρ. 3 Ν. 2447/96).

2.1.7.8. Η κοινωνική έρευνα στην περίπτωση διακρατικής υιοθεσίας³⁷

Έκθεση κοινωνικής έρευνας απαιτείται ακόμη και στη **διακρατική υιοθεσία**. Υπάρχουν δύο περιπτώσεις διακρατικής υιοθεσίας :

- Ο υιοθετούμενος έχει τη συνήθη διαμονή του στο εξωτερικό. Σ' αυτήν την περίπτωση η έκθεση κοινωνικής έρευνας για τους Έλληνες υιοθετούντες συντάσσεται και αποστέλλεται από την αρμόδια ελληνική κοινωνική υπηρεσία που έχει αναγνωρισθεί ότι ειδικεύεται στις διακρατικές υιοθεσίες σε συνεργασία με την αρμόδια κοινωνική υπηρεσία του εξωτερικού (άρθρ.4 Ν.2447/96). Η διαδικασία είναι αυστηρή και ακολουθείται ακόμη και αν κατά το τυχόν εφαρμοστέο αλλοδαπό δίκαιο δεν προβλέπεται η σύνταξη τέτοιας έκθεσης.
- Ο υιοθετούμενος είναι Έλληνας ανήλικος, έχει τη συνήθη διαμονή του στην Ελλάδα και προστατεύεται από εγχώριους κοινωνικούς φορείς ή οργανώσεις. Παρέχεται η δυνατότητα να προωθείται για υιοθεσία στο εξωτερικό, εφόσον δεν κατέστη αποδεδειγμένα δυνατή η υιοθεσία του στην Ελλάδα. Η απαιτούμενη κοινωνική έρευνα για τους υποψηφίους θετούς γονείς διεξάγεται από αναγνωρισμένη κοινωνική υπηρεσία ή οργάνωση της χώρας όπου αυτοί έχουν τη συνήθη διαμονή τους και αποστέλλεται στον αρμόδιο κοινωνικό φορέα ή οργάνωση προστασίας του παιδιού να αποφασίσει αν θα προωθηθεί ή όχι η διαδικασία της υιοθεσίας μετά την ολοκλήρωση της κοινωνικής έρευνας.

Κριτήριο, πάντως, της διακρατικής υιοθεσίας είναι η κατοικία (ειδικότερα η «συνήθης διαμονή») του υιοθετούμενου ανήλικου ή των υποψηφίων θετών γονέων, και όχι η ιθαγένεια οποιουδήποτε από τα πρόσωπα αυτά ούτε ο τόπος που γεννήθηκαν τα υιοθετούμενα ανήλικα παιδιά. Η ιθαγένεια αποτελεί απλώς κριτήριο για την τυχόν ανάγκη εφαρμογής αλλοδαπού δικαίου.

³⁷ Στο Παράρτημα Θ' της εργασίας παρατίθενται οι αναγνωρισμένες ως εξειδικευμένες στις διακρατικές υιοθεσίες Υπηρεσίες της Γενικής Διεύθυνσης Πρόνοιας του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης.

Συνηθέστατο παράδειγμα αποτελούν οι υιοθεσίες αλλοδαπών νηπίων από υποψήφιους θετούς γονείς (Έλληνες ή αλλοδαπής ιθαγένειας) που κατοικούν στην Ελλάδα και τα έχουν στη φροντίδα τους διότι τους τα έχουν παραδώσει οι αλλοδαποί φυσικοί γονείς με σκοπό την υιοθεσία. Οι υιοθεσίες αυτές δεν μπορούν να χαρακτηρισθούν ως διακρατικές, αφού όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη διαμένουν στην Ελλάδα. Συνεπώς αρμόδιες για τη διεξαγωγή της κοινωνικής έρευνας είναι μόνο οι Διευθύνσεις Κοινωνικής Πρόνοιας ή Υγείας και Πρόνοιας των Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων.

2.1.7.9. Υιοθεσία τέκνων αλλοδαπών εγκαταλελειμμένων στην Ελλάδα

Με τη διάταξη του άρθρου 3 του Ν. 2447/96, με την οποία εισάγεται παρέκκλιση από την ίση μεταχείριση του ελληνικού και των αλλοδαπών δικαίων, υπέρ του ελληνικού δικαίου, ορίζεται ως εφαρμοστέο το ελληνικό ουσιαστικό δίκαιο για την υιοθεσία τέκνων αλλοδαπών, που έχουν εγκαταλειφθεί στην Ελλάδα. Ενόψει της γενικής, χωρίς διακρίσεις, διατύπωσης της διάταξης, η εφαρμογή της εκτείνεται είτε τα ανήλικα προς υιοθεσία, είναι αλλοδαποί ή απέκτησαν την αλλοδαπή ιθαγένεια είτε δεν απέκτησαν την ελληνική ιθαγένεια, καθώς και για τον ίδιο λόγο είτε οι υποψήφιοι γονείς είναι Έλληνες ή και οι δύο ή ο ένας είναι αλλοδαπός. Η εφαρμογή του δικαίου προϋποθέτει την εγκατάλειψη του τέκνου στην Ελλάδα και απραξία ως προς την επίδειξη ενδιαφέροντος για την προστασία του για τουλάχιστον ένα εξάμηνο με αφετηρία την εγκατάλειψη, η οποία είναι αδιάφορο από ποιον και με ποιον τρόπο έγινε. Ως προϋπόθεση δεν απαιτείται ο επικείμενος κίνδυνος της ζωής ή βλάβης της υγείας του ανήλικου. Το ενδιαφέρον, η απουσία του οποίου επί εξάμηνο αποτελεί προϋπόθεση, περιλαμβάνει τη λήψη όλων εκείνων των μέτρων για τη διατροφή, συντήρηση και ανατροφή του ανήλικου, προς αποτροπή βλάβης του σώματος ή και της ζωής του.

2.1.7.10. Διεθνής Σύμβαση των κρατών- μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης «περί υιοθεσίας ανηλίκων»

Η σύμβαση «Περί Υιοθεσίας Ανηλίκων» υπογράφηκε στο Στρασβούργο στις 24 Απριλίου 1967, κυρώθηκε από τη χώρα μας με το Ν. 1049/80 και αποτέλεσε εσωτερικό δίκαιο από τις 24-10-1980. Αναφέρεται στη ρύθμιση της υιοθεσίας ανηλίκων που, κατά τον χρόνο άσκησης της αίτησης υιοθεσίας, δεν έχουν συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας τους και δεν είναι ούτε ήταν έγγαμοι, ούτε έχουν κάποιο τεκμήριο ενηλικότητας υπέρ αυτών. Οι διατάξεις χωρίζονται στις δεσμευτικές για τα κράτη-μέλη (Άρθρα 4-16) και τις μη δεσμευτικές (Άρθρα 17-20). Οι δεσμευτικές υπερισχύουν, σύμφωνα με το άρθρο 28, παρ. 1 του Ελληνικού Συντάγματος από το εσωτερικό δίκαιο. Η διεθνής αυτή σύμβαση καθιερώνει ομοιόμορφους ουσιαστικούς κανόνες σχετικά με τις προϋποθέσεις και τα αποτελέσματα της υιοθεσίας.

2.1.7.11. Οι καινοτομίες του Ν. 2447/96 σε σχέση με το προηγούμενο θεσμικό πλαίσιο για την υιοθεσία είναι πολλές. Παρατίθενται οι σημαντικότερες :

- Μπορούν να υιοθετήσουν οι έγγαμοι μετά τη συμπλήρωση τριών χρόνων γάμου, ανεξάρτητα από το αν έχει αποκλειστεί η δυνατότητά τους να αποκτήσουν δικά τους παιδιά. Ιδιαίτερα σημαντική ρύθμιση που θεσμοθετήθηκε για την προστασία του υιοθετούμενου από την δύσκολη κατάσταση του να βιώσει τη διάλυση ενός βιαστικού γάμου των θετών του γονέων.
- Για πρώτη φορά παρέχεται το δικαίωμα στους άγαμους και σε αυτούς που συζούν χωρίς γάμο να υιοθετήσουν, αλλά πάντα με την έγκριση του δικαστηρίου. Τελευταία προκύπτουν αιτήματα υιοθεσίας ανηλίκου από ομοφυλόφιλα ζευγάρια. Οι απόψεις δίστανται καθώς είναι άλλοι που πιστεύουν ότι η αγάπη και η στοργή μπορεί να δοθεί στο παιδί ακόμη και από ένα ομοφυλόφιλο ζευγάρι και αυτό αρκεί, ενώ άλλοι θεωρούν ότι η διαβίωση του παιδιού σε περιβάλλον π.χ. με δύο μαμάδες και κανέναν μπαμπά θα είναι επιβλαβής για το παιδί.

- Για να δοθεί ένα παιδί προς υιοθεσία πρέπει τουλάχιστον να είναι τριών μηνών. Η ρύθμιση αυτή αποβλέπει στο να προστατεύσει τους γονείς -και, ιδιαίτερα, την άγαμη μητέρα- από εσπευσμένες αποφάσεις, οφειλόμενες στη συγκινησιακή φόρτιση από τη γέννηση του παιδιού. Να μπορεί, δηλαδή, να αποφασίζει νηφάλια για το αν το παιδί της θα δοθεί προς υιοθεσία.
- Το θετό παιδί στο εξής δεν διατηρεί κανένα συγγενικό δεσμό με τους φυσικούς του γονιούς. Δεν τους κληρονομεί.³⁸ Αντίθετα στο εξής το θετό παιδί δεν κληρονομεί μόνο τους θετούς γονείς του αλλά αποκτά πλήρη κληρονομικά δικαιώματα όπως και τα φυσικά παιδιά. Κληρονομεί τους συγγενείς των γονιών του, παππούδες, γιαγιάδες ή θείους.
- Όταν το υιοθετούμενο παιδί έχει συμπληρώσει τα 12 χρόνια πρέπει να συναινεί και το ίδιο. Το δικαστήριο όμως μπορεί να λάβει υπόψη του τη γνώμη του παιδιού, έστω και αν είναι μικρότερο, εκτιμώντας κάθε φορά την ωριμότητά του. Επίσης το δικαστήριο μπορεί να ρωτήσει και τα παιδιά του θετού γονιού, αν υπάρχουν.
- Δίνεται στο θετό τέκνο μετά την ενηλικίωση του το δικαίωμα σε αντίθεση με ό,τι ίσχυε στο προηγούμενο θεσμικό πλαίσιο, να πληροφορείται πλήρως από τους θετούς γονείς και από κάθε αρμόδια αρχή τα στοιχεία των φυσικών γονέων του. Κατά τα άλλα για τους τρίτους η υιοθεσία διέπεται από απόλυτη μυστικότητα.
- Καταργείται η υιοθεσία ενηλίκων. Κατ' εξαίρεση ισχύει μόνο όταν υιοθετείται το παιδί της ή του συζύγου.
- Για πρώτη φορά παρέχεται η δυνατότητα να υιοθετούν παιδιά και εκείνοι που έχουν δικά τους.

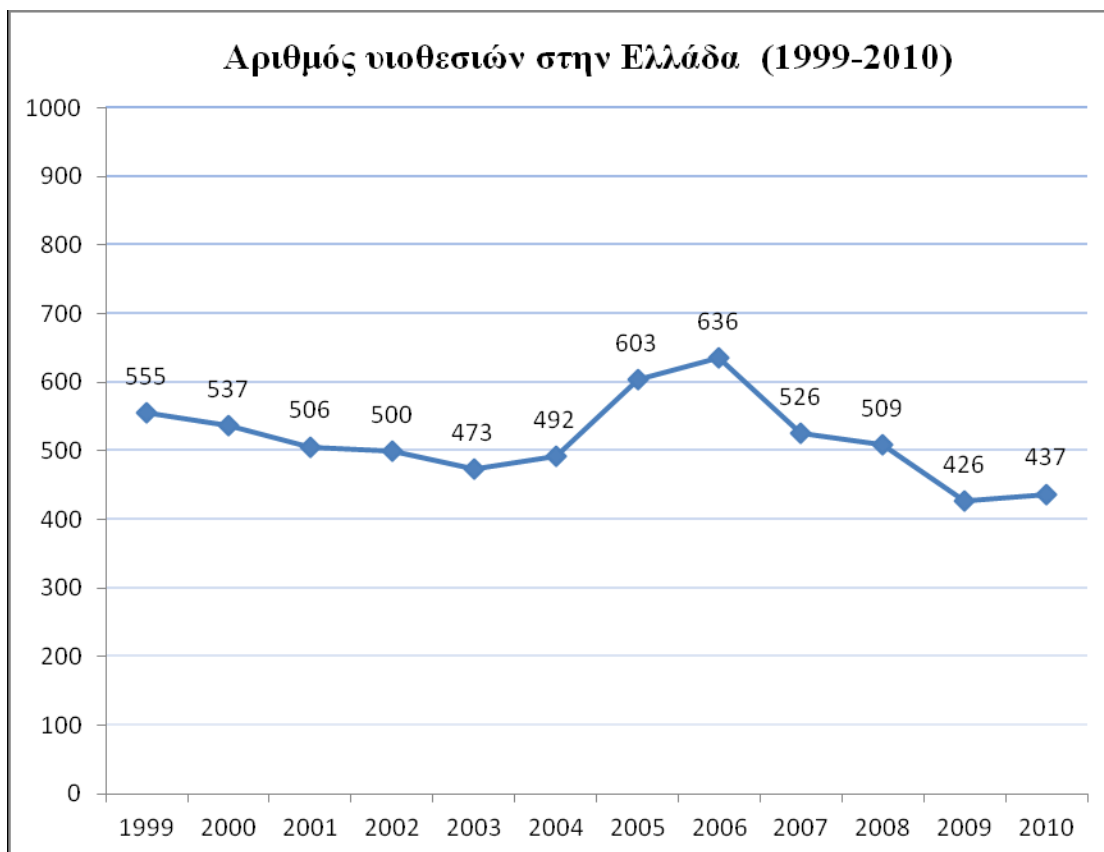
³⁸ Η ρύθμιση αυτή δεν ισχύει όταν πρόκειται για υιοθεσία παιδιού του ή της συζύγου του.

- Επιτρέπονται οι ιδιωτικές υιοθεσίες, αυτές, δηλαδή, που γίνονται με κοινή συμφωνία θετών και φυσικών γονιών με το σκεπτικό ότι με δεδομένο ότι τα διαθέσιμα προς υιοθεσία παιδιά των ιδρυμάτων είναι ελάχιστα σε σχέση με τις αιτήσεις καθίσταται αρκετά πιθανό ο αποκλεισμός των «ιδιωτικών» υιοθεσιών να οδηγήσει σε έξαρση του φαινομένου του εμπορίου βρεφών. Επίσης, θα υπάρξει ο κίνδυνος να εξαπλωθεί το ακόμη απεχθέστερο φαινόμενο των «εικονικών» τοκετών.

2.1.7.12. Το Θεσμικό Πλαίσιο της Υιοθεσίας και η Αποτελεσματικότητά του.

Κριτική για το Θεσμό της Υιοθεσίας

Σκοπός της υφιστάμενης νομοθεσίας είναι να διασφαλιστεί το συμφέρον του υιοθετημένου παιδιού και συγκεκριμένα, ότι θα υιοθετηθεί από γονείς, οι οποίοι θα το αναθρέψουν με την επιβαλλόμενη φροντίδα κι επιμέλεια. Ο τρόπος όμως που επιχειρείται να διασφαλιστεί ο σκοπός του νόμου, δυστυχώς, παρουσιάζει προβλήματα τα οποία οφείλονται κυρίως στη γραφειοκρατία και στην ελλιπή στελέχωση των αρμόδιων κοινωνικών και δικαστικών υπηρεσιών (Δ. Μπόλης, 2006). Ακόμα και μετά την πρόσφατη διόρθωση ορισμένων διατάξεων του Α.Κ. και των νομοθετημάτων με το Ν. 3719/2008 με σκοπό την επιτάχυνση της διαδικασίας της υιοθεσίας, παρατηρούνται μεγάλες καθυστερήσεις, γεγονός που ακυρώνει σε μεγάλο βαθμό τις ευνοϊκές ρυθμίσεις για τους υιοθετούμενους, καθώς περιορίζεται ο αριθμός των επωφελούμενων παιδιών από το θεσμό αυτό. Η μετατροπή, όμως, της υιοθεσίας σε θεσμό που συνάδει με το συμφέρον του παιδιού προϋποθέτει την αναμόρφωση του σχετικού θεσμικού πλαισίου. Οι διαδικασίες αυτές, τηρώντας τις προϋποθέσεις και τους όρους που σε κάθε περίπτωση πρέπει να τηρούνται, είναι ανάγκη να καταστούν λιγότερο γραφειοκρατικές και χρονοβόρες ώστε να ενθαρρύνονται οι υποψήφιοι θετοί γονείς και να αυξηθεί ανά έτος ο συνολικός αριθμός των υιοθεσιών, ο οποίος στην Ελλάδα βρίσκεται σε εξαιρετικά χαμηλά επίπεδα. Με το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο για τις υιοθεσίες παρατηρείται σήμερα μεγάλη καθυστέρηση από την υποβολή της αίτησης μέχρι την ολοκλήρωση της διαδικασίας της υιοθεσίας, με αποτέλεσμα να παρατείνεται η ιδρυματοποίηση των παιδιών για αρκετά χρόνια. Αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός, ότι ο αριθμός υιοθεσιών εμφανίζεται σταθερά χαμηλός και ιδιαίτερα μετά τη ρύθμιση του Ν. 3719/2008 ο αριθμός υιοθεσιών όχι μόνο δεν αυξήθηκε αλλά παρουσιάζει ελαφρώς πτωτική πορεία.

Πηγή : Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία

Το πρόβλημα μπορεί να αποδοθεί στο γεγονός ότι ορίζονται αρκετά μεγάλα χρονικά διαστήματα για την διεξαγωγή της προβλεπόμενης κοινωνικής έρευνας από τις αρμόδιες υπηρεσίες και οργανισμούς, ενώ χαρακτηριστικό είναι, ότι δεν τίθεται ένας συνολικός χρονικός περιορισμός για την ολοκλήρωση της όλης διαδικασίας από την υποβολή της αρχικής αίτησης από τον υποψήφιο θετό γονέα μέχρι την εκδίκασή της από το αρμόδιο δικαστήριο. Η έλλειψη ενός συνολικού χρονικού περιορισμού για την ολοκλήρωση της διαδικασίας, έχει σαν αποτέλεσμα, ακόμα και αν κάποιο στάδιο της διαδικασίας έχει προχωρήσει σε εύλογο χρονικό διάστημα, η καθυστέρησή της σε επόμενο στάδιο να παρατείνει το συνολικό χρονικό διάστημα της διαδικασίας. Ένας επίσης σοβαρός λόγος καθυστέρησης της όλης διαδικασίας αφορά τη συναίνεση των γονέων ή του νόμιμου αντιπροσώπου (άρθρο 1550 Α.Κ.) και συγκεκριμένα στην δικαστική αναπλήρωση αυτής της συναίνεσης (άρθρο 1152 Α.Κ.). Σύμφωνα με το παραπάνω άρθρο του Α.Κ., μια από τις περιπτώσεις που η συναίνεση των γονέων αναπληρώνεται δικαστικά είναι όταν «το τέκνο προστατεύεται από αναγνωρισμένη κοινωνική οργάνωση, έχει αφαιρεθεί από τους γονείς η άσκηση της επιμέλειας [...] και

αυτοί αρνούνται καταχρηστικά να συναινέσουν». Σε αυτή την περίπτωση το κόλλημα βρίσκεται στο γεγονός της αδυναμίας να ξεπεραστεί η καταχρηστική άρνηση των γονέων να συναινέσουν, αν και τους έχει αφαιρεθεί η επιμέλεια, με αποτέλεσμα να καθυστερεί η διαδικασία.

Χαρακτηριστικό της παραπάνω διαπίστωσης είναι ότι ένας μεγάλος αριθμός αιτήσεων για υιοθεσία παραμένει στα συρτάρια του Κέντρου Βρεφών «ΜΗΤΕΡΑ». Μάλιστα, σύμφωνα με αναφορά της τότε προέδρου του Κέντρου κα.Μάρως Κοντού σε σχετικό δημοσίευμα της εφημερίδας “ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ” στις αρχές του 2006 τελείωσαν οι αιτήσεις ζευγαριών του 2002 και ξεκίνησαν αυτές του 2003. Συμπληρώνει στο ίδιο δημοσίευμα ότι από το 2003 μέχρι το 2006 υποβλήθηκαν 240 τέτοιες αιτήσεις ικανές για υιοθεσία, ενώ κάθε χρόνο 30-35 νέες προστίθενται στη λίστα αυτή. Έτσι, - υπογραμμίζει η κα.Κοντού- το χρονικό διάστημα από την αίτηση μέχρι την υιοθεσία φθάνει τα 5-6 χρόνια.

Παρόλα αυτά, όπως εξηγεί ο κος Αναστάσιος Κοφινάς, Διευθυντής της Διεύθυνσης Προστασίας της Οικογένειας του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης η κατάσταση αυτή είναι μάλλον αναπόφευκτη. Χαρακτηρίζεται κυρίως από περιπτώσεις στις οποίες οι φυσικοί γονείς ενώ αδυνατούν ή δεν ενδιαφέρονται να ανταποκριθούν στον γονεϊκό τους ρόλο παράλληλα δεν συναινούν στην υιοθεσία του παιδιού τους. Με αυτά τα δεδομένα οι Κοινωνικές Υπηρεσίες των Διευθύνσεων Πρόνοιας των Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων αλλά και οι Κοινωνικές Υπηρεσίες των αποκεντρωμένων μονάδων κοινωνικής φροντίδας σε όλη την επικράτεια καταβάλλουν προσπάθειες προσανατολισμένες στις εξής δράσεις :

- Να πεισθούν οι φυσικοί γονείς να αναλάβουν τη φροντίδα του παιδιού τους
- Να βοηθηθούν οι φυσικοί γονείς -οικονομικά και ψυχολογικά- για να μπορέσουν να ανταποκριθούν στο γονικό τους ρόλο
- Στην περίπτωση που τα παραπάνω δεν καρποφορήσουν να πεισθούν οι φυσικοί γονείς να συναινέσουν στην υιοθεσία του παιδιού τους
- Τέλος στην περίπτωση που οι γονείς δεν συναινούν για την υιοθεσία του παιδιού τους να προχωρήσει νομικά η έσχατη και καθόλου ευχάριστη λύση της αίτησης αφαίρεσης από αυτούς της γονικής μέριμνας.

Όλη η παραπάνω περιγραφόμενη διαδικασία καθίσταται ιδιαίτερα χρονοβόρα. Εν τούτοις, όπως αναφέρει ο κος Κοφινάς, θα ήταν μεγάλο λάθος να προσπεραστεί ένα από τα παραπάνω στάδια της διαδικασίας ή να πραγματοποιηθεί με προχειρότητα γιατί το κάθε ένα από αυτά έχει ιδιαίτερη σημασία στην όλη διαδικασία. Σαφέστατα, όμως, αν το προσωπικό των κοινωνικών και δικαστικών υπηρεσιών ήταν επαρκέστερο σίγουρα η παραπάνω διαδικασία θα ήταν συντομότερη και λιγότερο επώδυνη.

Η κατάσταση όμως χειροτερεύει εξαιτίας και ενός κωλύματος της παρούσας νομοθεσίας σχετικά με τη δήλωση της συναίνεσης των φυσικών γονέων για την υιοθεσία του παιδιού τους. Σύμφωνα λοιπόν με το νόμο η συναίνεση των φυσικών γονέων του ανηλίκου, η οποία δίδεται αυτοπροσώπως στο δικαστήριο, δηλώνεται είτε για συγκεκριμένους υποψήφιους θετούς γονείς (ειδική συναίνεση) είτε στην περίπτωση που ο ανήλικος προστατεύεται από αρμόδια κοινωνική υπηρεσία ή οργάνωση, για υποψήφιους θετούς γονείς που οι φυσικοί γονείς δεν γνωρίζουν και που θα αναδειχθούν ως καταλληλότεροι από τη κοινωνική έρευνα της κοινωνικής υπηρεσίας (γενική συναίνεση).

Στο συγκεκριμένο, όμως, ζήτημα υφίσταται διχογνωμία ως προς την αποδοχή από το αρμόδιο Δικαστήριο της ειδικής ή της γενικής συναίνεσης των φυσικών γονέων, την οποία αδυνατούν να επιλύσουν τα ανώτερα Δικαστήρια της χώρας (Εφετείο, Άρειος Πάγος). Συγκεκριμένα, μέχρι το 2004 οι φυσικοί γονείς καλούνταν στο αρμόδιο Δικαστήριο, έδιναν τη γενική τους συναίνεση και στη συνέχεια το ίδρυμα προέβαινε στην επιλογή του κατάλληλου ζευγαριού. Από το 2004 όμως το Δικαστήριο άρχισε να μη δέχεται τη γενική συναίνεση των φυσικών γονέων και να ζητά την ειδική συναίνεση. Δηλαδή έκρινε ότι θα πρέπει οι φυσικοί γονείς να γνωρίζουν τους υποψήφιους θετούς γονείς. Το Νομικό Συμβούλιο του Κέντρου Βρεφών «Μητέρα» έκρινε μη ορθή την διδόμενη ερμηνεία στις ισχύουσες νομικές διατάξεις και ζήτησε ανάκληση των προδικαστικών αποφάσεων. Το Δικαστήριο συμφώνησε τότε προσωρινά και έκρινε ότι παραβιάζεται η γενική συναίνεση και η μυστικότητα της υιοθεσίας. Δυστυχώς, όμως, από το 2005 το Δικαστήριο επανήλθε στην προηγούμενη ερμηνεία και ζητά πλέον την ειδική συναίνεση. Στην πράξη τις περισσότερες φορές είναι πολύ δύσκολο να καταστεί εφικτή η παρουσία του φυσικού γονέα στο δικαστήριο και η ειδική συναίνεσή του προς τους θετούς γονείς. Άλλες πάλι φορές πολλοί φυσικοί γονείς εμφανίζονται μετά από ένα μεγάλο χρονικό διάστημα απουσίας και σε αυτή την περίπτωση ο νόμος δεν προβλέπει ρητά την αγνόηση της βούλησής τους. Οι θετοί γονείς από την πλευρά τους επιζητούν

την μυστικότητα για να μην αντιμετωπίσουν προβλήματα από τους φυσικούς γονείς, κάτι το οποίο, όμως, δεν ικανοποιείται. Αντιλαμβανόμαστε, λοιπόν, τα γραφειοκρατικά προβλήματα που παρουσιάζονται και που έχουν ως αποτέλεσμα τη μη ολοκλήρωση της διαδικασίας της υιοθεσίας μετά από μια χρονοβόρα διαδικασία και αφού έχουν ταλαιπωρηθεί ψυχικά όλοι οι εμπλεκόμενοι.

Ένα επιπρόσθετο ζήτημα σχετίζεται με την ετοιμότητα της δημόσιας διοίκησης να αντεπεξέλθει στη διοικητική υποστήριξη της διαδικασίας των διακρατικών υιοθεσιών. Αν και η ισχύς της Σύμβασης της Χάγης καθορίστηκε την 1-1-2010, δεν ήταν έτοιμη η υποστηρικτική δομή σε διοικητικό επίπεδο για τη ρύθμιση των διαδικασιών που προκύπτουν από την εφαρμογή της και έτσι μέχρι την σύστασή της ορίστηκε ως αρμόδια η Διεύθυνση Προστασίας Οικογένειας του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης. Μόλις την 1 Μαρτίου 2012 με τον Ν.4052/2012 (άρθρο 30Γ) συστάθηκε στο Υπουργείο ως αυτοτελές Τμήμα η «Κεντρική Αρχή Διακρατικών Υιοθεσιών», που υπάγεται στον Γενικό Γραμματέα Πρόνοιας, με αποστολή την «επίτευξη των στόχων της Σύμβασης για την προστασία των παιδιών και τη συνεργασία σχετικά με τη διακρατική υιοθεσία που υπογράφηκε στη Χάγη στις 29.5.1993 και κυρώθηκε με τον Ν. 3765/2009» (παρ. 1). Τέλος, με την εφαρμογή του προγράμματος «Καλλικράτης» η άσκηση των αρμοδιοτήτων που ασκούνταν από τις Νομαρχίες σχετικά με θέματα διακρατικών υιοθεσιών περνάει στις Περιφέρειες.

Εξετάζοντας το θέμα του θεσμού της υιοθεσίας από την πλευρά των υποψήφιων θετών γονέων οι οποίοι επιθυμούν να ικανοποιήσουν τα γονικά τους συναισθήματα μέσω ενός υιοθετημένου παιδιού, διαπιστώνεται ότι και εδώ η κατάσταση δεν είναι και τόσο αισιόδοξη. Πέρα από τα νομικά και οργανωτικά κενά του θεσμού της υιοθεσίας στην Ελλάδα αποφασιστικός παράγοντας στην αύξηση του χρόνου αναμονής μεταξύ της αίτησης και της απόδοσης παιδιού υπήρξε τα τελευταία χρόνια η βαθμιαία μείωση των παιδιών που δίνονται για υιοθεσία και ειδικότερα των υγιών βρεφών και νηπίων, παράλληλα, με την αύξηση του αριθμού των αιτήσεων των ενδιαφερομένων να υιοθετήσουν. Αποτέλεσμα τούτου τα προς υιοθεσία παιδιά να είναι σημαντικά λιγότερα από τους υποψήφιους θετούς γονείς και έτσι να ικανοποιούνται όλο και λιγότεροι υποψήφιοι θετοί γονείς. Για παράδειγμα, το 2004 υποβλήθηκαν στο Κέντρο Βρεφών «ΜΗΤΕΡΑ» 160 αιτήσεις υιοθεσίας, ενώ τα παιδιά που ήταν διαθέσιμα για υιοθεσία ήταν μόνον 25, εκ των οποίων κάποια με ειδικές ανάγκες. Για τους λόγους αυτούς ο χρόνος αναμονής προσ αυξάνεται κατά 5 έως 6 περίπου χρόνια. Επιπλέον, όπως έχει

επισημάνει σε σχετική συζήτηση στη Βουλή στις 3-4-2008 και ο τότε Υφυπουργός Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, κ.Γεώργιος Κωνσταντόπουλος, στα ιδρύματα παραμένουν παιδιά προχωρημένης ηλικίας ή με ειδικά προβλήματα, των οποίων η υιοθεσία είναι ιδιαίτερα δύσκολη.

Μια άλλη πτυχή του προβλήματος αποκαλύπτεται στο νοσοκομείο «Αλεξάνδρα». Σε δημοσίευμα της εφημερίδας «ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ» την 01/03/2006 ο διευθυντής του Νεογνολογικού Τμήματος, Χρήστος Κώσταλος, αναφέρει ότι κάθε εξάμηνο 6-10 νεογνά εγκαταλείπονται στο «Αλεξάνδρα» από τις μητέρες τους αμέσως μετά τη γέννα. Τα παιδιά αυτά παραμένουν στο νοσοκομείο, καθώς το «ΜΗΤΕΡΑ» και το ΠΙΚΠΑ Πεντέλης δεν έχουν χώρους και προσωπικό για να τα φροντίσουν.

Ανάλογη κατάσταση με το «Αλεξάνδρα» επικρατεί και στο Μαιευτήριο «Έλενα Βενιζέλου». Ο Στάθης Τσούκαλος, γυναικολόγος-μαιευτήρας στο «Έλενα Βενιζέλου», πρόεδρος της Ένωσης Ιατρών Νοσοκομείων Αθηνών-Πειραιά (ΕΙΝΑΠ), περιγράφει την κατάσταση ως απαράδεκτη και αντιπαιδαγωγική, καθώς επιδρά αρνητικά στην ψυχοκοινωνική εξέλιξη των παιδιών που παραμένουν στα μαιευτήρια αντί να προωθηθούν σε προνοιακά ιδρύματα ή ακόμη καλύτερα σε οικογένειες για υιοθεσία ή σε ανάδοχες οικογένειες.

Παρόλο που το προσωπικό των παραπάνω νοσοκομείων καταβάλλει φιλότιμες προσπάθειες στη φροντίδα των εγκαταλελειμμένων βρεφών, σίγουρα δεν έχει την κατάλληλη εκπαίδευση να το κάνει σωστά. Επιπλέον, ένα νοσοκομείο, όπου απουσιάζουν οι κατάλληλοι χώροι παιχνιδιού, εστίασης και ύπνου, δεν είναι το πλέον ενδεδειγμένο μέρος για την ανατροφή ενός παιδιού. Ως μια λύση τα νοσοκομεία «Αλεξάνδρα» και «Έλενα Βενιζέλου» έχουν προτείνει στο υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης μέσω ειδικών επιτροπών που θα συστήσουν να μπορούν να αποφασίζουν για αναδοχή ή υιοθεσία των παιδιών που παραμένουν στους θαλάμους τους και τα οποία τα προνοιακά ιδρύματα δεν μπορούν να φιλοξενήσουν.

Για το συγκεκριμένο ζήτημα έγινε σχετική συζήτηση στη Βουλή στις 3-4-2008 μετά από ερώτηση του βουλευτή του Πανελληνίου Σοσιαλιστικού Κινήματος, κ. Α. Λοβέρδου προς τον τότε Υπουργό Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης στις 14-2-2008 και με αφορμή την άρνηση του κράτους να ικανοποιήσει την επιθυμία πολλών οικογενειών να υιοθετήσουν ένα εγκαταλελειμμένο βρέφος, το οποίο παρέμενε στους θαλάμους του Νοσοκομείου Παίδων «Αγία Σοφία». Ο Κ. Λοβέρδος επεσήμανε κυρίως τα κωλύματα της γραφειοκρατίας και της νομοθεσίας, τα οποία καθυστερούν τις

διαδικασίες υιοθεσίας και ιδρυματοποιούν τα παιδιά, με ό,τι αυτό συνεπάγεται, σε σχέση με τα ψυχολογικά τους προβλήματα. Επιπλέον, υποστήριξε ότι όλη αυτή η κατάσταση ευνοεί τα κυκλώματα που έχουν να κάνουν με τις απαγωγές και την πώληση βρεφών ή παιδιών. Ο κ. Γ. Κωνσταντόπουλος συμφώνησε ως προς την ιδρυματοποίηση των παιδιών και την ανάγκη νέας νομοθετικής ρύθμισης. Υποστήριξε όμως ότι η επίσπευση της διαδικασίας υιοθεσίας στερεί από τους φυσικούς γονείς, οι οποίοι αντιμετωπίζουν κάποιο πρόσκαιρο πρόβλημα (π.χ. φυλάκιση), τη δυνατότητα να ξαναπάρουν το παιδί πίσω.

Από όλη την παραπάνω ανάλυση ανάγλυφα διαφαίνεται ότι η σημερινή ελληνική πραγματικότητα σε σχέση με τις υιοθεσίες είναι αρκετά προβληματική. Από τη μια εγκαταλελειμμένα παιδιά σε νοσοκομεία και ιδρύματα αναμένουν την υιοθεσία και στον αντίποδα ένα εξοντωτικό γραφειοκρατικό σύστημα γεμάτο αγκυλώσεις και με σοβαρές ελλείψεις σε κοινωνικούς λειτουργούς καθυστερεί τις διαδικασίες υιοθεσίας και καταφέρνει να αποθαρρύνει τους υποψήφιους για υιοθεσία γονείς. Παράλληλα, ο αριθμός των τελευταίων συνεχώς αυξάνεται και γίνεται κατά πολύ μεγαλύτερος από τον αριθμό των παιδιών που βρίσκονται σε ιδρύματα και περιμένουν να υιοθετηθούν. Συνέπεια των παραπάνω είναι η αύξηση των ιδιωτικών υιοθεσιών, για τις οποίες θα γίνει εκτενής αναφορά παρακάτω.

2.1.7.13. Η ιδιωτική υιοθεσία

Ιδιωτική υιοθεσία είναι αυτή που γίνεται χωρίς τη διαμεσολάβηση ιδρύματος και συνήθως τον συνδετικό κρίκο ανάμεσα στους φυσικούς και θετούς γονείς αποτελούν δικηγόροι ή γυναικολόγοι. Η ιδιωτική υιοθεσία είναι νόμιμη στην Ελλάδα και μάλιστα οι ιδιωτικές υιοθεσίες που γίνονται κάθε χρόνο είναι κατά πολύ περισσότερες από αυτές που γίνονται μέσω ιδρυμάτων.

Γιατί οι περισσότεροι προτιμούν τις ιδιωτικές υιοθεσίες;

Οι ιδιωτικές υιοθεσίες ξεπερνούν κατά μεγάλο βαθμό τις υιοθεσίες μέσω ιδρυμάτων γιατί οι διαδικασίες είναι σύντομες και οι θετοί γονείς δεν χρειάζεται να περιμένουν για χρόνια να έρθει η σειρά τους στη λίστα αναμονής. Επίσης σχεδόν όλες οι περιπτώσεις ιδιωτικών υιοθεσιών αφορούν βρέφη (δηλαδή αυτό που ψάχνουν οι θετοί γονείς) και οι πιθανότητες να αποκτήσουν βρέφος μέσω ιδρυμάτων είναι πολύ μικρές. Αν

και η νομική διαδικασία της υιοθεσίας δε μπορεί να ξεκινήσει προτού το παιδί συμπληρώσει τον 3^ο μήνα ζωής, σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις ιδιωτικής υιοθεσίας, οι βιολογικοί γονείς δίνουν το παιδί στους υποψήφιους θετούς γονείς αμέσως μετά τη γέννησή του.

Η διαδικασία

Ο φάκελος με την αξιολόγηση και τα δικαιολογητικά, ετοιμάζεται έπειτα από αίτηση των θετών γονέων αφού περάσουν 3 μήνες από τη γέννηση του παιδιού και η κατάθεσή του πραγματοποιείται το πολύ μέσα σε ένα εξάμηνο. Ακολουθεί το δικαστήριο, όπου παρουσιάζονται βιολογικοί και θετοί γονείς (σε διαφορετικές μέρες). Το δικαστήριο λαμβάνοντας υπόψη τις συναινέσεις βιολογικών και θετών γονέων, καθώς και την έκθεση της κοινωνικής έρευνας, εκδίδει σχετικά σύντομα την οριστική απόφαση.

Η μυστικότητα στις ιδιωτικές υιοθεσίες

Στην πλειοψηφία των ιδιωτικών υιοθεσιών οι μεσολαβητές φροντίζουν οι βιολογικοί γονείς να μη γνωρίζουν τα στοιχεία των θετών γονέων, για να αποκλειστεί το ενδεχόμενο προσπάθειας εκβιασμού ή άλλης αθέμιτης ενέργειας. Για τον ίδιο λόγο, ακόμα και στο δικαστήριο οι θετοί και οι βιολογικοί γονείς παρουσιάζονται σε διαφορετικές ημερομηνίες.

Κριτική για τις ιδιωτικές υιοθεσίες

Οι ιδιωτικές υιοθεσίες που γίνονται κάθε χρόνο, όπως, προαναφέρθηκε, είναι κατά πολύ περισσότερες από αυτές που γίνονται μέσω ιδρυμάτων, και τούτο γιατί η ζήτηση παιδιών για υιοθεσία είναι πολύ μεγαλύτερη σήμερα από την οποιαδήποτε προσφορά, γεγονός που δημιουργεί συνθήκες για την ανάπτυξη συνδιαλλαγών. Έτσι, λοιπόν, οι ιδιωτικές υιοθεσίες που έχουν τη συνδιαλλαγή μέσα τους προχωράνε πολύ εύκολα, σε αναντιστοιχία με τις κρατικές υιοθεσίες.

Συνδιαλλαγές, λοιπόν, ιδιωτικές συμφωνίες, διαπραγματεύσεις, όροι, προθεσμίες, είσπραξη αμοιβών είναι έννοιες που δυστυχώς πολλές φορές χαρακτηρίζουν τις ιδιωτικές υιοθεσίες οι οποίες κάποιες φορές κινούνται στα όρια της παρανομίας ή είναι παράνομες όπως επισημαίνει ο δικηγόρος Δ. Μπόλης σε άρθρο της «Ελευθεροτυπίας» την 01/03/2006.

Ακόμη σε ηλεκτρονικό δημοσίευμα στις 21/06/2008 του διαδικτυακού κόμβου “Info Press³⁹” κρίνεται ιδιαίτερα δυσμενώς η νέα διάταξη του άρθρου 1552 ΑΚ για τη Δικαστική αναπλήρωση της συναίνεσης των φυσικών γονέων του προς υιοθεσία παιδιού, η οποία προβλέπει : Η συναίνεση των γονέων για υιοθεσία του τέκνου τους αναπληρώνεται με απόφαση του δικαστηρίου «αν το τέκνο έχει παραδοθεί με τη συναίνεση των γονέων σε οικογένεια για φροντίδα και ανατροφή με σκοπό την υιοθεσία και έχει ενταχθεί σ’ αυτήν επί χρονικό διάστημα ενός τουλάχιστον έτους, οι δε γονείς εκ των υστέρων αρνούνται καταχρηστικά να συναινέσουν». Η διάταξη αυτή, κατά το δημοσίευμα, στην ουσία ακυρώνει την αξία του θεσμού της αναδοχής σύμφωνα με τον οποίο η ανάδοχη οικογένεια δεν αποκαθιστά αλλά αναπληρώνει την αδύναμη φυσική οικογένεια βοηθώντας στην ομαλή αποκατάσταση και επιστροφή του παιδιού στη φυσική του οικογένεια. Τι είδους συμφωνία μπορεί να είναι αυτή που αντί να βοηθάει τη φυσική οικογένεια να ορθοποδήσει για να μπορέσει κάποια στιγμή να πάρει πίσω το παιδί, την αναγκάζει χωρίς ενδεχομένως, να το θέλει πραγματικά να παραδίδει το παιδί στη θετή οικογένεια; Συνεχίζοντας την οξεία κριτική το άρθρο κατηγορεί τον Έλληνα νομοθέτη ότι προάγει τις παράνομες ιδιωτικές υιοθεσίες.

2.1.7.14. Παράνομες Υιοθεσίες : ένα μεγάλο διεθνές κοινωνικό πρόβλημα

Τα τελευταία χρόνια αποδείχτηκε πως ο θεσμός της υιοθεσίας χρησιμοποιήθηκε ασύδοτα από αδίστακτα κυκλώματα εμπορίας βρεφών. Συγκεκριμένα, όπως αναφέρει δημοσίευμα της εφημερίδας “Το ΒΗΜΑ” στις 13/04/1997, τα πρώτα χρόνια μετά την κατάρρευση του κομμουνισμού χώρες του πρώην ανατολικού μπλοκ όπως η Αλβανία είχαν γίνει παράδεισος όχι μόνο για τα άτεκνα ζευγάρια που λαχταρούσαν να αποκτήσουν μωρό αλλά και για τους εκμεταλλευτές των παιδιών ή τους εμπόρους οργάνων για μεταμόσχευση. Την εποχή εκείνη έφθαναν στην Αλβανία караβάνια ολόκληρα όχι μόνο από τις γειτονικές χώρες, Ελλάδα, Ιταλία και Αυστρία, αλλά ακόμη και από τις ΗΠΑ και τον Καναδά. Διάλεγαν το παιδί που τους άρεσε, πλήρωναν το πολύ 5.000 δολάρια και φεύγοντας, το έπαιρναν μαζί τους. Σε άλλες περιπτώσεις οι «παιδοκλέφτες» απαγάγουν παιδιά και τα διοχετεύουν στο εξωτερικό, πουλώντας τα στα νέα σκλαβοπάζαρα της Ευρώπης και της Αμερικής, είτε ολόκληρα σε άτεκνα ζευγάρια

³⁹ Το Info Press λειτουργεί σύμφωνα με το Άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

της δυτικής Ευρώπης ή ως «ανταλλακτικά» για μεταμοσχεύσεις έναντι δεκάδων χιλιάδων δολαρίων. Έτσι λοιπόν, με αδιαφανείς συνοπτικές και νομιμοφανείς διαδικασίες εκατοντάδες βρέφη άλλαξαν στην κυριολεξία χέρια και ταυτότητα.

Τα κυκλώματα αυτά, όπως προκύπτει από τα στοιχεία που διαθέτει η Υποδιεύθυνση Προστασίας Ανηλίκων της Ασφαλείας Αττικής, έχουν απλώσει τα πλοκάμια τους και στην Ελλάδα. Ο Διευθυντής της Υπηρεσίας κος Γεώργιος Γλυκόπουλος αναφέρει ότι η κατάσταση δεν έχει αλλάξει καθόλου και ότι τα τελευταία χρόνια έχουν σχηματισθεί δώδεκα δικογραφίες που βασίζονται σε καταγγελίες για αγοραπωλησίες βρεφών. Σαράντα τρία άτομα έχουν παραπεμφθεί για αυτόν τον λόγο στη Δικαιοσύνη.

Σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως επισημαίνει κος Γλυκόπουλος, τα κυκλώματα προσπαθούν να προσδώσουν νόμιμο χαρακτήρα στην όλη επιχείρηση. Τα ζευγάρια λοιπόν, εμφανίζουν ψευδώς τα παιδιά ως δικά τους, καταφεύγουν στην Πρόνοια και δηλώνουν ότι αδυνατούν να τα αναθρέψουν. Ταυτοχρόνως, έχουν βρει και τους αγοραστές, πλούσιες άτεκνες οικογένειες που εκδηλώνουν ενδιαφέρον να τα υιοθετήσουν. Με τον παραπάνω τρόπο έχουν υιοθετηθεί δεκάδες παιδιά ως τώρα. Αυτά όμως ήταν «τυχερά». Διότι πολλά παιδιά είτε μετατρέπονται σε «εξαρτήματα» μεταμοσχεύσεων είτε καθίστανται αντικείμενα σεξουαλικής εκμετάλλευσης. Πολλές εξαφανίσεις παιδιών στην Ελλάδα, που αφορούν κυρίως παιδιά Αλβανών, Ρουμάνων και Βουλγάρων ή Αθίγγανων συνδέονται με τα κυκλώματα της παιδικής πορνείας.

Γίνεται λοιπόν κατανοητό ότι το φαινόμενο των παράνομων υιοθεσιών, που δεν αποσκοπούν πάντα στο καλό του υιοθετούμενου, είναι σοβαρό και πολυδιάστατο. Το πρώτο βήμα στην αντιμετώπισή του είναι ο ακριβής προσδιορισμός των παράνομων υιοθεσιών στην Ελλάδα. Πρέπει βέβαια να επισημανθεί ότι είναι πρακτικώς πολύ δύσκολο να διαπιστωθεί ποιο από τα εκατοντάδες παιδιά, που φθάνουν σήμερα στην Ελλάδα με τους πρόσφυγες, ανήκει σε ποιους γονείς και αν οι γονείς που το δηλώνουν είναι οι πραγματικοί. Ωστόσο, οι Ελληνικές Αρχές καταβάλλουν καθημερινά προσπάθειες για να εκλείψει το φαινόμενο των παράνομων υιοθεσιών. Μάλιστα, η Ελληνική Δικαιοσύνη με αυστηρό νόμο επιβάλλει σκληρές ποινές σε όσους παρανομούν, είτε "δίνοντας" κάποιο παιδί είτε "παίρνοντάς" το.

2.2. ΟΙ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΚΛΕΙΣΤΗΣ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ

Η ιδρυματική περίθαλψη των παιδιών και νέων στην Ελλάδα εξασφαλίζεται μέσω της λειτουργίας ενός δικτύου προνοιακών υπηρεσιών και προγραμμάτων κοινωνικής φροντίδας των αποκεντρωμένων Μονάδων Κοινωνικής Φροντίδας -που ανήκουν στις Υγειονομικές Περιφέρειες- καθώς και των Ν.Π.Ι.Δ. μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, εκκλησιαστικών ή φιλανθρωπικών, πάντα υπό την εποπτεία του κράτους. Προσανατολίζονται κυρίως στην κάλυψη ατόμων με σωρευτικά κοινωνικοοικονομικά προβλήματα ή προβλήματα ένταξης και προσαρμογής. Αυτόνομη και ξεχωριστή είναι η κάλυψη των παιδιών με ειδικές ανάγκες.

Η εισαγωγή απροστάτευτων ανηλίκων στα Ιδρύματα γίνεται με δύο τρόπους :

- Μετά από αίτηση των γονέων στη Διεύθυνση Κοινωνικής Πρόνοιας της οικείας Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης. Στην περίπτωση αυτή διενεργείται κοινωνική έρευνα για τη βεβαιότητα των περιστατικών και σύνταξη σχετικής αίτησης.
- Με εισαγγελική παραγγελία. Όταν διαπιστώνεται παραβατικότητα ή κακοποίηση καθώς και επιμέρους προβλήματα (οικογενειακά, οικονομικά, υγείας κ.τ.λ.), η εισαγωγή σε Ιδρύματα γίνεται μετά από αίτηση του γονέα ή του κηδεμόνα ή κατόπιν εισαγγελικής εντολής.

Για την εισαγωγή στα δημόσια Ιδρύματα εμπλέκονται οι Υπηρεσίες Πρόνοιας της οικείας Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης, οι Περιφέρειες και το Εθνικό Κέντρο Άμεσης Κοινωνικής Βοήθειας (Ε.Κ.Α.Κ.Β.). Η ηλικία εισαγωγής των παιδιών στα ιδρύματα είναι 5,5 έως 16 ετών. Παραμένουν σε αυτά μέχρι την ενηλικίωσή τους, εκτός αν εκλείπουν οι λόγοι εισαγωγής τους, οπότε αποχωρούν νωρίτερα. Εξαίρεση αποτελούν τα παιδιά που σπουδάζουν, τα οποία μπορούν να παραμείνουν στα Ιδρύματα μέχρι την ολοκλήρωση των σπουδών τους και την επαγγελματική τους αποκατάσταση.

Κυριότερος φορέας περίθαλψης παιδιών και νέων στο πλαίσιο λειτουργίας του δημόσιου συστήματος πρόνοιας μέχρι το 2003 υπήρξε ο Εθνικός Οργανισμός Κοινωνικής Φροντίδας, ο οποίος είναι ΝΠΔΔ και είχε ιδρυθεί με τον Ν.2646/98, κατόπιν της συγχώνευσης σε αυτόν του πρώην Εθνικού Οργανισμού Πρόνοιας (Ε.Ο.Π.), του πρώην Πατριωτικού Ιδρύματος Κοινωνικής Πρόνοιας και Αντίληψης (Π.Ι.Κ.Π.Α.) και του Κέντρου Βρεφών “ΜΗΤΕΡΑ”. Στη συνέχεια, με τον Ν.3106/2003 όλοι οι παραπάνω

φορείς μετατρέπονται με τη μορφή ΝΠΔΔ σε αποκεντρωμένες και ανεξάρτητες υπηρεσιακές μονάδες του οικείου ΠΕ.Σ.Υ.Π. με διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια. Σήμερα, με τον νόμο 4025/2011 «Ανασυγκρότηση Φορέων Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Κέντρα Αποκατάστασης, Αναδιάρθρωση Ε.Σ.Υ. και άλλες διατάξεις» όλες οι Μονάδες Κοινωνικής Φροντίδας μετονομάζονται σε Κέντρα Προστασίας Παιδιού, συγχωνεύονται και υπάγονται στις οικείες Υγειονομικές Περιφέρειες.

Από την 1η Μαρτίου 2012 και σύμφωνα με τον νόμο 4052/2012 μεταφέρεται η Γενική Γραμματεία Πρόνοιας από το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης στο Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, στο οποίο συνεπώς υπάγονται και όλα τα Κέντρα Προστασίας Παιδιού.

Τα προγράμματα που υλοποιούνται σήμερα από τους υπάρχοντες φορείς στην πλειοψηφία τους αποτελούν συνέχεια πολιτικών που είχαν αναπτυχθεί από τους καταργημένους φορείς και περιλαμβάνουν τη λειτουργία των εξής :

- **Κέντρα Προστασίας Παιδιού (πρώην Κέντρα Παιδικής Μέριμνας και Παιδοπόλεις)**
- **Κέντρο Βρεφών “ΜΗΤΕΡΑ”**
- **Αποκεντρωμένες υπηρεσίες του πρώην Π.Ι.Κ.Π.Α.**
- **Προστατευόμενα διαμερίσματα και ξενώνες, εργαστήρια κ.α.**
- **Πρόγραμμα Προστασίας και Κοινωνικής Φροντίδας των Παιδιών στον Δρόμο**
- **Εθνικό Κέντρο Άμεσης Κοινωνικής Βοηθείας (Ε.Κ.Α.Κ.Β.)**
- **Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων του Υπουργείου Δικαιοσύνης**
- **Οι Μη Κερδοσκοπικές Προνοιακές Οργανώσεις της Ιδιωτικής Πρωτοβουλίας**
- **Οι Μη Κερδοσκοπικές Προνοιακές Οργανώσεις της Εκκλησίας της Ελλάδας**

2.2.1. Τα Κέντρα Προστασίας Παιδιού

Με το νόμο 2851/1922 ιδρύθηκαν τα Εθνικά Οικοτροφεία Απόρων Μαθητών. Στη συνέχεια, με το Βασιλικό Διάταγμα 273/1973 τα ανωτέρω Ορφανοτροφεία και Οικοτροφεία μετατράπηκαν σε Κέντρα Παιδικής Μέριμνας (Κ.Π.Μ.) και με την 8291/ 7-12-84 απόφαση εγκρίθηκε ο Κανονισμός Λειτουργίας των Κέντρων Παιδικής Μέριμνας.

Οι Παιδοπόλεις ιδρύθηκαν με πρωτοβουλία της βασίλισσας Φρειδερίκης, με Βασιλικό Διάταγμα της 10^{ης} Ιουλίου 1947. Αυτό έγινε στο πλαίσιο του εράνου «Πρόνοια Βορείων Επαρχιών Ελλάδος». Αρχικά οι Παιδοπόλεις λειτουργούσαν υπό την επίβλεψη του Βασιλικού Ιδρύματος Πρόνοιας. Μετά το τέλος του εμφυλίου πολέμου, οι περισσότερες από τις 52 περίπου Παιδοπόλεις έκλεισαν και έμειναν σε λειτουργία 14. Το 1970, το Ίδρυμα μετονομάστηκε σε Εθνικό Οργανισμό Πρόνοιας (Ε.Ο.Π.) (ΦΕΚ 125/2.6.1970) και οι Παιδοπόλεις συνέχισαν να λειτουργούν υπό την επίβλεψή του.

Μέχρι πρότινος λειτουργούσαν 13 Κέντρα Παιδικής Μέριμνας και 6 Παιδοπόλεις. Σήμερα, τα Κέντρα Παιδικής Μέριμνας και οι Παιδοπόλεις έχουν μετονομαστεί σε Κέντρα Προστασίας Παιδιού, αφού πρώτα συγχωνεύθηκαν ανά Υγειονομική Περιφέρεια. Συνολικά αυτές οι Μονάδες Κοινωνικής Φροντίδας φιλοξενούν 800-1000 παιδιά. Σκοπός των Κέντρων Προστασίας Παιδιού είναι η σίτιση, ένδυση, πρωτοβάθμια ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, εκπαίδευση-επαγγελματική κατάρτιση, φροντιστηριακή βοήθεια, συναισθηματική και ψυχολογική στήριξη από ειδικούς επιστήμονες, ψυχαγωγία, δυνατότητες δημιουργικής αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου καθώς και κάθε άλλη αναγκαία φροντίδα των παιδιών που αποδεδειγμένα είναι απροστάτευτα και στερούνται οικογενειακής φροντίδας. Επιπρόσθετα σε κάποια από τα Κέντρα εφαρμόζονται προγράμματα εναλλακτικής μορφής παιδικής προστασίας, όπως προγράμματα υιοθεσίας, ανάδοχων οικογενειών και φιλοξενίας των παιδιών σε οικογένειες για τα Σαββατοκύριακα, τις γιορτές και τους καλοκαιρινούς μήνες. Τέλος, ως εναλλακτική λύση στην πλήρη φιλοξενία -η οποία περιορίζει την επικοινωνία και την αίσθηση ευθύνης της οικογένειας απέναντι στο παιδί- προσφέρεται ολόημερη φιλοξενία σε παιδιά τα οποία διανυκτερεύουν στα σπίτια τους. Αρμόδια υπηρεσία για να γίνει εισαγωγή παιδιού σε Κέντρο είναι η Διεύθυνση Κοινωνικής Πρόνοιας της οικείας Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης. Απαραίτητες προϋποθέσεις για την εισαγωγή είναι οι εξής :

- ηλικία παιδιού: 5,5- 16 ετών,

- ύπαρξη κοινωνικών κριτηρίων, όπως: παιδιά ορφανά από δύο ή ένα γονέα, παιδιά αναπήρων γονέων, παιδιά τυφλών ή κωφών ή γενικά αναπήρων ή φυματικών ή φυλακισμένων για μεγάλο χρονικό διάστημα, πολυτέκνων και απόρων οικογενειών, αγροτικών και ορεινών περιοχών, σε συνδυασμό με την οικονομική αδυναμία της οικογένειάς τους να τα αναθρέψουν,
- οι εισαγόμενοι πρέπει να είναι σωματικώς, ψυχικώς και πνευματικώς υγιείς και αρτιμελείς. Απαγορεύεται η εισαγωγή παιδιών που πάσχουν από χρόνια μεταδοτικά νοσήματα.

Προνόμια των φιλοξενούμενων παιδιών

Πρώτα-πρώτα τα φιλοξενούμενα παιδιά απολαμβάνουν τις υπηρεσίες των Κέντρων Προστασίας Παιδιού εντελώς δωρεάν. Δεν υφίσταται καμία διάκριση των παιδιών ως προς την καταγωγή, τη φυλή, την κοινωνική θέση κ.α. Τα παιδιά παραμένουν στα Κέντρα Προστασίας Παιδιού συνήθως μέχρι την ενηλικίωσή τους. Δύναται όμως είτε να αποχωρήσουν νωρίτερα γιατί παύουν οι λόγοι για τους οποίους εισήχθησαν είτε να παραμείνουν στο Κέντρο περισσότερο χρόνο για την κάλυψη του χρονικού διαστήματος των σπουδών τους.

Επιπρόσθετα, προβλέπεται ειδικό πρόγραμμα κοινωνικής υποστήριξης των νέων που αποχωρούν από τα Κ.Π.Π. Εξασφαλίζεται η παροχή οικονομικής στήριξης και συμβουλευτικής και ενημέρωσης στους αποφοίτους των Κ.Π.Π. που στερούνται βοήθεια από το οικογενειακό τους περιβάλλον για την αντιμετώπιση της εκτός του Κέντρου ζωής (σπουδές, στρατιωτική θητεία, επαγγελματική αποκατάσταση, κοινωνική ενσωμάτωση).

Τέλος σύμφωνα με τις διατάξεις του Νόμου 3491/2006 προβλέπεται ειδική ρύθμιση για την με προτεραιότητα πρόσληψη στο δημόσιο τομέα των ατόμων που μεγάλωσαν σε βρεφοκομεία ή πρώην ορφανοτροφεία (εννοούνται τα Κ.Π.Π.). Συγκεκριμένα ρυθμίζεται: «Μέχρι 5% των θέσεων τακτικού προσωπικού και προσωπικού με σύμβαση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου των Δήμων, Κοινοτήτων και Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων καθώς και ιδρυμάτων τους ή επιχειρήσεών τους ή άλλων νομικών τους προσώπων επιτρέπεται κατά παρέκκλιση του Νόμου 2190/1994 να καλύπτονται με άτομα τα οποία ανατράφηκαν σε δημόσιο, εκκλησιαστικό, δημοτικό ή κοινοτικό βρεφοκομείο ή ορφανοτροφείο ή σε βρεφοκομείο ή ορφανοτροφείο ιδρύματος ή σωματείου της περιοχής του ίδιου νομού, επί επταετίας τουλάχιστον».

Το Παπάφειο
Κέντρο Προστασίας Παιδιού Αρρένων
(πρώην Κέντρο Παιδικής Μέριμνας)
«Ο Μελιτεύς»

Ιστορικά στοιχεία

Το Παπάφειο Κέντρο Προστασίας Παιδιού (Κ.Π.Π.) Αρρένων Θεσσαλονίκης «Ο ΜΕΛΙΤΕΥΣ» είναι από τα παλαιότερα και τα μεγαλύτερα προνοιακά Ιδρύματα στην Ελλάδα. Ιδρύθηκε το 1884 από το μεγάλο Εθνικό Ευεργέτη **Ιωάννη Παπάφη**. Για την υλοποίηση της ίδρυσης του Κέντρου και για τη συντήρηση αυτού είχε αφήσει σε τράπεζα της Γαλλίας 100.000 χρυσές λίρες.

Από την έναρξη της λειτουργίας του το Παπάφειο Κ.Π.Π. «Ο Μελιτεύς», έδωσε δείγματα γραφής στο Ελληνικό Έθνος και σε ειρηνικές περιόδους αλλά και σε δύσκολες ιστορικές στιγμές με τεράστια κοινωνική προσφορά.

Ήταν εκείνο που στάθηκε στον χειμαζόμενο λαό της Θεσσαλονίκης και γενικότερα στον λαό της Μακεδονίας στους Εθνικούς και στους Βαλκανικούς Αγώνες. Άλλωστε χαρακτηριστικό είναι ότι ακόμη και στο αρχιτεκτονικό του σχέδιο δόθηκε το σχήμα "Ε" για να γίνει ο φάρος που θα θυμίζει στους υπόδουλους Έλληνες την Ελλάδα, την Ελπίδα και την Ελευθερία.

Στις ειρηνικές περιόδους περιέθαλπε τεράστιο αριθμό παιδιών, παιδιών που είχαν ανάγκη περίθαλψης και αγωγής. Τα προετοίμασε για την ένταξή τους στην κοινωνία. Εδώ διδάχθηκαν κάποια τέχνη, από το Κέντρο και βοηθήθηκαν να ακολουθήσουν ανώτερες και ανώτατες σπουδές. Δεν είναι λίγοι οι απόφοιτοι σ' όλη την Ελλάδα που κατέχουν ηγετικές κοινωνικές θέσεις και προσφέρουν από την πλευρά τους πλούσιο κοινωνικό έργο.

Κατά τον πρώτο χρόνο της λειτουργίας του Κέντρου 1903-1904, οι οικότροφοι ήταν 57, το 1909-1910 έγιναν 126 και το 1962 φθάνουν τους 450. Το Κέντρο παράλληλα με τη διαμονή εξασφάλιζε στους ανήλικους φιλοξενούμενους θεωρητική και τεχνική εκπαίδευση.

Πολλές φορές η αρχική χρήση του ιδρύματος παραβλέφθηκε προκειμένου να καλυφθούν έκτακτες στεγαστικές ανάγκες του λαού της Μακεδονίας. Χαρακτηριστικά το 1912, μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης και μέχρι το Δεκέμβριο του 1913, χρησιμοποιείται σαν στρατιωτικό νοσοκομείο. Εκεί, στις 5 Μαρτίου 1913, διαπιστώνεται ο θάνατος του βασιλιά Γεωργίου του Α'.

Η κτιριακή υποδομή του Ιδρύματος

Το Παπάφειο αποτελεί αντιπροσωπευτικό δείγμα της αρχιτεκτονικής των δημόσιων κτιρίων, που άρχισε να διαμορφώνεται στη Θεσσαλονίκη ήδη από την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα. Έχει κηρυχτεί από το Υπουργείο Πολιτισμού, έργο άξιο διατήρησης και αποτελεί αντιπροσωπευτικό δείγμα μιας συγκεκριμένης αρχιτεκτονικής αντίληψης τόσο σε επίπεδο σχεδιασμού και μορφολογικής επεξεργασίας όσο και τεχνολογικής κατασκευής. Εκφράζει όλη την περιρρέουσα ατμόσφαιρα της εποχής και αποτελεί προβολή μιας ακμάζουσας Ελληνορθόδοξης Κοινότητας που δηλοποιεί την παρουσία της με έργα κλίμακας λαμπρά και επιβλητικά μέσα στην Οθωμανική επικράτεια. Εντάσσεται σε ευρύτερο σύνολο κοινωφελών και δημοσίων κτιρίων που κτίζονται από τους μεγάλους ευεργέτες της εποχής.

Καταλαμβάνει το μεσαίο τμήμα οικοπέδου, συνολικού εμβαδού περίπου 7000 m², μεταξύ των οδών ΣΥΜΕΩΝΙΔΗ - ΠΑΠΑΦΗ - ΛΑΜΠΡΑΚΗ - ΚΑΤΣΙΜΙΔΗ.

Το κτίριο του Παπάφειου Κ.Π.Π. διαρθρώνεται σε τρία επίπεδα : ισόγειο και δύο ορόφους.

- Στο ισόγειο τοποθετούνται: τραπεζαρία, εντευκτήριο, χώρος αναψυχής, εργαστήριο ραφείου και αποθήκες ιματισμού, κοιτώνες υπηρετικού προσωπικού κ.α.
- Στον α' όροφο: αίθουσες διδασκαλίας, γραφεία διδακτικού προσωπικού. Επίσης το πρώην γραφείο του διευθυντή που έχει μετατραπεί σε μουσείο-μνήμη προς το βασιλιά Γεώργιο τον Α' που πέθανε εκεί.
- Στον β' όροφο βρίσκονται οι κοιτώνες των παιδιών και στο κέντρο η αίθουσα των τελετών.

Το Παπάφειο σήμερα

Το Παπάφειο Κ.Π.Π. σήμερα στηριζόμενο στην ιστορική του πορεία και αφού πέρασε μια σκληρή δοκιμασία και εξήλθε χάρις στην σθεναρή αντίσταση των μαθητών του των αποφοίτων του, των υπαλλήλων του, και του λαού της Θεσσαλονίκης επανέρχεται σιγά - σιγά στην πρότερή του κατάσταση και στον ιερό σκοπό που ο ιδρυτής του έδωσε σαν παρακαταθήκη.

Το Ίδρυμα ανήκει στο Α' Πε.Σ.Υ.Π. Κεντρικής Μακεδονίας και λειτουργεί σύμφωνα με τον υπ' αριθμ. Γ2β/Οκ/8291/ΦΕΚ 860/84 τ. β' Κανονισμό των Κέντρων Παιδικής Μέριμνας. Σκοπός του είναι η περίθαλψη, η μόρφωση και η επαγγελματική

εκπαίδευση των παιδιών που αποδεδειγμένα είναι απροστάτευτα και στερούνται οικογενειακής φροντίδας. Επίσης, σύμφωνα με την υπ' αριθμ. Γ2β/5547/5-12-91 απόφαση του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης κατά παρέκκλιση των κειμένων διατάξεων παρέχεται από το Ίδρυμα στέγη σε απόρους φοιτητές.

Σήμερα φιλοξενεί και περιθάλπει 130-150 παιδιά που φοιτούν σε διάφορα σχολεία της πόλης, Δημοτικά, Γυμνάσια, Λύκεια, ΤΕΛ, ΤΕΣ, ΟΑΕΔ, Ιδιωτικές Σχολές και Πανεπιστήμια.

Σκοπός του Ιδρύματος δεν είναι η απλή φιλοξενία παιδιών, αλλά η όσο το δυνατόν καλύτερη διαπαιδαγώγηση αυτών στα πρότυπα της οικογένειας. Για αυτό και λειτουργούν σε καθημερινή βάση φροντιστηριακά τμήματα για μαθησιακές δυσκολίες των παιδιών στα φιλολογικά, μαθηματικά, εκμάθησης της αγγλικής γλώσσας και άλλων. Για μαθητές φιλοξενούμενους του Κέντρου που θέλουν να κατευθυνθούν σε επαγγελματική εκπαίδευση έχουν δημιουργηθεί τμήματα Τεχνικών Σχολών.

Επίσης, από το 1909 μπήκαν οι βάσεις της Μουσικής, με τη γνωστή Μπάντα του Παπάφειου που τροφοδότησε με μουσικούς τις μπάντες και ορχήστρες όλης της Ελλάδας. Η περίφημη μπάντα του Παπάφειου, που αυτή τη στιγμή αριθμεί τριάντα παιδιά, παιανίζει στις παρελάσεις των Εθνικών επετείων της 28ης Οκτωβρίου και την 25ης Μαρτίου.

Συμπληρωματικά λειτουργούν, κατά διαστήματα και εφόσον τα οικονομικά το επιτρέπουν, μέσα στο κέντρο διάφορες ομάδες δημιουργικής αξιοποίησης ελεύθερου χρόνου των μαθητών, με σκοπό την διεύρυνση των ενδιαφερόντων των παιδιών, την άθλησή τους και την εκμάθηση τεχνών ως χόμπι αλλά και την δυνατότητα απόκτησης εφοδίων επαγγελματικής κατάρτισης.

Πάντως πολύτιμη υπήρξε η βοήθεια του Συλλόγου των αποφοίτων του Ιδρύματος που πάντα προσπαθεί, αγωνίζεται για το Ίδρυμα και βρίσκεται στο πλευρό των παιδιών.

Η μη κερδοσκοπική εταιρεία "ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ"

Στα πλαίσια προσφοράς στο κοινωνικό σύνολο το Παπάφειο μαζί με τον Σύλλογο Γονέων ατόμων με ειδικές ανάγκες και το Ίδρυμα Άγιος Παντελεήμων δημιούργησε την αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία "ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ" στην οποία και παραχώρησε το επισκευασμένο κτίριο των παλαιών εργαστηρίων όπου δημιουργήθηκε αρχικά Σταθμός ολιγόωρης φιλοξενίας παιδιών με ειδικές ανάγκες. Στην συνέχεια και σε

συνεργασία και με το Υπουργείο Μακεδονίας Θράκης και με άλλους φορείς όπως το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, το Χαμόγελο του Παιδιού, υλοποιείται πρόγραμμα φιλοξενίας των "παιδιών του δρόμου".

Διοίκηση και Οικονομικοί πόροι

Σήμερα το Ίδρυμα διοικείται από 5μελές Διοικητικό Συμβούλιο με Πρόεδρο (σύμφωνα και με την διαθήκη του αιμνήστου ευεργέτη Ιωάννη Παπάφη) τον Παναγιώτατο Μητροπολίτη και ως Προεδρεύοντα το Πανοσιολογιότατο Αρχιμανδρίτη και Πρωτοσύγκελο της Ιεράς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης. Μέλη του αποτελούν ένας αιρετός εκπρόσωπος ΤΥΔΚ, ένας εκπρόσωπος του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, ένας αιρετός εκπρόσωπος του Εργατικού Κέντρου και ένας εκπρόσωπος των μαθητών του Ιδρύματος (εφόσον υπάρχει ενήλικος μαθητής). Οι ανωτέρω σήμερα τοποθετούνται από τον Γ.Γ. Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας.

Οικονομικοί πόροι λειτουργίας του Ιδρύματος προέρχονται από την κρατική επιχορήγηση του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, όπου και ανήκει, ίδια έσοδα εξ ενοικίων δωρηθέντων ακινήτων και από εθελοντικές δωρεές και εισφορές.

Η πρώην Παιδόπολη «Αγία Βαρβάρα» Ν. Σμύρνης

Η πρώην Παιδόπολη «Αγία Βαρβάρα» άρχισε να λειτουργεί το Μάιο του 1949 στη Γλυφάδα ως επαγγελματική σχολή, με σκοπό να βοηθήσει νεαρά απροστάτευτα κορίτσια να αποκτήσουν ένα βιοποριστικό επάγγελμα. Το 1951 καταρτίστηκε πρόγραμμα λειτουργίας της Σχολής, προστέθηκαν μαθήματα οικοκυρικών, και μετονομάστηκε σε «Οικοκυρική και Επαγγελματική Σχολή Αγία Βαρβάρα». Το ίδιο έτος η Σχολή μεταφέρθηκε, όπου και στεγάζεται μέχρι σήμερα, λειτουργώντας παράλληλα ως χώρος φιλοξενίας και εκπαίδευσης, στο κτίριο του Ιωσηφόγλειου Ορφανοτροφείου, συνολικής έκτασης περίπου 3.000 τ.μ., επί της λεωφόρου Συγγρού στη Νέα Σμύρνη εντός αλσουλίου έκτασης 8.500 τ.μ.

Η π.Παιδόπολη σε κανονικές συνθήκες είχε τη δυνατότητα να φιλοξενεί 60 παιδιά, αλλά φαίνεται ότι ο αριθμός των παιδιών που μπορούν να φιλοξενηθούν στην πράξη είναι πολύ μικρότερος. Αποτελείται από τρεις ορόφους έκτασης 1000 τ.μ. έκαστος. Στο ισόγειο βρίσκονται η γραμματεία, το γραφείο κοινωνικής υπηρεσίας, η διαχείριση, άλλα γραφεία και αποθηκευτικοί χώροι, καθώς επίσης και μέρος του αρχείου του ΕΟΠ. Στον πρώτο όροφο λειτουργούν η τραπεζαρία, τα εργαστήρια κοπτικής-ραπτικής και ο χώρος ψυχαγωγίας έκτασης 100τ.μ. Στον δεύτερο όροφο βρίσκονται οι κοιτώνες όπου φιλοξενούνται τα κορίτσια του ιδρύματος.

Η π.Παιδόπολη «Αγία Βαρβάρα» Νέας Σμύρνης Αττικής λειτουργεί δυνάμει των διατάξεων του Ν.Δ. 572/1970 «Περί οργανώσεως, διαρθρώσεως, λειτουργίας και αρμοδιοτήτων των πάσης κατηγορίας νομικών προσώπων, οργανισμών και επιτροπών, εν τη διοίκησει των οποίων μετέχει ο Βασιλεύς ή μέλος της Βασιλικής οικογένειας».

Επιπρόσθετα, η λειτουργία της π.Παιδόπολης διέπεται ακόμη από τον κανονισμό λειτουργίας του έτους 1948 («Κανονισμός Λειτουργίας Παιδοπόλεων, εγκριθείς και κυρωθείς υπό της Επιτροπής Συντονισμού Διασώσεως και Περιθάλψεως Ελληνοπαίδων»). Ωστόσο, σύμφωνα με την πρώην Διευθύντρια του Ιδρύματος κ. Κουρή, ο κανονισμός έχει υποστεί στην πράξη κάποιες τροποποιήσεις, προκειμένου να ανταποκρίνεται περισσότερο στις σύγχρονες συνθήκες και ανάγκες.

Σήμερα στην π.Παιδόπολη φιλοξενούνται 21 κορίτσια με προβλήματα ένταξης - προσαρμογής και παραβατική συμπεριφορά προερχόμενα κατά βάση από οικογένειες με κοινωνικοοικονομικά προβλήματα.

Ύστερα από προσωπική επίσκεψη στην π. Παιδόπολη, παρατηρήθηκε ότι στα κορίτσια προσφέρονται εκτός από στέγη, φροντίδα και συναισθηματική υποστήριξη, εξαιρετικές εκπαιδευτικές δυνατότητες. Παρακολουθούν κανονικά τα μαθήματά τους στα σχολεία της περιοχής, τους παρέχονται, όμως, επιπλέον της φροντιστηριακής υποστήριξης, διδασκαλία ξένων γλωσσών, μαθήματα χρήσης ηλεκτρονικού υπολογιστή, χορωδίας, ελληνικών χορών, θεάτρου, γυμναστικής, και ευκαιρίες πολλών άλλων χρήσιμων απασχολήσεων, ανάλογα με την τάση και το ταλέντο του κάθε κοριτσιού. Γενικά, όπως επισημαίνουν οι κοινωνικοί λειτουργοί της π.Παιδόπολης, καταβάλλονται μεγάλες προσπάθειες για να παρέχεται στα κορίτσια ό,τι χρειάζονται για να μεγαλώσουν και να προχωρήσουν ως ενήλικες με όλα εκείνα τα εφόδια που απαιτούνται σε μια σύγχρονη κοινωνία.

Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στα θέματα υγείας των κοριτσιών. Όλα τα κορίτσια εξετάζονται προληπτικά από γιατρούς και η παροχή ιατρικής φροντίδας όταν χρειαστεί είναι άμεση και αποτελεσματική. Την ψυχαγωγία των κοριτσιών που περιλαμβάνει παιχνίδια, ομαδικές εκδηλώσεις, συναναστροφές με συζητήσεις και διασκέδαση, συμπληρώνουν ποικίλες εκδρομές, περίπατοι, κινηματογράφος, θέατρο, ταξίδια κ.α.

Όπως αναφέρουν οι κοινωνικοί λειτουργοί της π.Παιδόπολης, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην εναρμόνιση των σχέσεων των κοριτσιών με τις οικογένειες και τους κηδεμόνες τους και καταβάλλεται προσπάθεια από εξειδικευμένο επιστημονικό προσωπικό, που προσφέρει ψυχολογική υποστήριξη στα κορίτσια και στους γονείς τους, να ξεπεράσουν τα προβλήματά τους και να μην αποκοπούν από το οικογενειακό τους περιβάλλον.

Με τη συμπλήρωση της ηλικίας των 18 ετών τα κορίτσια ολοκληρώνουν το βασικό κύκλο φιλοξενίας τους στην π.Παιδόπολη και τυπικά αποφοιτούν, όπως προβλέπεται από το Καταστατικό. Ολοκληρώνεται δηλαδή, η βασική προσπάθεια παροχής στέγης, φροντίδας, συναισθηματικής υποστήριξης, παιδείας και μόρφωσης προς τα κορίτσια. Στη συνέχεια, αρχίζει η δεύτερη κι εξίσου σημαντική φροντίδα προς τα κορίτσια, η φροντίδα της μελλοντικής επαγγελματικής και οικογενειακής αποκατάστασης. Υπάρχει ένα ειδικό πρόγραμμα Κοινωνικής Υποστήριξης, αν και όχι πλήρως ανεπτυγμένο, για τα κορίτσια που αποχωρούν από την π.Παιδόπολη. Μέσω του προγράμματος παρέχεται οικονομική στήριξη στις απόφοιτες που στερούνται βοήθεια από γονείς – κηδεμόνες ή άλλους συγγενείς και οικείους, για τη συνέχιση των σπουδών τους, για την επαγγελματική αποκατάστασή τους και για την εν γένει εξέλιξή τους.

Το Δεκέμβριο του 1998 η π.Παιδόπολη φιλοξένησε το πρόγραμμα «Προστασία και κοινωνική φροντίδα των παιδιών στο δρόμο» που είχε καταρτιστεί για την προσωρινή στέγαση και προστασία, από πολλαπλές μορφές κινδύνων, των παιδιών που επαιτούν στο δρόμο. Ωστόσο, σύμφωνα με πόρισμα του Συνηγόρου του Πολίτη το πρόγραμμα, δεν στέφθηκε με επιτυχία. Χαρακτηριστικό είναι ότι εξαιτίας τραγικών ελλείψεων και αστοχιών, από το σύνολο 661 παιδιών που φιλοξενήθηκαν στην π.Παιδόπολη κατά την περίοδο 1998-2002, τα 502 από αυτά θεωρήθηκαν επίσημα «εξαφανισμένα».

2.2.2. ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΒΡΕΦΩΝ «ΜΗΤΕΡΑ»

Ίδρυση και σκοποί του Κέντρου

Το Κέντρο Βρεφών «ΜΗΤΕΡΑ», ένας από τους κύριους φορείς παιδικής προστασίας στην Ελλάδα, ιδρύθηκε με τη μορφή του Ιδρύματος Ν.Π.Ι.Δ. με πρωτοβουλία της Πριγκίπισσας Ειρήνης το 1953 με το Β.Δ. 2285/1952. Σήμερα είναι κρατικό Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου, μη κερδοσκοπικός οργανισμός και τελεί υπό την εποπτεία και τον έλεγχο του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης.

Σκοπός του Κέντρου από την πρώτη μέρα λειτουργίας του αλλά και σε όλα τα 50 και πλέον χρόνια δράσης του αποτέλεσε η ουσιαστική εν γένει προστασία κάθε βρέφους και νηπίου που στερείται ομαλού οικογενειακού περιβάλλοντος μέσω της προσφοράς εξειδικευμένων και εξατομικευμένων υπηρεσιών σε παιδιά και γονείς που βρίσκονται σε δύσκολες ψυχοκοινωνικές συνθήκες.

Το Κέντρο Βρεφών «ΜΗΤΕΡΑ» πιστεύει ότι η καλύτερη πρόνοια για το παιδί είναι η καλή οικογενειακή φροντίδα και ότι όλα τα παιδιά έχουν το δικαίωμα να μεγαλώνουν σε ομαλό οικογενειακό περιβάλλον. Επίσης, θεωρεί ότι η προτιμητέα λύση είναι να βοηθηθούν και να αναλάβουν τη φροντίδα του παιδιού οι φυσικοί γονείς και μόνον εφόσον η φυσική οικογένεια δεν ενδιαφέρεται ή αδυνατεί να ανταποκριθεί στο γονικό της ρόλο, να επιλέγονται εναλλακτικές λύσεις όπως οι ανάδοχοι και θετές οικογένειες. Γι' αυτό καταβάλλονται προσπάθειες ώστε η παραμονή των παιδιών μέσα στο Ίδρυμα να είναι όσο το δυνατόν πιο σύντομη και να εξασφαλίζεται έγκαιρα γι' αυτά ικανοποιητικό οικογενειακό περιβάλλον.

Το έργο του Κέντρου

Το έργο του Κέντρου, του οποίου όπως προαναφέρθηκε, σκοπός είναι η ουσιαστική προστασία βρεφών και νηπίων, προωθείται μέσω των παρακάτω δράσεων:

- Η ιδρυματική και εξω-ιδρυματική προστασία των απροστάτευτων, κακοποιημένων, παραμελημένων παιδιών καθώς και των μητέρων τους. Κατά την παραμονή των παιδιών στο κέντρο εκτός από τις καλές συνθήκες διατροφής, υγείας και περιβάλλοντος που εξασφαλίζονται γι' αυτά, τα παιδιά βοηθούνται στην ομαλή ψυχοκινητική, συναισθηματική και κοινωνική τους εξέλιξη ενώ κατά

την παραμονή των μητέρων στο Κέντρο μείζονος σημασίας δράση είναι η ψυχολογική υποστήριξή τους για την διατήρηση των συναισθηματικών δεσμών τους με τα παιδιά τους.

- Η αναδοχή και υιοθεσία προστατευόμενων από τον φορέα παιδιών.
- Η αναζήτηση ριζών και η παροχή συμβουλευτικής στα ίδια τα υιοθετημένα άτομα, στις θετές ή και στις βιολογικές οικογένειες.
- Όλα τα συναφή προγράμματα ή δραστηριότητες που ήθελαν ανατεθεί σε αυτό από το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης.

Η λειτουργία και τα προγράμματα του κέντρου

Το Κέντρο Βρεφών «ΜΗΤΕΡΑ» παρέχει ιδρυματική προστασία για παιδιά, ηλικίας 0-6 χρόνων, που στερούνται το οικογενειακό περιβάλλον ή χρειάζεται να απομακρυνθούν από τους γονείς τους προσωρινά ή μόνιμα. Τα παιδιά φιλοξενούνται σε περίπτερα των 12 έως 13 παιδιών, με συνολική δυναμικότητα περίπου 100 θέσεων. Οι Βρεφονηπιοκόμοι παρέχουν φροντίδα και αγωγή στα παιδιά, τα οποία παράλληλα παρακολουθούνται από παιδίατρους και ψυχολόγους.

Παράλληλα, στο χώρο του κέντρου λειτουργεί περίπτερο μητέρων για τη φιλοξενία 18 εγκύων και λεχωιδών. Εκτός από τη στέγη, τροφή και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, στις μέλλουσες μητέρες παρέχεται ατομική και ομαδική κοινωνική εργασία.

Επιπλέον, υπάρχει ειδικό περίπτερο για συμβουλευτική υποστήριξη από κοινωνικούς λειτουργούς και ψυχολόγους. Περιστασιακά λοιπόν, μητέρες με τα μωρά τους μπορούν να φιλοξενηθούν στο περίπτερο για σύντομο χρονικό διάστημα. Επίσης, συμβουλευτική βοήθεια και υποστηρικτικές υπηρεσίες παρέχονται και σε εγκύους και λεχωίδες που δεν εισάγονται στο Περίπτερο "Μητέρων".

Στο Κέντρο λειτουργούν ακόμη προγράμματα συμβουλευτικής και νομικής υποστήριξης σε γονείς - και ειδικότερα σε μόνους γονείς - που περνούν κρίση, με στόχο να παραμείνουν τα παιδιά κοντά τους ή σε γονείς των οποίων τα παιδιά απομακρύνθηκαν προσωρινά, ώστε να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες για την επιστροφή τους. Η προσφορά υπηρεσιών συνεχίζεται και μετά την επάνοδο του παιδιού στη βιολογική του οικογένεια, ανάλογα με τις ανάγκες του.

Τα φιλοξενούμενα στο Κέντρο παιδιά δύναται να τοποθετούνται προσωρινά σε ανάδοχες οικογένειες. Σε τέτοια περίπτωση εξακολουθούν να βρίσκονται υπό την προστασία του κέντρου, καθώς παρακολουθούνται από διεπιστημονική ομάδα για όσο

διάστημα παραμένουν σε ανάδοχη οικογένεια ή μέχρι να γίνουν κοινωνικά και οικονομικά αυτοδύναμα. Οι ανάδοχες οικογένειες επιλέγονται μετά από κοινωνική έρευνα που γίνεται για την εξακρίβωση της ηθικής τους υπόστασης, της υγείας τους, των συνθηκών της ζωής τους και της αγάπης τους για το παιδί. Στη συνέχεια, οι ανάδοχοι γονείς βοηθούνται στο έργο τους οικονομικά και συμβουλευτικά και βρίσκονται σε συνεχή συνεργασία με το Κέντρο.

Το Τμήμα υιοθεσιών δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην προετοιμασία φυσικών γονέων, παιδιού και θετών γονέων για την υιοθεσία, καθώς επίσης και στην εξεύρεση θετών οικογενειών για παιδιά με ειδικές ή ιδιαίτερες ανάγκες. Βέβαια, οι υποψήφιοι θετοί γονείς πρέπει να πληρούν τις προϋποθέσεις (υγεία, ηλικία, κοινωνικοοικονομική κατάσταση, ικανότητα να αναθρέψουν το παιδί προσηκόντως), προκειμένου η υιοθεσία να αποβεί προς όφελος του παιδιού. Παράλληλα, το Τμήμα συμβουλευτικής του Κέντρου προσφέρει τη βοήθειά του σε θετές οικογένειες και υιοθετημένα άτομα που αναζητούν τις ρίζες τους.

Τέλος, τριάντα εθελοντές παρέχουν διάφορες υπηρεσίες στο κέντρο. Εθελοντές βρεφοκόμοι, γιατροί, οδοντίατροι, λογοθεραπευτές, και χειρουργοί βρίσκονται αμισθί στη διάθεση του «ΜΗΤΕΡΑ». Σημαντικές επίσης είναι και οι δωρεές διαφόρων πολιτών σε είδος (ένα νέο πούλμαν, εργασίες στο κτίριο, στα υδραυλικά, στους εξωτερικούς χώρους, κουβέρτες, κρεβάτια, τρόφιμα).

Το «ΜΗΤΕΡΑ» σήμερα

Τις δεκαετίες του '60 και του '70 το Κέντρο Βρεφών «ΜΗΤΕΡΑ» ήταν πρότυπο βρεφοκομείο για όλη την Ευρώπη. Προβλέπονταν μια βρεφοκόμος ανά τρία παιδιά, ενώ η διαδικασία υιοθεσίας ήταν αρκετά σύντομη. Έτσι, τα φιλοξενούμενα παιδιά είχαν την αναγκαία αίσθηση αποκλειστικότητας μέχρι να μεταβούν στην επίλεκτη οικογένεια. Σύμφωνα με άρθρο της Ν. Βέργου της 19/11/2005 στην ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, δυστυχώς, σήμερα αντιστοιχούν έξι παιδιά ανά βρεφοκόμο ή πιο σωστά δύο βρεφοκόμοι στη βάρδια για δώδεκα παιδιά, ενώ όλο το κέντρο λειτουργεί με μία μόνο μαγείρισα.

Όσον αφορά την προώθηση των υιοθεσιών για τα παιδιά που φιλοξενεί το Κέντρο οι παράγοντες που δυσκολεύουν το θεσμό γενικά, σ' όλη τη χώρα κάνουν την εμφάνισή τους και εδώ. Τα κύρια προβλήματα είναι οι περιπτώσεις στις οποίες οι φυσικοί γονείς ενώ αδυνατούν ή δεν ενδιαφέρονται να ανταποκριθούν στο γονικό τους ρόλο παράλληλα

δεν συναινούν στην υιοθεσία του παιδιού τους. Με αυτά τα δεδομένα η Κοινωνική Υπηρεσία του Κέντρου καταβάλλει προσπάθειες να πεισθούν οι φυσικοί γονείς να αναλάβουν τη φροντίδα του παιδιού τους βοηθούμενοι οικονομικά και ψυχολογικά και στην περίπτωση που αυτό είναι αδύνατο να πεισθούν να συναινέσουν στην υιοθεσία του παιδιού τους. Στην περίπτωση που γονείς οι οποίοι κρίνονται ακατάλληλοι δεν συναινούν για την υιοθεσία του παιδιού τους η νομική Υπηρεσία του Κέντρου αναγκάζεται να κινηθεί δικαστικά στη δυσάρεστη λύση της αίτησης αφαίρεσης από αυτούς της γονικής μέριμνας.

Όλη η διαδικασία, όπως περιγράφεται παραπάνω είναι σαφώς ιδιαίτερα χρονοβόρα. Το παρήγορο, όμως, στην όλη υπόθεση είναι ότι, όπως, βεβαιώνει η Προϊσταμένη της Κοινωνικής Υπηρεσίας του Κέντρου αμέσως μόλις ένα παιδί καθίσταται νομικά ελεύθερο για υιοθεσία προωθείται τάχιστα η διαδικασία της υιοθεσίας του. Μέχρι εκείνη τη στιγμή, όμως, το παιδί παραμένει στο Κέντρο ή στην καλύτερη περίπτωση σε ανάδοχες οικογένειες.

Ένας άλλος παράγοντας που επιμηκύνει το χρόνο αναμονής ως την υιοθεσία είναι και οι απαιτήσεις των υποψήφιων προς υιοθεσία ζευγαριών. Σήμερα από τα περίπου 100 βρέφη και νήπια που φιλοξενούνται στο «ΜΗΤΕΡΑ», ποσοστό περίπου 30% είναι υγιή και ελληνικής εθνικότητας. Τα υπόλοιπα είναι παιδιά άλλης εθνικότητας ή και άλλης φυλής, παιδιά με προβλήματα υγείας (καρδιά, νεφρά κ.ά.) ή με αναπηρίες ή με βεβαρημένο ιατρικό ιστορικό (π.χ. μητέρα εθισμένη στα ναρκωτικά ή με νοητική υστέρηση). Σύμφωνα με την Προϊσταμένη της Κοινωνικής Υπηρεσίας του Κέντρου τα περισσότερα ζευγάρια που κάνουν αίτηση για υιοθεσία ζητούν βρέφη της λευκής φυλής και υγιή, τα οποία είναι πολύ λιγότερα σε σχέση με τις αιτήσεις. Οπότε, τηρείται αυστηρή σειρά προτεραιότητας στις αιτήσεις και αυξάνεται ο χρόνος αναμονής για τα υποψήφια ζευγάρια. Χρόνο επίσης απαιτεί και η διαδικασία ελέγχου του ζευγαριού και του περιβάλλοντός του, ώστε η υιοθεσία να είναι πάντοτε προς όφελος του παιδιού αν και σχεδόν πάντοτε μόλις ελευθερώνεται νομικά ένα παιδί υπάρχει άμεσα κατάλληλο ζευγάρι για την υιοθεσία του. Αυτή τη στιγμή γύρω στα 600 ζευγάρια αναμένουν στη λίστα αναμονής για να αποκτήσουν το δικό τους παιδί.

Όσον αφορά το πρόγραμμα αναδοχής που εφαρμόζει το Κέντρο Βρεφών «ΜΗΤΕΡΑ», από το 1955 έχουν εξασφαλιστεί ανάδοχες οικογένειες σε περίπου 600 παιδιά. Όπως, όμως, αναφέρει η Χρ. Παπασταθοπούλου σε άρθρο της στις 04/08/2008 στην εφημερίδα «ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ», δυστυχώς η προσφορά των πολιτών για

αναδοχή ενός παιδιού δεν βρίσκεται σε ικανοποιητικά επίπεδα. Χαρακτηριστικό είναι ότι ενώ το 2007 εκδήλωσαν ενδιαφέρον για αναδοχή 100 άτομα, στο τέλος υπέβαλαν αιτήσεις μόνο πέντε. Από τα 100 παιδιά που φιλοξενοούνται στο Κέντρο, πολλά από αυτά θα μπορούσαν να μην έχουν την εμπειρία της ιδρυματικής ζωής και να προωθηθούν για αναδοχή, ωστόσο η πραγματικότητα είναι διαφορετική.

Σύμφωνα με την Κοινωνική Υπηρεσία του Κέντρου τα μη ικανοποιητικά αποτελέσματα του προγράμματος αναδοχής οφείλονται καταρχάς στο γεγονός ότι σήμερα τα 97 παιδιά που είναι στο πρόγραμμα αναδοχής παρακολουθούνται από δύο μόνο κοινωνικούς λειτουργούς, οι οποίοι αναλώνονται στο να βλέπουν τις οικογένειες και δεν μπορούν να προωθήσουν τον θεσμό προς τα έξω. Επιπλέον, τα κονδύλια που διατίθενται από την Πολιτεία είναι ελάχιστα, «όπως εξάλλου συμβαίνει σε όλους τους τομείς της πρόνοιας».

Κλείνοντας...

Στα 60 και πλέον χρόνια λειτουργίας του το Κέντρο Βρεφών «ΜΗΤΕΡΑ» παρά τα προβλήματα που αντιμετώπισε αλλά και αντιμετωπίζει έχει επιδείξει τεράστιο έργο. Έχει φιλοξενήσει περίπου 6300 παιδιά, φρόντισε για την ασφαλή υιοθεσία 4150 παιδιών και για την εξασφάλιση ανάδοχης οικογένειας σε 600 παιδιά, καλλιέργησε τις συνθήκες ώστε 1700 παιδιά να επιστρέψουν στους φυσικούς τους γονείς, ενώ στήριξε περισσότερες από 2500 μητέρες.

Όπως είχε επισημάνει η ακαδημαϊκός Ελένη Γλύκατζη-Αρβελέρ σε ομιλία της στην εκδήλωση για τα 50 χρόνια λειτουργίας του Κέντρου “από την πρώτη μέρα λειτουργίας του, το «ΜΗΤΕΡΑ» χτίζει με συνέπεια, ευαισθησία και αποτελεσματικότητα ισχυρούς Δεσμούς Καρδιάς”. Αποτελεί ελπίδα και πίστη όλων ότι το Κέντρο Βρεφών «ΜΗΤΕΡΑ» θα συνεχίσει το έργο του και ότι για αρκετά χρόνια ακόμη θα προσφέρει πολλά στον τομέα για τον οποίο είναι ταγμένο.

2.2.3. ΟΙ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΜΕΝΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΤΟΥ ΠΡΩΗΝ Π.Ι.Κ.Π.Α.

Οι αποκεντρωμένες υπηρεσίες του πρώην Π.Ι.Κ.Π.Α. αφορούν την περίθαλψη και προστασία των παιδιών με ειδικές ανάγκες. Οι υπηρεσίες αυτές διακρίνονται ως εξής :

Α) Κέντρα Περίθαλψης Παιδιών (Κε.Πε.Π.)

Με διάφορα διατάγματα και υπουργικές αποφάσεις μετατράπηκαν αναρρωτήρια ή άλλα κέντρα του ΠΙΚΠΑ σε ΚΕΠΕΠ. Σκοπός τους είναι η περίθαλψη παιδιών, τα οποία πάσχουν από ανίατες ασθένειες, σωματικές αναπηρίες ή βαριά νοητική υστέρηση. Πανελλαδικά λειτουργούν πέντε ΚΕΠΕΠ που φιλοξενούν περίπου 300 παιδιά με νοητική υστέρηση και σωματικές αναπηρίες. Είναι τα ακόλουθα :

- ΚΕΠΕΠ «Άγιος Δημήτριος» Θεσσαλονίκης
- ΚΕΠΕΠ Πόμπιας Γορτύνης Ηρακλείου
- ΚΕΠΕΠ Λεχαινών Ηλείας
- ΚΕΠΕΠ Σιδηροκάστρου
- ΚΕΠΕΠ Καρδίτσας

Αρμόδια υπηρεσία για την εισαγωγή παιδιού σε ΚΕΠΕΠ είναι η Διεύθυνση Κοινωνικής Πρόνοιας της οικείας Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η βαριά νοητική καθυστέρηση ή κινητική αναπηρία. Ο χρόνος διεκπεραίωσης εξαρτάται από το ΚΕΠΕΠ και δεν έχει κόστος.

Β) Κέντρα Αποκατάστασης Παιδιών με Αναπηρία

Στα Κέντρα αυτά, στην πλήρη τους μορφή (κλειστή περίθαλψη- νοσηλεία) υπάρχει η δυνατότητα διανυκτέρευσης ή νοσηλείας των ασθενών στις εγκαταστάσεις τους.

Σκοπός τους είναι:

- η παροχή υπηρεσιών, αποθεραπείας, φυσικής και κοινωνικής αποκατάστασης στα ανωτέρω άτομα
- η παροχή ψυχολογικής και κοινωνικής στήριξης των ιδίων και των οικογενειών τους

- η εκπαίδευση του παιδιού στο να αυτοεξυπηρετείται έπειτα από την ασθένεια ή το ατύχημα
- η λειτουργία προστατευμένων εργαστηρίων και κινητών μονάδων αποθεραπείας, φυσικής και κοινωνικής αποκατάστασης, για την κατ' οίκον περίθαλψη των παιδιών με ειδικές ανάγκες και την επανένταξή τους στην κοινότητα
- η υλοποίηση προγραμμάτων για έρευνα θεμάτων που αφορούν τα παιδιά με ειδικές ανάγκες

**Το Κέντρο
Αποθεραπείας και Αποκατάστασης
Παιδών Βούλας**

Στο χώρο όπου από το 1925 βρίσκονταν οι παιδικές κατασκηνώσεις του ΠΙΚΠΑ Βούλας ιδρύθηκε το 1954 το Κέντρο Αποκατάστασης Αναπήρων Παιδών Βούλας.

Σήμερα το Κέντρο μετονομασμένο πλέον ως «Κέντρο Αποθεραπείας και Αποκατάστασης Παιδών Βούλας» (Κ.Α.Α.Π.Β.) αποτελεί αποκεντρωμένη Μονάδα του Β' Πε.Σ.Υ.Π (Περιφερειακό Σύστημα Υγείας Πρόνοιας). Οι εγκαταστάσεις του περιλαμβάνουν 22 κτίρια, πολλά εκ των οποίων χρονολογούνται στην περίοδο 1936-1937 και έχουν κριθεί διατηρητέα από την αρχαιολογική υπηρεσία. Εξ αυτών λειτουργούν τα 12, καθώς και βοηθητικές εγκαταστάσεις, που χρησιμοποιούνται για τη στέγαση και των υπόλοιπων λειτουργιών του Κέντρου. Στο χώρο στεγάζεται και το Ειδικό Σχολείο του Κέντρου, δύναμης 15 παιδιών, που ανήκει στο Υπουργείο Παιδείας.

Το Κ.Α.Α.Π.Β., όπου εργάζονται 150 άτομα φροντίζοντας 84 παιδιά, λειτουργεί σε 24ωρη βάση με σκοπό την φροντίδα και την αποκατάσταση παιδιών με αναπηρία από τα οποία τα περισσότερα χρήζουν κοινωνικής προστασίας επειδή είναι εγκαταλελειμμένα ή παραμελημένα από τις οικογένειές τους. Το Ίδρυμα φροντίζει στις εγκαταστάσεις του βρέφη, παιδιά, εφήβους και νέους διαφόρων ηλικιών

Περιθάλπονται παιδιά που πάσχουν από κινητικές αναπηρίες, εγκεφαλική παράλυση, υπολείμματα κρανιοεγκεφαλικών κακώσεων, μυοπάθειες, μηνιγγομυελοκήλη, περιφερική νευροπάθεια. Σε αρκετές περιπτώσεις οι προαναφερόμενες ασθένειες συνοδεύονται από μέση ή ελαφρά νοητική στέρηση.

Το Κέντρο Αποθεραπείας και Αποκατάστασης Παίδων Βούλας λειτουργεί σε 24ωρη βάση :

- εφαρμόζοντας προγράμματα φροντίδας, περίθαλψης, φυσικής αποκατάστασης (φυσικοθεραπεία, εργοθεραπεία, λογοθεραπεία) εκπαίδευσης, ψυχαγωγίας, ατόμων και των δύο φύλων, με νοητική υστέρηση ή νοητική υστέρηση και κινητικές δυσκολίες
- παρέχοντας υπηρεσίες ψυχολογικής και κοινωνικής στήριξης
- διοργανώνοντας ψυχαγωγικές, πολιτιστικές, καλλιτεχνικές και αθλητικές εκδηλώσεις με στόχο τη σωματική άσκηση, την κοινωνικοποίηση και τη γνωσιακή ανάπτυξη των παιδιών
- βοηθώντας τα παιδιά να αναπτύξουν τις ικανότητές τους, ειδικά εκείνες που σχετίζονται με την εκμάθηση δεξιοτήτων αυτοεξυπηρέτησης και κοινωνικής συνδιαλλαγής.
- λειτουργώντας εργαστήρια δημιουργικής απασχόλησης (όπως π.χ. το εργαστήριο χειροτεχνίας)
- συνεργαζόμενο με εθελοντές σε μια προσπάθεια οργάνωσης της εθελοντικής προσφοράς⁴⁰
- εφαρμόζοντας -σε περιστασιακή βάση- προγράμματα αναδόχων οικογενειών

Βασική φιλοσοφία του Κέντρου Αποθεραπείας και Αποκατάστασης Παίδων Βούλας είναι η σταδιακή μετάβαση από το ασυλικού τύπου κλειστό ίδρυμα στις κατοικίες οργάνωσης και λειτουργίας οικογενειακού τύπου.

Γ) Άλλες μονάδες του πρώην Π.Ι.Κ.Π.Α.

- Το Αναρρωτήριο Πεντέλης, που περιθάλπει παιδιά που πάσχουν από φυματίωση
- Το «Μιχαλήνιο» Παιδικό Αναπτυξιακό Κέντρο στον Πειραιά που παρέχει προγράμματα πρόληψης και ημερήσιας αγωγής σε παιδιά με προβλήματα ψυχοκινητικής ανάπτυξης
- Το Παιδικό Αναπτυξιακό Κέντρο Ηρακλείου Κρήτης

⁴⁰ Στα πλαίσια ενός προγράμματος της Γεν. Γραμματείας Νέας Γενιάς φιλοξενούνται στις εγκαταστάσεις του Κέντρου ομάδες νέων εθελοντών από διάφορες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

2.2.4. ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΑ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΑ, ΞΕΝΩΝΕΣ, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ

Οι αποκεντρωμένες Μονάδες Κοινωνικής Φροντίδας των Υγειονομικών Περιφερειών μπορούν να οργανώνουν και να θέτουν σε λειτουργία υπηρεσίες, με σκοπό την αποϊδρυματοποίηση, αποκατάσταση και επανένταξη των ατόμων με αναπηρίες, όπως προστατευόμενα διαμερίσματα, ξενώνες και οικοτροφεία, προστατευόμενα εργαστήρια και εργαστήρια επαγγελματικής κατάρτισης και επανένταξης. Στους ξενώνες και στα οικοτροφεία παρέχεται στέγη, θεραπεία, κοινωνική στήριξη, καλλιτεχνικές, πολιτιστικές και άλλες υπηρεσίες. Στα προστατευόμενα διαμερίσματα παρέχονται υπηρεσίες ήπιας θεραπείας, παρακολούθηση και εποπτεία περιορισμένης μορφής από προσωπικό του οικείου φορέα. Στα προστατευόμενα εργαστήρια και στα εργαστήρια επαγγελματικής κατάρτισης παρέχονται υπηρεσίες εκμάθησης επαγγελματικών δεξιοτήτων με σκοπό την αυτονομία, την κοινωνική επανένταξη και την επαγγελματική αποκατάσταση των ατόμων.

Η Στέγη Εφήβων και Νέων Κοριτσιών Παλαιού Φαλήρου

Η Μονάδα παρέχει ημιαυτόνομη προστασία σε κορίτσια ηλικίας 15-21 ετών και αποβλέπει στη δημιουργία των απαραίτητων προϋποθέσεων για την ανεξαρτητοποίηση, την αυτονομία και τη γενικότερη προετοιμασία τους προκειμένου να εξασφαλιστεί η ομαλότερη επαγγελματική και κοινωνική τους ένταξη. Εξυπηρετεί νέες που προέρχονται από οικογενειακό περιβάλλον με ειδικές δυσκολίες και δεν έχουν την απαραίτητη οικονομική, συναισθηματική και ηθική στήριξη, καθώς και νέες από ιδρύματα που έχουν ανάγκη μιας μεταβατικής περιόδου για να συνεχίσουν την εκπαίδευση τους ή να ενισχυθούν στις προσπάθειες επαγγελματικής τους αποκατάστασης.

Το πρόγραμμα αποϊδρυματισμού του Κ.Α.Α.Π.Β

Το πρόγραμμα αποϊδρυματισμού του Κέντρου Αποθεραπείας και Αποκατάστασης Παίδων Βούλας, στόχος του οποίου είναι η σταδιακή επανένταξη των ατόμων με αναπηρίες στην κοινωνικοοικονομική ζωή και στην προώθησή τους στην αυτόνομη διαβίωση, προβλέπει κυρίως τη λειτουργία στεγαστικών δομών στην κοινότητα -μέσα

στον ιστό της πόλης- για τη φιλοξενία και κοινωνική αποκατάσταση παιδιών με ειδικές ανάγκες που έχουν διαβιώσει σε ιδρύματα. Οι στεγαστικές αυτές δομές περιλαμβάνουν «οικοτροφεία», «ξενώνες», «προστατευόμενα διαμερίσματα» κ.α. Πιο συγκεκριμένα :

- Το Κ.Α.Α.Π.Β. έχει ήδη λειτουργήσει έναν ξενώνα 6 ατόμων και ένα προστατευόμενο διαμέρισμα 3 ατόμων, στο πλαίσιο του Προγράμματος. Επίσης λειτουργούν άλλες δύο - τρεις παλαιότερες στεγαστικές δομές στην κοινότητα.
- Η όλη προσπάθεια που γίνεται σήμερα χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Υγεία- Πρόνοια, 2000-2006», Γ' ΚΠΣ- Μέτρο 3.2.

2.2.5. ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ

Το Δεκέμβριο του 1998, το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης θεσμοθέτησε το πρόγραμμα «Προστασία και κοινωνική φροντίδα των παιδιών στο δρόμο» για την προσωρινή φιλοξενία, προστασία και κοινωνική μέριμνα των παιδιών που επαιτούν στο δρόμο. Το πρόγραμμα θα πρόσφερε προσωρινή στέγη για τα παιδιά αυτά στις εγκαταστάσεις της Παιδόπολης «Αγία Βαρβάρα» στη Νέα Σμύρνη και συμπληρωματικά σ' αυτές του Ξενώνα φιλοξενίας παιδιών στο Παλαιό Φάληρο .

Σκοπός και στόχοι του προγράμματος.

Το πρόγραμμα, όπως αναφέρεται και στο υπ' αριθμ. 711/2.12.1998 εισηγητικό σημείωμα της Διεύθυνσης Κοινωνικής Προστασίας της Οικογένειας του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης είχε ως διακηρυγμένο σκοπό «την προστασία των παιδιών που επαιτούν στο δρόμο από τις πολλαπλές μορφές εκμετάλλευσης που υφίστανται και τη διερεύνηση των δυνατοτήτων κοινωνικής ένταξής τους»

Ως στόχος του προγράμματος αναφέρεται «ο περιορισμός του φαινομένου της επαιτείας των παιδιών, τα οποία εκτεθειμένα σε πολλαπλούς κινδύνους (υγείας, ηθικούς, κλπ.) επαιτούσαν στα φανάρια, προκειμένου να συνεισφέρουν στο οικογενειακό εισόδημα ή επειδή είχαν πέσει θύματα εκμετάλλευσης από διάφορα κυκλώματα»

Σύμφωνα με δημοσιεύματα τύπου εκείνης της εποχής το πρόγραμμα αποσκοπούσε στην προσαρμογή της κοινωνικής πολιτικής του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης στις σύγχρονες κοινωνικές ανάγκες και στη λήψη μέτρων για μια αποτελεσματική, συστηματική και ολοκληρωμένη παρέμβαση στη συγκεκριμένη ομάδα παιδιών που επαιτούσαν στα φανάρια.

Ο σχεδιασμός, το αντικείμενο και το πλαίσιο λειτουργίας του προγράμματος

Από το κείμενο «Ιστορικό εφαρμογής του προγράμματος» της Διεύθυνσης Παιδικής Προστασίας του ΕΟΚΦ/ΕΟΠ συνάγεται ότι ο αρχικός σχεδιασμός, του προγράμματος προέβλεπε :

- Λειτουργία ως ξενώνα βραχείας φιλοξενίας, τμήματος των εγκαταστάσεων της Παιδόπολης «Αγία Βαρβάρα», δυναμικότητας 50 παιδιών, αγοριών και κοριτσιών έως 12 ετών, μετά από συγκέντρωσή τους και αρχική καταγραφή των στοιχείων προέλευσής τους από την Αστυνομία Ανηλίκων.

Σημείωση : Στο Παράρτημα Ζ' της εργασίας παρατίθενται στατιστικά στοιχεία κατά έτος για την εθνικότητα των παιδιών που φιλοξενήθηκαν στην Παιδόπολη στα πλαίσια του προγράμματος.

- Στελέχωση του προγράμματος από κατάλληλο και εξειδικευμένο προσωπικό (επιμελητές, κοινωνικούς λειτουργούς και ψυχολόγους) για τη φύλαξη, δημιουργική απασχόληση και ψυχολογική στήριξη των παιδιών, αλλά και για τη διεξαγωγή κοινωνικής έρευνας.
- Συνεχή συνεργασία με τα Υπουργεία Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης. Απασχόληση Αστυνομικών της Διεύθυνσης Ανηλίκων στην Παιδόπολη σε 24ωρη βάση για την προστασία των παιδιών.
- Λειτουργία Ξενώνα στο Παλαιό Φάληρο για τη φιλοξενία όσων παιδιών από το πρόγραμμα δεν είχαν τη δυνατότητα σύντομης επανασύνδεσης με τις οικογένειές τους ή τοποθέτησής τους σε ανάδοχες οικογένειες.
- Συνεργασία για την επαναπροώθηση των παιδιών στις χώρες προέλευσής τους, με τις οικείες προξενικές αρχές, κυρίως με το προξενείο της Αλβανίας, καθώς η συντριπτική πλειοψηφία των παιδιών προέρχεται από τη χώρα αυτή.

Συμπεράσματα

Σύμφωνα με πόρισμα του Συνηγόρου του Πολίτη το πρόγραμμα «Προστασία και κοινωνική φροντίδα των παιδιών στο δρόμο» χαρακτηρίστηκε τόσο από σοβαρά κενά στον αρχικό σχεδιασμό όσο και από σημαντικές αποκλίσεις από το σχεδιασμό αυτό, με αποτέλεσμα σοβαρότατες δυσκολίες στην αντιμετώπιση των αναγκών των 661 παιδιών που εξυπηρετήθηκαν κατά τη διάρκεια της λειτουργίας του. Όταν ξεκίνησε το πρόγραμμα «Προστασία και κοινωνική φροντίδα των παιδιών στο δρόμο», στην Παιδόπολη «Αγία Βαρβάρα» διέμεναν περίπου 20 κορίτσια, τα οποία φιλοξενούνταν κανονικά στη μονάδα. Η επιλογή της συγκεκριμένης μονάδας κοινωνικής φροντίδας για την υλοποίηση του προγράμματος φιλοξενίας των «παιδιών των φαναριών», είναι πιθανό να έγινε εν μέρει λόγω της διαθεσιμότητας χώρου στις εγκαταστάσεις της, δηλαδή της ύπαρξης αχρησιμοποίητων τμημάτων του κτιρίου. Ωστόσο, όπως επεσήμανε ο Συνήγορος του Πολίτη δε λήφθηκε υπόψη η ανάγκη πρόσληψης νέου προσωπικού ή εξειδίκευσης του υπάρχοντος προσωπικού, με δεδομένες τις αυξημένες ανάγκες της ομάδας των παιδιών που επρόκειτο να φιλοξενηθούν.

Οι κυριότερες αδυναμίες του προγράμματος, όπως αναφέρεται και παραπάνω, θα μπορούσαν να συνοψισθούν ως εξής:

- Ελλιπής στελέχωση του προγράμματος και αδυναμία παροχή υποστηρικτικών υπηρεσιών επαρκών και κατάλληλων για τη συγκεκριμένη ομάδα παιδιών ειδικότερα, απουσία διερμηνέων και προσωπικού με εξειδικευμένη κατάρτιση στις ιδιαίτερες ανάγκες και τα προβλήματα των παιδιών αυτών.
- Πλημμελής παροχή φύλαξης στο ίδρυμα «Αγία Βαρβάρα» από το Υπουργείο Δημοσίας Τάξης στο πλαίσιο της υλοποίησης του προγράμματος. Συνέπεια τούτου ήταν μεγάλος αριθμός παιδιών να διαφεύγουν⁴¹ αυθαίρετα μόλις τους δίνονταν η ευκαιρία, καθώς η Παιδόπολη δεν είναι μονάδα κλειστού τύπου και το φυλακτικό προσωπικό της Παιδόπολης δεν ήταν επαρκές, ενώ τα ίδια τα παιδιά δυσκολεύονταν πολύ να

⁴¹ Στο Παράρτημα Γ' της εργασίας παρατίθενται στατιστικά στοιχεία για την τύχη των παιδιών που εξυπηρετήθηκαν από το πρόγραμμα.

προσαρμοστούν σε ένα οργανωμένο περιβάλλον, έχοντας συνηθίσει στην απόλυτη ελευθερία του δρόμου.

- Αναστολή της λειτουργίας ξενώνα στο Π. Φάληρο για τη μεταφορά των παιδιών έπειτα από σύντομη διαμονή και αξιολόγηση στην «Αγία Βαρβάρα», όπως προέβλεπε ο αρχικός σχεδιασμός.
- Αδυναμία εφαρμογής του θεσμού της Ανάδοχης Φροντίδας για τα παιδιά του προγράμματος, παρά την αρχική εκτίμηση ότι κάτι τέτοιο θα ήταν εφικτό.
- Μη τήρηση του ορίου ηλικίας των 12 ετών για την εισαγωγή παιδιών στο πρόγραμμα, σε συνδυασμό με την απουσία κατάλληλης υποδομής για τη φροντίδα μεγαλύτερων παιδιών στη μονάδα ή εναλλακτικής πρόβλεψης για τη φροντίδα τους σε κάποιο άλλο πλαίσιο. Το γεγονός ότι πολλά από τα αγόρια ήταν άνω των 12 ετών έκανε τη συμβίωση με τις έφηβες κοπέλες που φιλοξενούνταν κανονικά στη μονάδα εξαιρετικά δυσχερής.

Τα σοβαρά προβλήματα υποδομής, οργάνωσης, διοίκησης, και λειτουργίας, τα οποία ανέδειξε η έρευνα του Συνηγόρου του Πολίτη, οδήγησαν στη σταδιακή αδράνεια του προγράμματος. Η γενική Διευθύντρια Πρόνοιας του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης κα.Καρρά αναφέρει ότι «το πρόγραμμα έπαψε να εφαρμόζεται από τον Ιούλιο του 2002 και τα παιδιά προστατεύονται από άλλες δομές πρόνοιας».

Ωστόσο η σημαντικότερη, ίσως, συνέπεια των τραγικών ελλείψεων και αστοχιών του προγράμματος αποτελεί το γεγονός ότι από το σύνολο 661 παιδιών που φιλοξενήθηκαν στην Παιδόπολη κατά την περίοδο 1998-2002, τα 502 από αυτά θεωρήθηκαν επίσημα «εξαφανισμένα». Στις 21 Μαΐου 2004, το Ελληνικό Παρατηρητήριο των Συμφωνιών του Ελσίνκι κατάθεσε μηνυτήρια αναφορά στην Εισαγγελία Πλημμελειοδικών Αθηνών, κατά παντός υπευθύνου υπαλλήλου του ιδρύματος «Αγία Βαρβάρα» που μπορεί να είχε εμπλακεί με την εξαφάνιση των παιδιών, καθώς και κατά παντός υπευθύνου αστυνομικού που μπορεί να ευθύνεται για διάφορες παραβάσεις, όπως παράβαση καθήκοντος.

Αξιολογώντας σφαιρικά το πρόγραμμα, ο Συνήγορος του Πολίτη εντοπίζει ως σημαντικότερα παράγοντα της συνολικής αποτυχίας του την ευκαιριακή και χωρίς κατάλληλη επιστημονική και θεσμική προετοιμασία απόφαση για τη λειτουργία του. Το

προσδοκώμενο αποτέλεσμα, η απομάκρυνση δηλαδή των «παιδιών των φαναριών» από τους δρόμους, δεν συνδυάστηκε με μέριμνα για την κατάλληλη υποστήριξη και την κοινωνική τους ένταξη, βάσει των πραγματικών τους αναγκών, όπως επιβάλλει η δεοντολογία που απορρέει και από τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Ν. 2101/92)

Ο Συνήγορος του Πολίτη θεωρεί ότι το πρόβλημα της παροχής προστασίας και κοινωνικής φροντίδας σε παιδιά-θύματα δεν θα πρέπει να αντιμετωπίζεται μέσω μεμονωμένων και ενδεχομένως πρόχειρων προγραμμάτων, αλλά στο πλαίσιο μιας ενιαίας και οργανωμένης εθνικής πολιτικής. Αποτελεί επιτακτική ανάγκη η θεσμοθέτηση επαρκούς νομοθετικού πλαισίου για την παροχή προστασίας και φροντίδας σε παιδιά-θύματα εκμετάλλευσης, παράνομης διακίνησης και εμπορίας, το οποίο να καθορίζει μέτρα και παροχές που να ανταποκρίνονται στις ιδιαίτερες ανάγκες αυτής της ιδιαίτερα ευάλωτης κατηγορίας παιδιών.

Σε όλα τα ανωτέρω αξίζει να προστεθεί ότι από το 1998 έως και σήμερα δεν έχουν διενεργηθεί παρόμοια προγράμματα προστασίας των παιδιών που διαβιούν απροστάτευτα στον δρόμο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΝ

2.2.6. ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΑΜΕΣΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΒΟΗΘΕΙΑΣ

Το Κέντρο, που δυνάμει του άρθρου 13 του Ν.2646/98, αποτελούσε αποκεντρωμένη υπηρεσία του Εθνικού Οργανισμού Κοινωνικής Φροντίδας, με το Ν.3106/2003 μετατράπηκε σε αυτοτελές Ν.Π.Δ.Δ. Υπάγεται, βέβαια, στην εποπτεία και τον έλεγχο του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Έχει έδρα την Αθήνα και στεγάζεται στις εγκαταστάσεις του Κέντρου Αποθεραπείας και Αποκατάστασης Παίδων Βούλας. Σκοπός του είναι ο συντονισμός του δικτύου παροχής υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας σε άτομα, οικογένειες, πληθυσμιακές ομάδες που περιέρχονται σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης. Σύμφωνα με το οργανωτικό πλαίσιο του Κέντρου, οι σχετικές υπηρεσίες περιλαμβάνουν:

- επείγουσες κοινωνικές παρεμβάσεις με μονάδες επιτόπιας παρέμβασης
- συνδρομή στους κοινωνικούς λειτουργούς και τους επιμελητές κατά την εισαγωγή ανηλίκων στα δημόσια ιδρύματα⁴²
- προσωρινή παροχή στέγης, διατροφής και ένδυσης
- παροχή πληροφοριών και ενημέρωσης για προνοιακά θέματα
- συμβουλευτική στήριξη σε ατομικό, ομαδικό και κοινοτικό επίπεδο
- συντονισμό και εφαρμογή προγραμμάτων κοινωνικής αλληλεγγύης και εθελοντικής προσφοράς για αντιμετώπιση εκτάκτων αναγκών
- ψυχολογική βοήθεια βραχείας διάρκειας σε άτομα, οικογένειες και πληθυσμιακές ομάδες
- τηλεφωνική γραμμή κοινωνικής βοήθειας (197)

⁴² Σε ιδιαίτερα δύσκολες περιπτώσεις ζητείται και η συνδρομή Αστυνομικών οργάνων.

2.2.7. ΟΙ ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

Οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων (Ε.Π.Α.) έχουν συσταθεί με τον Α.Ν. 2724/1940 (Α' 449) ως Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου, εποπτεύονται από το Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και εδρεύουν σε κάθε πρωτοδικείο.

Οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων έχουν ως κύριο σκοπό να συμβάλλουν ενεργά στην πρόληψη της θυματοποίησης και της εγκληματικότητας των ανηλίκων. Για την εκπλήρωση του σκοπού αυτού παρέχουν υλική, κοινωνική και ψυχολογική στήριξη στους ανηλίκους και στις οικογένειές τους, επαγγελματική κατάρτιση, εκπαίδευση, πολιτιστική καλλιέργεια, ψυχαγωγία και στέγη. Μπορούν επίσης να διοργανώνουν επιστημονικές ημερίδες ή συνέδρια και να συμμετέχουν σε έρευνες ή προγράμματα για την αντιμετώπιση της θυματοποίησης και της εγκληματικότητας των ανηλίκων.

Οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων παρέχουν την υποστήριξη που προαναφέρθηκε και σε ανηλίκους:

α) κατά των οποίων εκκρεμεί δίωξη για αξιόποινη πράξη,

β) στους οποίους έχουν επιβληθεί αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα (άρθρα 122 και 123 Π.Κ.) ή ποινή στερητική της ελευθερίας,

γ) οι οποίοι έχουν απολυθεί από ίδρυμα αγωγής ανηλίκων, θεραπευτικό κατάστημα ή ειδικό κατάστημα κράτησης νέων,

δ) για τους οποίους η εισαγωγή σε ίδρυμα αγωγής δεν είναι αναγκαία.

Επίσης, παρέχουν νομική βοήθεια στους κατηγορούμενους ανηλίκους.

Η Στέγη Φιλοξενίας Ανηλίκων «ο Καλός Ποιμήν»

Η Στέγη Φιλοξενίας Ανηλίκων «ο Καλός Ποιμήν» αποτελεί τμήμα της Εταιρείας Προστασίας Ανηλίκων Πειραιά. Είναι κοινωφελές ίδρυμα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα.

Έχει έδρα τα Καμίνια του Πειραιά, επί της οδού Μαυρογένους 12, στεγάζεται σε ιδιόκτητο κτίριο δωρεά της κας Αθηνάς Δηλαβέρη και λειτουργεί από το έτος 1965.

Διοικείται από επταμελές Διοικητικό Συμβούλιο (άρθρο 18 του Ν 2331/95), του οποίου προΐσταται ανώτερος Εισαγγελικός ή Δικαστικός Λειτουργός. Συμμετέχουν επίσης ένας δικηγόρος, ένας εκπαιδευτικός, ένας ιατρός -κατά προτίμηση παιδοψυχίατρος-, ένας εκπρόσωπος του Δήμου, ένας επιμελητής ανηλίκων των Δικαστηρίων Ανηλίκων και ένας εθελοντής με πολυετή κοινωνική προσφορά.

Η Στέγη φιλοξενεί σήμερα 26 ανηλίκους, αγόρια και κορίτσια, ηλικίας 7-17 ετών. Τα παιδιά αυτά είτε προέρχονται από ακατάλληλο οικογενειακό περιβάλλον είτε βρίσκονται σε άμεσο ηθικό κίνδυνο είτε τέλος στερούνται παντελώς οικογενειακού περιβάλλοντος. Η Εταιρεία προσφέρει πλήρη και διαρκή κάλυψη των αναγκών τους (τροφή, στέγη, ενδυμασία, υγεία, αλλά και παιδεία για επαγγελματική αποκατάσταση). Η εισαγωγή των ανηλίκων συνοδεύεται πάντα από έκθεση κοινωνικής έρευνας που αφορά το οικογενειακό τους περιβάλλον και πάντα με παρέμβαση του Εισαγγελέα Ανηλίκων.

Αξιολογώντας την καθεμιά περίπτωση, εάν πρόκειται για παιδιά που οι λόγοι εισαγωγής είναι κοινωνικοί ή οικονομικοί, η Εταιρεία συνεργάζεται με τις οικογένειες και τους παρέχει ηθική και υλική υποστήριξη. Αν και εφόσον οι συνθήκες διαβίωσης των ανηλίκων βελτιωθούν, αυτοί επανέρχονται στο οικογενειακό τους περιβάλλον.

Στις περιπτώσεις, όμως, που οι λόγοι εισαγωγής βασίζονται σε δείγματα παραβατικότητας των φυσικών γονέων (κρατούμενοι στα σωφρονιστικά καταστήματα, εθισμένοι σε ναρκωτικές ουσίες ή αλκόολ, γονείς που εκμεταλλεύονται τα παιδιά τους κ.α) κρίνεται ότι αυτά τα παιδιά δεν πρέπει να επιστρέψουν στην οικογενειακή στέγη. Προκειμένου να αποφευχθεί η ιδρυματοποίηση των φιλοξενούμενων παιδιών κρατώντας τα μέχρι τα 18 τους χρόνια και λαμβάνοντας υπόψη την μεταϊδρυματική τους εξέλιξη, σε συνεργασία με τις αρμόδιες Εισαγγελικές Αρχές κινούνται διαδικασίες άρσης της γονικής μέριμνας από τους φυσικούς γονείς και τα παιδιά τοποθετούνται σε ανάδοχες οικογένειες για τις οποίες πραγματοποιείται σύνταξη έκθεσης κοινωνικής έρευνας που τις αφορά.

Η δύναμη των ανηλίκων δεν είναι πάντα σταθερή κάθε έτος. Αυξομειώνεται ανάλογα με τις εισαγωγές και τις διαγραφές τους. Η χωρητικότητα της Στέγης Φιλοξενίας κατά ανώτατο όριο είναι 26 παιδιά.

2.2.8. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΜΗ ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΩΝ ΠΡΟΝΟΙΑΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ

Ως μη κερδοσκοπικές προνοιακές οργανώσεις εννοούμε τους μη κυβερνητικούς φορείς, όπως την Εκκλησία (βλ. παρακάτω), μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ ή με το διεθνές ακρωνύμιο NGO's), διάφορες κοινωφελείς οργανώσεις και φιλανθρωπικά σωματεία και άλλα. Οι πρωτοβουλίες αυτές έχουν κατά κανόνα τη μορφή Νομικών Προσώπων Ιδιωτικού Δικαίου (ΝΠΙΔ) μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Οι περισσότερες αναπτύσσουν κοινωνική δραστηριότητα σε εθνικό επίπεδο ενώ ορισμένες και σε διεθνές.

Οι μη κερδοσκοπικοί φορείς ιδρύονται κατά βάση από φυσικά πρόσωπα με βασικό κίνητρο το ηθικό αίσθημα προσφοράς προς τους πάσχοντες συνανθρώπους, δηλαδή η παροχή υπηρεσιών έχει ηθικό έρεισμα (και όχι νομικό έρεισμα όπως στις υπηρεσίες του δημοσίου τομέα). «Εργαλείο» των φορέων αυτών είναι ο εθελοντισμός, ως έκφραση αλτρουϊστικών κινήτρων, άποψη που επικρατεί κυρίως στον αγγλοσαξωνικό χώρο.

Μια προσπάθεια συστηματοποίησης της εθελοντικής παροχής υπηρεσιών στα πεδία της κοινωνικής πρόνοιας και της υγείας, που συνεχίζεται ακόμα, αφορά στην ένταξη των φορέων του τρίτου τομέα στο πλαίσιο του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας. Ειδικότερα, οι εθελοντικοί φορείς, εφόσον τηρούν κάποιες συγκεκριμένες προϋποθέσεις, εγγράφονται στο Εθνικό και Νομαρχιακό Μητρώο Φορέων Κοινωνικής Φροντίδας που τηρείται στο Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης (www.yrakr.gr). Πρόκειται για μια επίσημη καταγραφή των φορέων, που τους δίνει τη δυνατότητα χρηματοδότησης δαπανών και επιστημονικής, διοικητικής και τεχνικής υποστήριξης από κονδύλια του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Σήμερα, εγγεγραμμένα στο Εθνικό και Νομαρχιακό Μητρώο Φορέων Κοινωνικής Φροντίδας του Υπουργείου είναι περίπου 590 ΝΠΙΔ μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Αυτή τη στιγμή υφίστανται εθελοντικές δραστηριότητες για την προστασία κυρίως τεσσάρων πληθυσμιακών ομάδων: των παιδιών, των ανθρώπων της τρίτης ηλικίας, των ατόμων με αναπηρία (ΑμεΑ, όρος που αντικατέστησε με την πρόσφατη νομοθεσία τον όρο Άτομα με Ειδικές Ανάγκες) και των προσφύγων που αιτούνται άσυλο στην Ελλάδα.

Ειδικότερα για την παροχή υπηρεσιών σε παιδιά, αυτή προωθείται μέσω της σύστασης και λειτουργίας Μονάδων Φροντίδας Προσχολικής Αγωγής και Διαπαιδαγώγησης, οι οποίες διακρίνονται σε βρεφικούς, παιδικούς και βρεφονηπιακούς σταθμούς καθώς και σε μονάδες απασχόλησης βρεφών και παιδιών.

Τα Παιδικά Χωριά S.O.S

Ένα σύγχρονο πλαίσιο ιδρυματικού μέχρις ενός βαθμού χαρακτήρα είναι και τα χωριά S.O.S. Στόχος τους είναι να μειώσουν στο ελάχιστο δυνατό τις αρνητικές συνέπειες της ζωής μακριά από τη φυσική οικογένεια.

Τα παιδικά χωριά S.O.S. είναι Ν.Π.Ι.Δ. μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, εποπτευόμενο από το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας. Στην Ελλάδα, το πρώτο χωριό S.O.S. άρχισε να λειτουργεί το 1979. Η κεντρική ιδέα της οργάνωσης και λειτουργίας των χωριών S.O.S που υπάρχουν σε διάφορες χώρες του κόσμου είναι να δίνει στα παιδιά που δεν έχουν φυσική οικογένεια τη δυνατότητα να ζουν σ' ένα μόνιμο σπίτι, σε μικρές ομάδες οικογενειακού τύπου.

Σε μια οικογένεια, στο χωριό S.O.S, ζουν 6-8 παιδιά, αγόρια και κορίτσια, μαζί με μια γυναίκα "μητέρα" η οποία έχει τη φροντίδα τους, όπως κάθε μητέρα σε μια φυσική οικογένεια. Φοιτούν στα σχολεία της κοινότητας και συμμετέχουν, όπως και τα άλλα παιδιά της ηλικίας τους, σε διάφορες δραστηριότητες στην κοινότητα (λ.χ. αθλητισμός, ψυχαγωγία).

2.2.9. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Ένας από τους πλέον αποκεντρωμένους θεσμούς παροχής κοινωνικής φροντίδας σήμερα στην Ελλάδα, θεωρείται η Εκκλησία, μέσου του δικτύου κοινωνικής προσφοράς που έχει αναπτύξει. Παρέχει υπηρεσίες πρόνοιας σε κεντρικό επίπεδο (Ιερά Σύνοδος, Αρχιεπισκοπή Αθηνών) μέσω κεντρικών οργανισμών, σε περιφερειακό επίπεδο (Μητροπόλεις, Μοναστήρια) με μητροπολιτικά ιδρύματα και άλλους φορείς και σε κοινοτικό επίπεδο (Ενορίες) με ενοριακές φιλόανθρωπες πρωτοβουλίες (π.χ. ενοριακά συσσίτια, κ.α.) (Βαβούσκος, 1986).

Σε ιδεολογικό-συμβολικό επίπεδο η συμβολή της Εκκλησίας στον τομέα της πρόνοιας συνίσταται στην προβολή και εμπέδωση της έννοιας της καθολικής προσφοράς και στην ενεργοποίηση εθελοντών μέσω και της παροχής ισχυρών ηθικών κινήτρων, που αποτελούν βάση για τη συνέχεια σε βάθος χρόνου της προνοιακής δράσης της.

Όπως επισημαίνει η Καθηγήτρια Όλγα Στασινοπούλου, η Εκκλησία αν και είναι ο μόνος θεσμός με συγκροτημένη φιλοσοφική βάση για την παροχή κοινωνικής φροντίδας, η δυναμική της δεν έχει αξιοποιηθεί για την ανάπτυξη ενός σύγχρονου πλαισίου πρόνοιας (Στασινοπούλου, Ο., 1993, σε Γετίμης, κ.α., 1993). Οι δομές στήριξης των χρηστών (πιστών ή μη) παραμένουν σε μεγάλο ποσοστό παραδοσιακές και σε ένα βαθμό αναχρονιστικές.

Διαθέτει σήμερα σε λειτουργία περισσότερες από 250 κοινωνικές μονάδες ανοικτού και κλειστού τύπου οι οποίες περιλαμβάνουν γηριατρικές μονάδες, μονάδες ψυχικώς πασχόντων, ιδρύματα χρονίως πασχόντων, ορφανοτροφεία, φοιτητικές εστίες, οικοτροφεία, παιδικούς και βρεφονηπιακούς σταθμούς, ιδρύματα νεότητας, κέντρα ενοριακής αγάπης-συσσίτια καθώς και νοσοκομεία, ιατρεία και φυσικοθεραπευτήρια (Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος, 2005).

Προκειμένου δε να ανταποκριθεί σε νεοεμφανιζόμενες καταστάσεις ανάγκης, η Εκκλησία έχει επεκτείνει τη δραστηριότητά της και σε άλλες ευπαθείς ομάδες, όπως οι κακοποιημένες γυναίκες, τα άτομα με ειδικές δυνατότητες, κ.α. Η οικονομική ενίσχυση των δραστηριοτήτων αυτών προέρχεται από πόρους των φιλόπτωχων ταμείων της Εκκλησίας (κυρίως εισφορές των πιστών), από κληροδοτήματα και κληρονομίες καθώς και από επιχορηγήσεις του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης (14,8%) και πόρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης (3,7%).

Ιδιαίτερης μνείας αξίζει η μη κυβερνητική οργάνωση «Αλληλεγγύη» που έχει συσταθεί από την Εκκλησία της Ελλάδας με σκοπό την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό.

Η Εκκλησία της Ελλάδος είναι ο μεγαλύτερος φιланθρωπικός φορέας της Ελληνικής κοινωνίας. Ενδεικτικώς αναφέρονται κάποια από τα Φιλανθρωπικά Ιδρύματα για την κοινωνική προστασία του παιδιού και του νέου και κάποιες από τις κοινωνικές δραστηριότητες που λειτουργούνται και συντηρούνται από την Εκκλησία της Ελλάδος, τις Ιερές Μητροπόλεις, τις Ιερές Μονές και τις Ενορίες:

20 Βρεφονηπιακοί - Παιδικοί Σταθμοί.

30 Διάφορα Ιδρύματα.

8 Ιδρύματα για Άτομα με ειδικές ανάγκες.

54 Κατασκηνωτικά Κέντρα.

33 Ιδρύματα Νεότητας.

36 Οικοτροφεία - Ορφανοτροφεία.

47 Διάφορες Σχολές.

1 Οίκος Τυφλών.

13 Φοιτητικές Εστίες.

Από τον επίσημο διαδικτυακό τόπο της Εκκλησίας της Ελλάδος προκύπτει ότι λειτουργούν τα παρακάτω εκκλησιαστικά κέντρα προστασίας παιδιών :

1. Ορφανοτροφείο Βουλιαγμένης της Ι. Αρχιεπισκοπής Αθηνών.
2. Ορφανοτροφείο Δροσίνειο της Ι. Μ. Αιτωλοακαρνανίας.
3. Ορφανοτροφείο Θηλέων Χριστιανικής Εστίας Νεανίδων της Ι. Μ. Αργολίδος.

4. Ίδρυμα Παιδικής Προστασίας «Παναγία η Οδηγήτρια» της Ι. Μ. Εδέσσης.
5. Ορφανοτροφείο Αρρένων Αγ. Νικολάου της Ι. Μ. Ηλείας.
6. Ορφανοτροφείο Θηλέων Πύργου «Η Αγ. Φιλοθέη» της Ι. Μ. Ηλείας.
7. Ορφανοτροφείο Θηλέων «Η Αγία Φιλοθέη» της Ι. Μ. Νέας Ιωνίας και Φιλαδελφείας.
8. Ορφανοτροφείο Θηλέων «Οίκος Αγ. Χλόης» της Ι. Μ. Κορίνθου
9. Ορφανοτροφείο Θηλέων «Αγ. Ταβιθά» της Ι. Μ. Σιδηροκάστρου
10. Ορφανοτροφείο Θηλέων Μικροκάστρου της Ι. Μ. Σισανίου και Σιατίστης
11. Ορφανοτροφείο Θηλέων Σύρου της Ι. Μ. Σύρου.
12. Ορφανοτροφείο Αρρένων, Ι. Μ. Χαλκίδος της Ι. Μ. Χαλκίδος.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

3. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΤΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

Από τους επιμέρους σχολιασμούς της δεύτερης ενότητας της εργασίας συμπεραίνουμε ότι από τη μια οι δομές κοινωνικής φροντίδας του παιδιού λειτουργούν με μειωμένους πόρους και ελλιπές προσωπικό και από την άλλη οι θεσμοί κοινωνικής προστασίας της παιδικής ηλικίας, δηλαδή κυρίως η αναδοχή και η υιοθεσία, διέπονται από αναχρονιστικό πλαίσιο το οποίο προκαλεί μεγάλες καθυστερήσεις που δύναται να είναι καθοριστικά επιζήμιες για το παιδί. Στην δύσκολη από οικονομική άποψη περίοδο που διανύει η Ελλάδα η ανάγκη για λήψη μέτρων είτε σε τοπικό είτε σε κεντρικό επίπεδο είναι τεράστια.

Έτσι, λοιπόν, έχουμε :

Ανάγκη για Ενίσχυση του Ρόλου των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.) για την συνεπακόλουθη ενίσχυση της Κοινωνικής Προστασίας της Παιδικής Ηλικίας

Όπως επισημάνθηκε και στην Έκθεση⁴³ της Unicef «Η Κατάσταση των Παιδιών στην Ελλάδα» που εκπονήθηκε το 2012, η ανεπάρκεια των τοπικών φορέων είναι εμφανέστατη σε όλες τις διαστάσεις αντιμετώπισης του φαινομένου της παιδικής φτώχειας και κατ' επέκταση και του κοινωνικού αποκλεισμού των παιδιών, παράγοντες που προκαλούν στα παιδιά πολλά κοινωνικά προβλήματα. Υπάρχουν αρκετές δυσκολίες, καθώς η έλλειψη οικονομικών πόρων και ανθρώπινου δυναμικού, όπως επίσης και η ελλιπής κατάρτιση του προσωπικού των Ο.Τ.Α. καθιστούν αναποτελεσματικές τις πρακτικές που θα πρέπει να ακολουθηθούν, ώστε να υπάρξουν επιτυχείς προσπάθειες αντιμετώπισης των προβλημάτων που μελετάμε. Κάτω από αυτές τις συνθήκες η Τοπική Αυτοδιοίκηση στην Ελλάδα εξακολουθεί να λειτουργεί ως παραγκωνισμένος εταίρος και αδυνατεί να αντιμετωπίσει τα προβλήματα των πολιτών της και πόσο μάλλον των παιδιών που ζουν στα όρια ευθύνης της.

⁴³ Η Έκθεση εκπονήθηκε για λογαριασμό της Ελληνικής Επιτροπής της Unicef τον Μάρτιο του 2012, υπό την Επιστημονική ευθύνη του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Απαιτείται να δοθεί προτεραιότητα στη χρηματοδότηση και την ικανοποιητική στελέχωση των Ο.Τ.Α. για να είναι δυνατή η υλοποίηση προγραμμάτων για την Κοινωνική Προστασία των παιδιών. Επικουρικά, τα στελέχη των Ο.Τ.Α. οφείλουν να αποκαταστήσουν τις σχέσεις εμπιστοσύνης με τους πολίτες, να μην εμπλέκονται σε μικροπολιτικά παιχνίδια με σκοπιμότητες και να θέσουν υψηλούς στόχους, ώστε να επιτευχθεί η ισότητα, η κοινωνική αλληλεγγύη και η ποιότητα ζωής όλων των πολιτών. Επίσης, χρειάζεται και ο συντονισμός και η κινητοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού των τοπικών φορέων της αυτοδιοίκησης, των δημοσίων υπηρεσιών, των Μ.Κ.Ο. και άλλων οργανώσεων που ασχολούνται με την Κοινωνική Προστασία των παιδιών.

Ένα πιο συγκεκριμένο παράδειγμα που αφορά την Κοινωνική Προστασία των παιδιών σε τοπικό επίπεδο είναι οι υπηρεσίες φύλαξης παιδιών τόσο για νήπια προσχολικής ηλικίας όσο και για τους μαθητές μετά τη λήξη του σχολικού ωραρίου. Χρειάζεται η ύπαρξη αρκετών ολοήμερων σχολείων και κρατικών παιδικών σταθμών, ώστε να καλύπτονται οι εργαζόμενοι γονείς και να μην υποχρεώνονται να περιμένουν σε λίστες αναμονής για να εγγράψουν τα παιδιά τους σε έναν κρατικό παιδικό σταθμό ή ακόμη χειρότερα να εγγράψουν τα παιδιά τους σε ιδιωτικούς σταθμούς που σημαίνει, ότι θα χρειάζονται χρήματα γι' αυτό.

Ακόμη, εν τω μέσω της οικονομικής κρίσης, φαίνεται να έχουν ιδιαίτερη σημασία οι παροχές σε είδος. Πρόκειται για μέτρα μη χρηματοδοτικού χαρακτήρα, τα οποία στοχεύουν ευθέως στα παιδιά και συμβάλλουν στην ελάφρυνση του οικογενειακού προϋπολογισμού από πάγια έξοδα. Τέτοιες παροχές μπορεί να είναι τα δωρεάν γεύματα στο σχολείο, η δωρεάν παροχή σχολικών φορμών, ειδών πρώτης ανάγκης για το σχολείο όπως γραφική ύλη (τετράδια, μολύβια, στυλό) και άλλα. Πρόκειται για είδη απαραίτητα για την συμμετοχή ενός παιδιού στην εκπαιδευτική διαδικασία. Ωστόσο, μπορεί να μην δύνανται όλοι οι γονείς να διαθέσουν το απαραίτητο ποσό για την αγορά τους. Ειδικά όσον αφορά ομάδες ιδιαίτερα ευάλωτες όπως παιδιά Ρομά, μετανάστες κλπ μπορεί αυτή η έλλειψη να αποτελεί έναν ακόμα παράγοντα σχολικής εγκατάλειψης. Η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου συμβάλλει με τη σειρά της στη διαγενεακή φτώχεια.

Επιπρόσθετα, θα πρέπει να αναπτυχθεί ένα πρόγραμμα αποκέντρωσης των εξουσιών από την Πρωτεύουσα τους κράτους, προς την τοπική αυτοδιοίκηση. Η δημιουργία περιφερειών ήταν ένα βήμα προς το στόχο αυτό, αλλά δυστυχώς έμεινε μόνο στο γεωγραφικό κριτήριο και ακόμη δεν έχει επιτευχθεί η αποκέντρωση των εξουσιών και η διανομή τους σε τοπικούς φορείς.

Η τοπική αυτοδιοίκηση μπορεί και πρέπει να πάρει πρωτοβουλίες για την αντιμετώπιση των αναγκών και των προβλημάτων που προκύπτουν. Οι Ο.Τ.Α. θα πρέπει να αποτελέσουν το πιο ζωτικό κύτταρο της πολιτείας και να έχουν πρωτεύοντα ρόλο στην αντιμετώπιση των φαινομένων της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Δεν είναι ακατόρθωτο και δεν απαιτούνται απαραίτητως τεράστια ποσά για τον προϋπολογισμό μίας τέτοιας προσπάθειας. Απαιτείται οργάνωση, θέληση, πρωτοβουλίες και συντονισμός, χαρακτηριστικά που λείπουν δυστυχώς, από την Τοπική Αυτοδιοίκηση, όμως δεν είναι ακατόρθωτο να υπάρξουν στο άμεσο μέλλον.

Ο ρόλος της κεντρικής εξουσίας στην βελτίωση του Νομικού Πλαισίου της Κοινωνικής Προστασίας της Παιδικής Ηλικίας

Σε κεντρικό επίπεδο απαιτούνται αρχικά παρεμβάσεις νομοθετικού χαρακτήρα. Πράγματι, η εργατική νομοθεσία πρέπει να βελτιώσει το ζήτημα του χρόνου εργασίας και της χορήγησης αδειών στους εργαζομένους γονείς ώστε οι τελευταίοι να περνούν πιο πολλές ώρες με τα παιδιά τους. Η αποτελεσματικότητα των αδειών εξαρτάται άμεσα από το αν είναι άδειες με αποδοχές και από το κατά πόσο έχουν ιδανική διάρκεια. Μία άδεια που είναι υπερβολικά σύντομη δυσχεραίνει το συνδυασμό εργασίας και οικογένειας, ενώ ένα υπερβολικά «μεγάλο διάλειμμα» είναι πιθανό να επηρεάσει αρνητικά την επάνοδο του γονέα στην εργασία του ή στην ανεύρεση νέας εργασίας.

Ως προς την Προνοιακή πολιτική ενίσχυσης των παιδιών τα επιδόματα που χορηγούνται ανά τέκνο, σε συνδυασμό με το μηνιαίο εισόδημα που θα πρέπει να έχει η οικογένεια προκειμένου να επιδοτηθεί, δεν ανταποκρίνονται στις σημερινές οικονομικές ανάγκες για τη διαβίωση δύο ατόμων (μιας μητέρας ή πατέρα και ενός παιδιού), πολύ δε περισσότερο για μια μητέρα με ένα ανήλικο παιδί και σύζυγο ανίκανο προς εργασία ή για μεγαλύτερες οικογένειες και νοικοκυριά. Τα ανωτέρω ποσά ισχύουν από το έτος 1997 και έκτοτε δεν έχουν αναπροσαρμοστεί. Τα εξαιρετικά χαμηλά εισοδηματικά όρια αποκλείουν, στην πράξη, παιδιά τα οποία αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα (μονογονεϊκή οικογένεια, γονέας με σοβαρό πρόβλημα υγείας, εγκλεισμός σε ιδρύματα κλπ) και κινδυνεύουν εξίσου από κοινωνικό αποκλεισμό.

Αντιλαμβανόμαστε ότι απαιτείται να επανεξετασθεί το ύψος του εισοδήματος που λαμβάνεται υπόψη για την καταβολή της παροχής και να αυξηθεί. Επίσης να αναπροσαρμοστεί το ύψος της χορηγούμενης παροχής δεδομένου ότι το ποσό αυτό είναι εξαιρετικά μικρό.

Γενικότερα, όμως, χρειάζεται να γίνουν ικανές παρεμβάσεις για τον εκσυγχρονισμό της παροχής των συγκεκριμένων επιδομάτων μιας και μέσω της αποτελεσματικής προστασίας των παιδιών είναι δυνατόν να μειώνονται οι πιθανότητες να μετατραπούν αυτά σε ενήλικες εξαρτώμενοι για όλη την υπόλοιπη ζωή τους από την κοινωνική πρόνοια.

Όσον αφορά στο ζήτημα της αναδοχής και υιοθεσίας ανηλίκων, αποτελεί υποχρέωση της κεντρικής εξουσίας (αλλά και όλων των εμπλεκόμενων φορέων) η περαιτέρω προώθηση των δύο αυτών θεσμών. Υπάρχει αυξανόμενη συναίνεση ως προς το ότι η αναδοχή και στη συνέχεια η υιοθεσία είναι η καλύτερη λύση από την τοποθέτηση σε ίδρυμα, καθώς μέσω των θεσμών αυτών θεωρείται πως το παιδί μεγαλώνει με περισσότερη αγάπη σε ένα σταθερό οικογενειακό περιβάλλον. Υπάρχει λοιπόν, ανάγκη για διάδοση του θεσμού της αναδοχής και υιοθεσίας και διασφάλιση της ποιότητας αυτών, ώστε τα παιδιά να μην μετακινούνται διαρκώς από σπίτι σε σπίτι και από οικογένεια σε οικογένεια. Είναι σημαντικό να θεσπιστούν πολιτικές με επίκεντρο τη μετέπειτα μέριμνα, την προετοιμασία των παιδιών για αυτόνομη διαβίωση, την είσοδο στην αγορά εργασίας ή τη συνέχιση της εκπαίδευσής τους μετά την ενηλικίωση. Ο θεσμός της αναδοχής και της υιοθεσίας θα πρέπει να ενθαρρύνεται και να υπάρχει θετική στάση απέναντι στην αποϊδρυματοποίηση, καθώς έτσι διαφαίνεται ο έμπρακτος σεβασμός στα δικαιώματα του παιδιού, αμβλύνεται το φαινόμενο του στιγματισμού και αντιμετωπίζονται με μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα οι ιατροκοινωνικές συνέπειες της παραπομπής ή/και της παράτασης της παραμονής των παιδιών με οικογενειακά ή/και ιατρικά προβλήματα σε υπηρεσίες κλειστής φροντίδας. Στόχος είναι η αποτροπή των γονέων από το να κάνουν χρήση των παραδοσιακών προγραμμάτων ιδρυματικής περίθαλψης και η σταδιακή αντικατάσταση αυτών των υπηρεσιών με εναλλακτικές μορφές φροντίδας στην οικογένεια και την κοινότητα.

Γενικά στη χώρα μας η διαδικασία της υιοθεσίας είναι ιδιαιτέρως χρονοβόρα και επίπονη και για τους υποψηφίους θετούς γονείς, αλλά και για τα παιδιά που περιμένουν με ανυπομονησία να βρεθούν στο οικογενειακό περιβάλλον που τόσο πολύ στερούνται μέσα σε ένα ίδρυμα. Απαιτούνται σοβαρές προσπάθειες για την επίσπευση των

διαδικασιών για καλό κυρίως του υιοθετούμενου παιδιού αλλά και των άλλων μελών της υιοθεσίας. Ο Συνήγορος του Παιδιού είχε εκφράσει δημοσίως και προς τη Βουλή τη θέση ότι η Ελλάδα καθυστέρησε πολύ να επικυρώσει και να εφαρμόσει τη «Σύμβαση για την Προστασία των Παιδιών και τη Συνεργασία σχετικά με τη Διακρατική υιοθεσία». Η σύμβαση υπογράφηκε στη Χάγη το 1993 και κυρώθηκε από την ελληνική Βουλή με τον Ν. 3765/2009, ορίζοντας ως ημερομηνία έναρξης της ισχύος της την 1.1.2010. Στόχος των ρυθμίσεων είναι η έγκυρη αξιολόγηση και η υποστήριξη των ενδιαφερομένων θετών γονέων, η προστασία των δικαιωμάτων των υιοθετούμενων παιδιών και η καταπολέμηση της παράνομης εμπορίας βρεφών, που ευνοείται από την ανεξέλεγκτη εφαρμογή της ιδιωτικής υιοθεσίας στη χώρα μας.

Πάντως έχει ιδιαίτερη σημασία να συνειδητοποιήσει ολόκληρη η ελληνική κοινωνία και κάθε αρμόδιος φορέας το μέγεθος της αξίας της Κοινωνικής Προστασίας των Παιδιών και να γίνουν οι κατάλληλες προσπάθειες ώστε αυτή να αντιμετωπίζεται με τη δέουσα σοβαρότητα. Δεν είναι ευθύνη της πολιτείας μόνο η προάσπιση των δικαιωμάτων του Παιδιού αλλά όλων μας και όπως αποδεικνύεται τελικά, εν μέσω της οικονομική κρίσης, που το κράτος πλέον όχι μόνο αδυνατεί να καλύψει τις βασικές ανάγκες των πολιτών του, αλλά μάλιστα δημιουργεί νέες, αντί να μετριάξει τις παλιές, αποτελεί επιτακτική ανάγκη πια, να συμβάλουμε όλοι όσο μπορούμε, ώστε να μη βλέπουμε τα παιδιά της χώρας μας να ζουν στην εξαθλίωση. Είναι μείζονος σημασίας προτεραιότητα να προσπαθήσουμε να καταρρίψουμε το στερεότυπο, ότι για τα παιδιά που βρίσκονται σε κίνδυνο έχουν την ευθύνη οι γονείς τους που δεν κατάφεραν να αναπτυχθούν και τώρα βρίσκονται σε κατάσταση φτώχειας. Η ευθύνη ανήκει σε όλους μας.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Οι σύγχρονες προσεγγίσεις για την ανάπτυξη του κοινωνικού κράτους υποστηρίζουν ότι η παιδική προστασία πρέπει να αποτελεί βασικό στόχο κοινωνικής πολιτικής. Και αυτό γιατί, προσφέροντας στα παιδιά καλύτερες συνθήκες διαβίωσης, πρόσβαση στην εκπαίδευση, σε υπηρεσίες υγείας και κοινωνικής στήριξης και ένταξης, η πολιτεία προστατεύει τόσο τα ίδια τα παιδιά όσο και τη κοινωνία στο σύνολό της από τον φαύλο κύκλο του κοινωνικού αποκλεισμού. Σε μια εποχή σκληρού ανταγωνισμού και έντονης οικονομικής κρίσης, η Ελλάδα δεν μπορεί να στερείται τη νέα γενιά της, το μέλλον αυτού του τόπου, γεμίζοντας παράλληλα τα ιδρύματα με απροστάτευτα παιδιά.

Η αποτελεσματική προστασία των παιδιών μειώνει τις πιθανότητες να μετατραπούν αυτά σε ενήλικες εξαρτώμενοι για όλη την υπόλοιπη ζωή τους από την κοινωνική πρόνοια ή ακόμη χειρότερα να οδηγηθούν στην παραβατικότητα. Μακροπρόθεσμα, μία τέτοια πολιτική επιλογή, παράλληλα με τη μείωση του κοινωνικού κόστους, θα μειώνει και το οικονομικό κόστος του προνοιακού συστήματος.

Πέραν τούτων, όμως, αν θέλουμε να θεωρούμε τον κόσμο μας πολιτισμένο και ότι στη χώρα μας υφίσταται οργανωμένο κοινωνικό κράτος που εξασφαλίζει ίσες ευκαιρίες σε όλα τα μέλη της κοινωνίας, όπως, άλλωστε ορίζει το Σύνταγμα, η Πολιτεία οφείλει να προωθεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τους ενδεδειγμένους θεσμούς και πολιτικές πρόνοιας για την προστασία των παιδιών εκείνων που στάθηκαν λιγότερο τυχερά στη ζωή...

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αμίτσης Γ., «Αρχές Οργάνωσης και Λειτουργίας του Συστήματος Κοινωνικής Πρόνοιας», Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2001.
- Δεληγιάννης Μ., «Η σχεδιαζόμενη μεταρρύθμιση του οικογενειακού δικαίου στον τομέα της επιτροπείας. Ι. Γενική παρουσίαση και φιλοσοφία των νέων ρυθμίσεων», Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα, 1995.
- Δεληγιάννης Μ., «Τα πεπραγμένα της νομοπαρασκευαστικής επιτροπής για τη μεταρρύθμιση των θεσμών της υιοθεσίας και της επιτροπείας», Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα, 1996.
- Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη Ε., «Υιοθεσία και αναδοχή ανηλίκου», Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα, 1997.
- Κουτσουράδης Αχ., «Η σχεδιαζόμενη μεταρρύθμιση του οικογενειακού δικαίου στον τομέα της επιτροπείας. Οι προτεινόμενες αλλαγές στο δικονομικό πεδίο ενόψει της μεταρρύθμισης του δικαίου της επιτροπείας», Αθήνα, εκδ. Σάκκουλα, 1997.
- Σπυριδάκης Ι., «Η μεταρρύθμιση του οικογενειακού δικαίου (υιοθεσία, επιτροπεία, αναδοχή, δικαστική συμπαράσταση, δικαστική επιμέλεια ξένων υποθέσεων, συναφείς τροποποιήσεις)», Αθήνα, εκδ. Σάκκουλα, 1997.
- Σπυριδάκης Ι., «Η υιοθεσία ανηλίκων», Αθήνα, εκδ. Σάκκουλα, 1997.
- Φουντεδάκη Κ., «Η μεταρρύθμιση του δικαίου της υιοθεσίας, Εταιρία Νομικών Βορείου Ελλάδος», Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα, 1996.
- Βορνeman Ε., «Η πατριαρχία», Αθήνα, εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, 1988.
- Πυργιωτάκη Ι., «Κοινωνιολογία της οικογένειας», Αθήνα, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 1984.
- Χουρδάκης Α. Γ., «Θέματα από την Ιστορία της Παιδείας», Αθήνα, εκδ. Γρηγόρη, 1999.
- Στρατηγάκη Ιωάννου Εμμ., «Ιστορία της Κρήτης. Αχαιοί και Δωριείς (1500 π.Χ. – 66 π.Χ.)», Αθήνα, Βιβλιοθήκη Μηνά Ι. Παπάζογλου. Μ.Ι.Π, 1967.

- Ζαροκόστα, Ε., «Υγεία και κοινότητα των Ρομά: Ανάλυση της κατάστασης στην Ελλάδα», Fundación Secretariado Gitano, Madrid, 2009.
- Μαστρογιάννης Ι., «Η κοινωνική πρόνοια δια μέσου των αιώνων», ΤΟΜΟΣ Α', ανάτυπο από την εφημερίδα «ΒΗΜΑ ΤΩΝ ΤΥΦΛΩΝ», Αθήνα, 1957, σελ 87-297.
- Κοντιάδης Ξ., «Συνταγματικές εγγυήσεις και θεσμική οργάνωση του συστήματος κοινωνικής ασφάλειας», Αθήνα, εκδ. Σάκκουλα, 2004.
- Πανουτσοπούλου Κ., «Κοινωνική Πρόνοια - Ιστορική Εξέλιξη - Σύγχρονες Τάσεις», Αθήνα, εκδ. Γρηγόρη, 1984.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΝ

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

- www.astynomia.gr
- www.unicef.gr
- www.synigoros.gr
- www.ecclesia.gr
- www.ypakp.gr
- www.nchr.gr
- www.statistics.gr
- www.hamogelo.gr
- www.sos-villages.gr
- www.ygeia-pronoia.gr
- www.et.gr
- www.agioritikovima.gr
- www.enet.gr
- www.tovima.gr

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ